

T.C.
KAFKAS ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

KAZAK, KIRGIZ VE TATAR TÜRKÇELERİNDEKİ
ARAPÇA-FARŞA KELİMELEİN SES DEĞİŞİMLERİ
(TÜRKİYE TÜRKÇESİ İLE KARŞILAŞTIRILMASI)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Özlem YILDIRIM

TEZ YÖNETİCİSİ
Yrd. Doç. Dr. Nesrin GÜLLÜDAĞ

KARS – 2008

T.C.
KAFKAS ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Özlem YILDIRIM'a ait "Kazak, Kırgız ve Tatar Türkçelerindeki Arapça-Farsça Kelimelerdeki Ses Değişimleri (Türkiye Türkçesi İle Karşılaştırılması)" konulu çalışma, jürimiz tarafından Yeni Türk Dili Anabilim Dalı, Türk Dili ve Edebiyatı Bilim Dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Öğretim Üyesinin Ünvanı, Adı ve Soyadı

İmza

.....
.....
.....
.....

.....
.....
.....
.....

Bu tezin kabulü Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun/...../2008 tarih ve/..... sayılı kararı ile onaylanmıştır.

UYGUNDUR

...../...../.....

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No
ÖZET.....	I
ABSTRACT.....	II
ÖN SÖZ.....	III
KISALTMALAR.....	V
SÖZLÜKLERDE KULLANILAN FARKLI İŞARETLER.....	VI
GİRİŞ.....	1-2

I. BÖLÜM

1. Kazak, Kırgız ve Tatar Türkçelerindeki Arapça-Farsça Kelimelerdeki Ses Değişmelerinin Türkiye Türkçesi Açısından Değerlendirilmesi.....	3
2. Kazak Türkçesi Ses Bilgisi.....	4
3. Kırgız Türkçesi Ses Bilgisi.....	11
4. Tatar Türkçesi Ses Bilgisi.....	18
4.1. Ünlüler.....	18
4.2. Ünsüzler.....	19

II. BÖLÜM

1. ÜNLÜLER.....	22
1.1. Ünlü Türemesi.....	22
1.2. Ünlü Düşmesi.....	29
1.2.1. Ön Seste Ünlü Düşmesi.....	29
1.2.2. İç Seste Ünlü Düşmesi	29
1.2.3. Son Seste Ünlü Düşmesi	33
1.3. Ünlü Benzeşmesi.....	33
1.3.1. İlerleyici Ünlü Benzeşmesi.....	33
1.3.2. Gerileyici Ünlü Benzeşmesi.....	38
1.3.3. İlerleyici- Gerileyici Ünlü Benzeşmesi.....	41

1.4. Uzun Ünlüler.....	42
1.4.1. Alıntı Kelimelerde Korunan Uzun Ünlüler.....	42
1.4.2. Ses Olayları Sonucunda Meydana Gelen Uzun Ünlüler.....	44
1.4.2.1. h Ünsüzünün Erimesiyle Meydana Gelen Uzun Ünlüler.....	44
1.4.2.2. v Ünsüzünün Erimesiyle Meydana Gelen Uzun Ünlüler.....	46
1.4.2.3. y Ünsüzünün Erimesiyle Meydana Gelen Uzun Ünlüler.....	47
1.4.2.4. e > â Değişimi İle Meydana Gelen Uzun Ünlüler.....	47
1.5. Kısa Ünlüler.....	49
1.6. Ünlü Değişmeleri.....	51
1.6.1. Kalın Ünlülerin İncelmesi.....	51
1.6.2. İnce Ünlülerin Kalınlaşması.....	57
1.6.3. Düz Ünlülerin Yuvarlaklaşması.....	81
1.6.3.1. Dudak Ünsüzlerinin Erimesiyle Meydana Gelen Değişmeler.....	81
1.6.3.2. Dudak Benzeşmesiyle Meydana Gelen Değişmeler.....	84
1.6.4. Yuvarlak Ünlülerin Düzleşmesi.....	87
1.6.5. Geniş Ünlülerin Daralması.....	91
1.6.6. Dar Ünlülerin Genişlemesi.....	94
2. ÜNSÜZLER.....	100
2.1. Ünsüz Türemesi.....	100
2.1.1. Başta Ünsüz Türemesi.....	100
2.1.2. Ortada Ünsüz Türemesi.....	101
2.1.3. Sonda Ünsüz Türemesi.....	105
2.2. Ünsüz Düşmesi.....	106
2.2.1. Başta Ünsüz Düşmesi.....	106
2.2.2. Ortada Ünsüz Düşmesi.....	110
2.2.3. Sonda Ünsüz Düşmesi.....	115
2.3. Ünsüz Tekleşmesi.....	118
2.4. Ünsüz İkizleşmesi.....	119
2.5. Hece Düşmesi (Haploloji).....	120
2.6. Aykırılışma.....	121

2.7. Benzeşme.....	121
2.8. Göçüşme (Metatez).....	122
2.9. Ünlü-Ünsüz Göçüşmesi.....	123
2.10. Ünsüz Değişmeleri.....	124
2.10.1. Tonlulaşma.....	124
2.10.2. Tonsuzlaşma.....	128
2.10.3. Süreklileşme.....	131
2.10.4. Süreksizleşme.....	132
2.10.5. Ötümlüleşme ve Ötümsüzleşme.....	148
2.11.. Diğer Ses Değişmeleri.....	152

III. BÖLÜM

1. Kazak, Kırgız ve Tatar Türkçeleri İle Türkiye Türkçesinde Aynı Şekilde Kullanılan Arapça-Farsça Kelimeler.....	163
--	-----

IV. BÖLÜM

SONUÇ.....	192
KAYNAKLAR.....	193
ÖZGEÇMİŞ.....	197

**KAZAK, KIRGIZ VE TATAR TÜRKÇELERİNDEKİ ARAPÇA-FARŞÇA
KELİMELERDEKİ SES DEĞİŞMELERİ
(TÜRKİYE TÜRKÇESİ İLE KARŞILAŞTIRILMASI)**

Özlem YIDIRIM

ÖZET

Kıpçak grubunun kuzey, kuzeybatı kanadını teşkil eden Kazak, Kırgız ve Tatar Türkçeleri ile Oğuz grubunun batı kanadını teşkil eden Türkiye Türkçesinde çok sayıda Arapça-Farşça kelime bulunmaktadır. Tezimizin konusu Kazak, Kırgız ve Tatar Türkçelerindeki Arapça-Farşça kelimelerin asıl şekillerinin traskripsiyonlu olarak verilmesi daha sonra ait olduğu dillerdeki orijinal şekillerinin verilmesi ve bu kelimelerde meydana gelen fonetik değişikliklerin belirlenerek Türkiye Türkçesindeki şekilleri ile karşılaştırılmasıdır. Böylece Kıpçak grubu içindeki yabancı kelimelerin (Arapça-Farşça) ses hadiselerini incelemek ve Türkiye Türkçesi ile benzer ve ayrı özelliklerini ortaya koymak amaçlanmıştır. Bunu için Kazak, Kırgız ve Tatar Türkçelerine ait sözlüklerdeki Arapça-Farşça kelimeler taranarak fişlenmiş ve bu kelimeler Türkiye Türkçesindeki şekilleri ile mukayese edilerek aradaki ses değişimleri tespit edilmiştir. Sonuçta Arapça-Farşça kelimelerin hem Kazak, Kırgız ve Tatar Türkçelerinde hem de Türkiye Türkçelerinde bu lehçelerin ses yapısına uygun bir gelişim gösterdiği görülmektedir. Bu üç lehçe ile Türkiye Türkçesinde kullanılan Arapça-Farşça kelimeler karşılaştırıldığında fonetik açıdan büyük ve önemli ayrılıklar bulunmadığı, aradaki farklılıkların sadece küçük birtakım ses değişikliklerinden öteye geçmediği görülmektedir. Geçmişteki tarihi sürece, siyasi yönlendirmelere rağmen Kazak, Kırgız ve Tatar Türkçeleri ile Türkiye Türkçesi ortak bir Türkçenin özelliklerini yansıtmaktadırlar.

Anahtar Sözcükler : Türk lehçeleri, Arapça, Farşça, mukayese.

**THE PHONETIC CHANGES OF ARABIAN-PERSIAN BORROWING
WORDS IN THE KAZAK, KIRGIZ AND TATAR
(COMPARE WITH TURKEY TURKISH)**

Özlem YIDIRIM

ABSTRACT

There many Arabian and Persian words in the Turkey Turkish, which forms the west branch of the Oguz group together with Kazak, Kirgiz and Tatar Turkish languages the topic of our thesis is to reflect the original forms of Arabian and Persian borrowing words in the Kazak, Kirgiz and Tatar Turkish, then to fix their phonetic changes of sounds and so to compare with Turkey Turkish these changes. Our aim is consisted of the following: to investigate the phonetical changes of foreign borrowing words (Arabian and Persian) and to explain the common characteristic features of these words in the Turkey Turkish. In order to this investigation we followed all foreign words in the Kazak, Kirgiz and Tatar Turkish dictionaries and we had fixed all phonetic changes and compared with Turkey Turkish. As a result we found that all Arabian and Persian borrowing words in the Kazak, Kirgiz, Tatar and Turkey Turkish were exposed to phonetic changes. Above mentioned three dialects and Turkey Turkish had the same phonetic system and there is some difference between them, which has not a great mean. In spite of historical and political influences Kazak, Kirgiz, Tatar and Turkey Turkish are reflected the common features of the Turkish Language.

Key Words : Kazak, Kirgiz, Tatar, Arabian, Persian, Compare.

ÖNSÖZ

Tarih sahnesinde adını duyuran en eski milletlerden biri de Türklerdir. Ana Türkçe dediğimiz bir Türkçeyi kullanan ve Orta Asya bölgesinde bulunana Türkler, zamanla dağınık gruplar halinde yaşamaya başlayarak birbirlerinden uzaklaşmışlardır. Dolayısıyla çok geniş bir coğrafyaya yayılmışlardır. Gerek dilin yapısı itibari ile canlı bir arlık oluşu gibi iç değişiklikler gerekse gidilen coğrafyalarda karşılaşılan farklı kültürlerin tesiri ile oluşan dış etkenler sonucu bu Türk gruplarının kullandıkları dilde zamanla birtakım farklı lehçeler meydana gelmiştir. İslamiyetin tesiri ile bu dini kabul eden Türklerin dillerine Arapça ve Farsça kelimeler girmeye başlamıştır. Bu durum İslam çatısı altında toplanan medeniyetler için kaçınılmaz bir durum olmuştur. Türkiye Türkçesi bilhassa Osmanlılar zamanında Arapça ve Farsçanın yoğun etkisinde kalmış, dilimize bu dillerden çok sayıda kelime girmiştir. Bu durum Kazak, Kırgız ve Tatar Türkçelerine de yansımıştır. Ancak Türkiye Türkçesi ile bu üç lehçede görülen Arapça-Farsça kelimeler arasında fonetik açıdan birtakım farklılıklar bulunmaktadır. İşte yaptığımız çalışmada da amaç bu farklılıkları ortaya koymaktır. Bunun için Türkiye Türkçesi esas alınarak, günümüzde Kazak, Kırgız ve Tatar Türkçeleri ile Türkiye Türkçesinde ortak olarak kullanılan Arapça-Farsça kelimeler karşılaştırılmıştır. Türkiye Türkçesinde kullanılan Arapça- Farsça kelimeler ile bu kelimelerin asli şekillerinin Tarskripsiyonlu halleri Türk Dil Kurumu tarafından yayımlanan Türkçe sözlüğün son baskısından; Kazak, Kırgız ve Tatar Türkçelerinde kullanılan Arapça-Farsça kelimeler ise bu lehçelere ait sözlüklerden alınmıştır. Arapça-Farsça kelimelerin bu üç lehçe ile Türkiye Türkçesindeki şekilleri karşılıklı olarak yazılmış kelimelerin ait olduğu lehçe ise karşılıklarına parantez içerisinde yazılmıştır. Bu üç lehçede Türkiye Türkçesinden farklı birtakım sesler bulunmaktadır. Bu seslerin hangi harfi karşıladığı sözlüklerde verilen bilgiler ışığında “Sözlüklerde kullanılan Farklı Sesler” başlıklı bölümde açıklanmıştır. Ayrıca Arapça-Farsça kelimelerin Türkçe yapım ekleriyle (-ci, -li, -lik, -siz vb.) türetilen şekilleri sözlüklere alınmamıştır.

* * *

Bu tezin hazırlanması ve düzenlenmesi sırasında yol gösterdiği ve zaman ayırdığı için tez danışmanım Yrd. Doç. Dr. Nesrin Güllüdağ' a teşekkürlerimi sunarım.

ÖZLEM YILDIRIM

KISALTMALAR

- Ar.** Arapça
age. Adı Geçen Eser
AT. Anadolu Türkçesi
bs. Baskı, basım
bk. Bakınız
C. Cilt
ET. Eski Türkçe
Far. Farsça
Kaz. Kazakça
Kır. Kırgızca
OT. Orta Türkçe
S. Sayı
s. sayfa
Tat. Tatarca
TDK Türk Dil Kurumu
TT. Türkiye Türkçesi
Vb. Ve Benzeri
Yay. Yayınları

SÖZLÜKLERDE KULLANILAN FARKLI SESLER

Q, q : Genizden söylenen K, k.

W : Tatarca'ya özgü sözcükleri telaffuz etmek ve yazmak için w varyantı kullanılmaktadır.

İ : I harfinin ince varyantıdır ve mana değiştiren bir harftir.

GİRİŞ

Nazari olarak 8. asırda başlayan Türk yazı dili 11. ve 12. asırlara kadar devam etmiştir. Eski Türkçe diye adlandırdığımız bu devirde Türkçe Türklüğün tek yazı dili olarak kullanılan müşterek yazı dili özelliği göstermiştir. Bu devirden sonra ise Türkçe çeşitli kollara ayrılmaya başlamıştır. Özellikle İslam kültürünün Türkler arasına gittikçe kuvvetli bir şekilde yerleşmesi, yeni mefhumlarla birlikte yeni bir yazının kabulü gibi çeşitli dış sebeplerle beraber Türkçe'nin içinde uzun yıllar kendini hissettiren tabii gelişmeler neticesinde ortaya çıkan büyük değişiklikler yazı dili birliğini parçalayarak Eski Türkçe'nin ömrünü tamamlamasına ve ayrılan Türklük kollarının yeni kültür merkezleri etrafında kendi şivelerine dayanan yazı dilleri meydana getirmelerine ve birden fazla yazı dilinin doğup gelişmesine neden olmuştur.

Bu çalışmanın konusunu teşkil eden Kıpçak grubu lehçelerine dahil olan Kazak, Kırgız ve Tatar Türkçelerine de İslam Kültürünün tesiriyle çok sayıda Arapça-Farsça kelime girmiştir. Bu durum Türkiye Türkçesi için de kaçınılmaz olmuştur. Ancak her dört lehçe de de Arapça-Farsça alıntı kelimeler alındıkları lehçelerin ses özelliklerine göre küçük birtakım değişikliklere uğramışlardır. Kazak, Kırgız ve Tatar lehçeleri aynı grubu teşkil ettiğinden çalışma bu lehçelerdeki Arapça-Farsça kelimelerin değişimlerinin farklı bir grup olan Oğuz grubunun batı kanadını teşkil eden Türkiye Türkçesi ile karşılaştırılması esasına dayandırılmıştır.

Bu sistem dahilinde öncelikle bu lehçelere ait sözlükler taranarak Arapça-Farsça kelimeler tespit edilerek fişlenmiştir. Daha sonra bu kelimelerdeki ses değişimleri ünlüler ve ünsüzler başlığı altında Türkiye Türkçesi esas alınarak sıralanmıştır. Lehçelerden önce Arapça-Farsça kelimelerin asli şekilleri Türkçe harflerle transkripsiyonlu olarak verilmiş ardından karşısına kelimenin esas alınan lehçedeki şekli ve mensup olduğu lehçe hemen yanına kısaltılarak parantez içerisinde yazılarak alt alta sıralanmıştır. Lehçedeki şeklinin karşısına ise kelimelerin Türkiye

Türkçesindeki şekilleri yine aynı sistem içerisinde yazılmıştır. Bu çalışmanın son bölümünde ise bu üç lehçedeki Arapça-Farsça kelimelerin Türkiye Türkçesi ile aynı şekilde kullanılan şekilleri yani hiçbir ses değişiminin olmadığı kelimeler sıralanmıştır.

I. BÖLÜM

1. KAZAK, KIRGIZ ve TATAR TÜRKÇELERİNDEKİ ARAPÇA-FARŞÇA KELİMELERDEKİ SES DEĞİŞMELERİNİN TÜRKİYE TÜRKÇESİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Kazak, Kırgız ve Tatar Türkçesindeki Arapça-Farşça kelimeleri Türkiye Türkçesi ile karşılaştırdığımızda tespit ettiğimiz ses değişikliklerini genel olarak şu şekilde sıralayabiliriz :

1. Türkiye Türkçesindeki o, Tatar Türkçesinde u; ö ise ü olur : fodul (fudul), köfte(küpte).

2. Türkiye Türkçesindeki u, Tatar Türkçesinde o (o, u, ı arası kısa ünlü); ü ise ö (ö, ü, i arası kısa ünlü olur : kulübe (koliba), kükürt (kökürt).

3. Birinci hecedeki o, ö, u, ü seslerini takip eden u,ü sesleri Tatar Türkçesinde ı, i olur: çünkü (çünki), kulübe (koliba), kükürt(kökürt), müftü(muftı), ömür(ömür), sofı (sofi).

4. Türkiye Türkçesindeki bazı f'ler Tatar Türkçesinde p'dir : eflatun (eplatin), kâfir (kâppir).

5. Türkiye Türkçesindeki bazı ç'ler Tatar Türkçesinde c şeklindedir: çeyiz (ciyiz).

6. Türkiye Türkçesindeki bazı ç'ler ise ş şeklindedir: çoban(şoban), çorap(şorap), çorba(şorba), çöp(şöp).

7. Kazak Türkçesinde Türkiye Türkçesinden farklı olarak açık e ünlüsü bulunmaktadır: Âdet (Âdet), Asil (esil).

8. Kazak Türkçesindeki bazı kelimelerde f çoğunlukla p, bazen de b olur : fikir (pikir), fakir (paqır), bâleket (felaket).

9. Kazak Türkçesinde Arapça kelimelerdeki ayın sesi, kelime başında ve ortasında ğ olur : Aziz (ğazız), âlem (ğalam), tabiat (tabıyğat).

10. Kazak Türkçesinde Arapça ve Farsçadan alınan kelimelerin başındaki h, ya düşer ya da k'ya döner: Hece (ece), hesap (esep), harita (karta), hazır (kâzir).

11. Kazak Türkçesinde son sesteki bazı h'ler düşer : Padişah (patşa), günah (küna).

12. Kırgız Türkçesinde alıntı kelimelerde ünlüler arasında kalan v düşerek uzun ünlü meydana getirir : Davul (dool), devir (door), kavga (kooğa).

13. Kırgız Türkçesinde alıntı kelimelerde ünlüler arasındaki h düşer ve uzun ünlü meydana getirir : şehir (şaar), paha (baa).

14. Kırgız Türkçesinde Arapça-Farsça kelimelerdeki v'ler b olur : Ubal (vebal)ubada (vadi). Kelime başındaki bazı v'ler ise düşer ve yanındaki ünlü yuvarlaklaşır : vekil (ökül).

15. Kırgız Türkçesinde Arapça ve Farsçadan geçen h'ler k'ya döner : hizmet (kızmat), hesap (kısap).¹

Şimdi Kazak, Kırgız ve Tatar Türkçelerinin ses bilgisi özelliklerini daha ayrıntılı olarak vermeye çalışacağız :

2. KAZAK TÜRKÇESİ SES BİLGİSİ

1. Kazak yazı dilinde 9 ünlü bulunur. Türkiye Türkçesinde olduğu gibi Kazakça'da da uzun ünlü bulunmaz.

¹ Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü (Komisyon), Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1991, C.1, s. 1047-1048.

2. Kazakça'da büyük ünlü uyumu tam olarak egemendir.

üdegilerimiz “evdekilerimiz”	seksenderde “seksenlerde”
balamız “çocuğumuz”	toksandarda “doksanlarda”

3. Küçük ünlü uyumu, ya da dudak benzeşmesi düz ünlü bulunduran sözcüklerde görülür.

alıp “alıp”	barıp “varıp”
cetip “yetip”	

4. Yuvarlak sözcüklerde dudak benzeşmesi görülmez.

öltir -<ET. öltir-“öldürmek”	orıs -<ET. orış-“vuruşmak”
özine <ET. öz “kendine”	sözi minen “sözüyle”

5. Türkiye Türkçesinde kimi sözcüklerin ilk sesleminde /i/ ünlüsü ile söylenen ses Kazakça'da e ünlüsü ile karşılanır:

eki <ET. iki “iki”	edi <ET. erti “idi”
endi <ET. amtı “şimdi”	esit -<ET. eşit- “işitmek”

6. Kazak yazı dilinde 26 ünsüz vardır. Bunlardan f, c, ç, v, h ünsüzleri yalnız alıntı sözcüklerde kullanılır. Ünsüzlerin kullanımını bakımından Kazak Türkçesi, Türkiye Türkçe'sinden ayrılır.

7. Eski Türkçe ve Türkiye Türkçesindeki her üç durumdaki ç ünsüzü Kazakça'da ş ünsüzü ile karşılanır.

şak <ET. çak- “çakmak”	şakır- <ET. çağır- “çağırmaq”
şaş <ET. saç- “saç”	akşa <OT. akça “akça, para”
keşe <ET. keçe “gece”	ökşe <OT. ökçe “ökçe”
kılış <ET. kılıç “kılıç”	agaş <ET. yığaç “ağaç”

8. f ünsüzü kökende Türkçede bulunmayan bir sestir. Eski Türkçe ve çağdaş Türk dillerinde bu sesi bulunduran sözcüklerin büyük bir bölümü yabancı dillerden alıntı sözcüklerdir. Kazakçada yabancı sözcüklerde bulunan f ünsüzü kurallı olarak p ünsüzüne dönüşür:

apganıstan “Afganistan”	aptap <Far. “aftab,güneş”
apız <Ar. “hafız”	pars <Far. “farz”
apta <Far. “hafta”	pakır <Ar. “yoksul”
payda <Far. “fayda”	pil < Far. “fil”
sapar < Ar. “sefer”	tarap <Far. “taraf”
zayıp <Ar. “zayıf”	musapır < Ar. “misafir”

9. ı ünlüsünü izleyen seslemlerde Türkçenin g ünsüzü y ünsüzüne dönüşür:

cıy- <ET. yığ- “yığmak”	cıyın <ET. yığın “yığın”
biday <ET. bugday “buğday”	sıyır <ET. sığır “sığır, inek”

10. Eski Türkçenin söziçi ve sözsonu -g-, -g ünsüzü iyiden iyiye ünlüleşmeye yüz tutar:

awıl <ET. agıl “ağıl, köy”	bura <OT. bugra “buğra”
awız <ET. agız “ağız”	boyaw <OT. boyag“boya”
büzaw buzagu “buzağı”	taw <ET. tag “dağ”
baw <ET. bag “bağ”	dew <ET. te- “demek”

11. Kökende h- ünsüzü Türkçede önseste kullanılmaz. Kazakçaya girmiş sözlerdeki h- ünsüzü kurallı olarak düşer:

acı <Ar. “hacı”	aram <Ar. “haram”
amam <Far. “hamam”	em <Far. “hem”
er <Far. “her”	eş <Far. “hiç”
apta <Far. “hafta”	ökim <Ar. “hüküm”

12. Birtakım yabancı sözlerdeki boğazsı h- sesi kazak yazı dilinde korunur. Bir bölümünde ise k- ünsüzüne dönüşür:

xabar <Ar. “haber”	xalık <Ar. “halk”
kazır <Ar. “hazır”	koraz <Far. “horoz”
kuday <Far. “huda, tanrı”	kuş <Far. “hoş”

13. Kazakçanın ve öbür Kıpçak dillerinin en özgün özelliklerinden biri sözbaşında eski Türkçenin patlatıcı k- sesini kurallı biçimde korumuş olmalarıdır. Bilindiği gibi bu ses Türkiye Türkçesinin de içinde bulunduğu Oğuzca’da g- sesine dönüşür.

kelin <ET. kelin “gelin”	kerek <ET. kerek “gerek”
kök <ET. kök “gök”	kir- <ET. kir- “girmek”
kün <ET. kün “gün”	kör- <ET. kör- “görmek”

14. Türkçenin –ñ-, -ñ sesi Kazakçada korunur. Oysa Türkiye Türkçesi yazı dilinde bu ses –n-, -n sesine dönüşmüştür:

doñız <ET. toñız “domuz”	caña <ET. yaña “yine”
cañbır <ET. yagmur “yağmur”	ciñil <ET. yiñil “ince”
köleñge <ET. kölge “gölge”	üzeñgi <ET. “üzengi”
siñir <ET. siñir “sindir”	tañday <ET. tamak “damak”
tıñda- <ET. tıñla “tınlamak”	tañiri <ET. teñri “tanrı”
erteñ <ET. erte “yarın”	mıñ <ET. biñ “bin”
tañ <ET. tañ “sabah”	

15. Türkiye Türkçesinde olduğu gibi Kazakçada da önseste kalın k- ünsüzü korunmuştur. Buna pek çok örnek vardır. Ancak Türkiye Türkçesi yazı dilinde de bu ses kuralı egemen olduğu için örnek verme gereğini duymuyoruz.

16. Genelde Türkçede önseste ş- ünsüzü kullanılmaz. Önseste ve sonseste kullanılır. ç- sesinin ş- sesine dönüşmesi nedeniyle Kazakçada önseste ş- ünsüzü ile

çok karşılaşılr. Türkçe sözcüklerde iç seste ve son seste bulunan -ş-, -ş ünsüzü kurallı olarak -s-, -s ünsüzüne dönüşür.

bas <ET. baş “baş”	basda- <ET. başla- “başlamak”
baska <ET. başka “başka”	bis- <ET. biş- “pişmek”
kisi <ET. kişi “kişi, adam”	kümis <ET. kümiş “gümüş”
kamıs <ET. kamış “kamış”	cas <ET. yaş “yaş”
tis <ET. tiş “diş”	casıl <ET. yaşıl “yaşıl”

17. Türkçenin geçmişinde ve bütün Türk dillerinde önseste kullanılan ünsüzlerin çoğu k-,q-, t-, ç-, b- gibi çoğu patlamalı ünsüzlerdir. b- ünsüzü dışında bunların tümü tonsuz, sert ünsüzlerdir. s- ve y- sesleri ise sızmalı ve akıcı ünsüzler arasında, patlamalılara en yakın olan ünsüzdür. b- ve y- sesleri sayılmayacak olursa en eski yazı dilinin belirlendiği lehçelerin tümünde önseste ünsüzler serttir. Daha sonra oluşan yazı dillerinde önseste bu sert seslerin koşutları olan yumuşak sesler ile, sert ses s-‘nin koşutu ş- sesi kullanılmaya başlanır.

18. Böylece Oğuz dillerinde Eski Türkçenin önseste t- sesi d- dönüşmüştür. Oysa Kıpçak dillerinde ve Kazakçada Eski Türkçenin bu t- sesi korunur. Türkiye Türkçesi yazı dilinde ve özellikle Anadolu ağızlarında d- ünsüzü ile söylenen pek çok sözcük Kazakçada t- ünsüzü ile karşılanır.

tam <ET. tam “dam”	tar <ET. tar “dar”
tarı <ET. tarıg “darı”	taw <ET. tag “dağ”
temir <ET. temir “demir”	teñiz <ET. teñiz “deniz”
teri <ET. teri “deri”	tirek <ET. tirek “Derik”
tüye <ET. teve “deve”	toksan <ET. toksan “doksan”
tol- <ET. tol- “dolmak”	ton <ET. ton “don, giysi”
tögil- “dökülmek”	tön- <ET. tön- “dönmek”
tilmaş <ET. til “dilmaç”	tiyirman <ET. tegirme “değirmen”

19. Kıpçak dilleri ve Kazakçanın Türkiye Türkçesi ile Oğuzcadan ayrılan önemli özelliklerinden biri Eski Türkçenin önseste y- ünsüzünü c- sesi ya da ona

yakın seslerden birine çevirmiş olmasıdır. Kazakçada Eski Türkçenin ve Oğuzcanın y- önsesi c- ünsüzü ile karşılanır. Buna pek çok örnek vardır.

caga <ET. yaka “yaka, kıyı”

cakın <ET. yakın “yakın”

calgız <ET. yalıñuz “yalnız”

cañbir <ET. yağmur “yağmur”

carak <ET. yarak “silah”

cak- <ET. yak- “yakmak”

caksı <ET. yakşı “yakşı, iyi, güzel”

caman <ET. yaman “yaman”

capırak <ET. yaprak “yaprak”

carar <ET. yarar “yarar”

20. Benzeşme ve benzeşmezlik olayları Kazakçada iç içe ve yaygın ses olaylarıdır. Bu ses olayları nedeniyle Kazakçanın sesbilgisinde olan değişmeler yapıbilgisine de yansımış ve bu nedenle Kazakçayı öbür Türkler arasında daha zor anlaşılır duruma sokmuştur. Genelde benzeşme olayı daha çok sözcüklerde “söz sınır” diye bilinen kök, taban ya da söz bitiminde akıcı ünsüzlerin bulunduğu yerlerde oluşur. Bu kural ekler için de geçerlidir. Bu yönleriyle benzeşme ve benzeşmezlik Kazakça ve Kıpçak dillerinde yapı özelliği taşır. Eklerin ve köklerin değişmesine neden olur. Sözcükleri genel Türkçedeki kullanımlarından uzaklaştırır. Bu olayların yaygınlaşması ile yeni kurallar doğar.

21. Türkçede benzeşme en önce eklerin ünsüzlerinin, köklerin bitiş ünsüzüne uyumunda görülür. Bu Türkiye Türkçesinin de yaygın özelliklerinden biridir. Sözelimi:

-dı-di

-da-de

-dan-den

geçmiş zaman eki

bulunma durumu eki

çıkma durumu eki

bir sözcüğe eklenirken sözcüğün bitiş ünsüzüne uyar. Ona göre ötümlü ve ötümsüz olur.

kèt-tim “gittim”

kèt- ken “giden”

caz-dım “yazdım”

sekiz-de “sekizde”

22. Aynı türden benzeşme Kazakçada belirme ve tamlayan eklerinde de görülür. Çünkü Kazakçada bu ekler daha değişik görünümde:

kız-dıñ “kızın”

agaş-tıñ “agacın”

kız-dı “kızı”

mektep-ti “okulu”

23. Benzeşmezlik olayı nedeniyle Eski Türkçenin –nıñ-niñ tamlayan eki Kazakçada –dıñ-diñ; -nı-ni belirtme eki –di-di biçimine girmiştir. Bu noktada bir benzeşmezlik sözkonusudur. Ancak ekin bu biçime girmesinden sonra eklendiği sözün bitiş ünsüzüne göre ötümlü ya da ötümsüz olarak kullanılması benzeşme olayı olmaktadır.

it-tiñ “itin”

kazak-tı “Kazak”ı

urıs-tıñ “Rus’un”

kılış-tı “kılıcı”

24. Tamlayan ve belirtme eklerinde değişme şu durumlarda ortaya çıkar: Birtakım ünsüzlerden sonra /-n/ ile başlayan eklerde (ve bu arada Eski Türkçeden gelen tamlayan ve belirtme eklerinde ek başındaki /n/ ünsüzü d ünsüzüne dönüşür. Böylece ekler:

-nıñ tamlayan eki dıñ

-nı belirtme eki dı

durumuna gelir. Bu ünsüzler –k,-t, -ş, -l, -r, -y, -z ünsüzleridir. Ancak bu seslerden sonra da ek iki biçimde kullanılır. –l, -r, -y, -z ünsüzlerinden sonra ötümlü olarak kullanılırlar. Tamlayan eki Kazakçada –m, -n, -ñ seslerinden sonra –nıñ/-niñ biçimindedir. Eski biçimini korumuştur. Bu seslerden sonra gelen belirtme eki –dı/-di biçimindedir.

adam-dı “adamı”

adam-nıñ “adamın”

atam-dı “babamı”

atam-nıñ “babamın”

duşman-dı “düşmanı”

duşman-nıñ “düşmanın”

25. Başka bir benzeşme –tl- seslerinin –tt- sesleri dönüşümü biçiminde olur. Bu benzeşme nedeniyle –t- sesi ile biten sözcüklere gelen çoğul ekleri –tar/-ter biçimine gelir.

at-tar “atlar”

it-ter “itler”

26. Aynı biçimdeki benzeşme nedeniyle addan ad yapan –lı/-li eki Kazakçada –dı/-di biçimindedir.

at-tı “atlı”

tat-tı “tatlı”

27. Kazakçada l- ünsüzü ile başlayan ekler, ünlülerden ve –ay, –oy diftonglarından sonra değişmeden kalır. Bunun dışında seslere eklendiğinde –d ünsüzüne çevrilir. Sözü geçen –d- ünsüzü eklendiği sözün bitiş ünsüzüne göre –d ya da –t biçiminde söylenir.

28. Seslem düşmesi olayı, birbirine benzer ya da eşit seslerden oluşan iki seslemeden birinin düşmesidir. Seslem düşmesi bakımından Kazakçanın Türk dilleri arasında ayrı bir yeri vardır. Türk dillerinde seslem düşmesi nedeniyle iki üç sözcüğün birleşmesinden oluşmuş büyük sözcükler küçülürler, tanınmaz duruma gelirler. Ekini kökünü bulmak olanaksızlaşır. Kazakçanın genel Türkçe içinde zor anlaşılır yanlarından biri de sözcüklerde oluşan bu seslem yutumu olayıdır:

bıyal “böylece, bu biçimde”

söyt- “böyle yaparak”

birak “eğer, şayet”

uşak “üç tane”

söytip “şöylece”

öytkeni “öylece, oysaki”²

3. KIRGIZ TÜRKÇESİ SES BİLGİSİ

1. Kırgızcada sekiz ünlü vardır. Bunun sekizinin de uzun ve olağan söylenişleri bulunur. Uzun ünlüler Altaycada olduğu gibi genellikle büzülme sonucu ortaya çıkmış ikincil uznluklardır. Ancak altı uzun ünlünün söylenişi yazıda gösterilir. Bunlar /aa/, /èè/, /oo/, /ee/, /uu/, /üü/ ünlüleridir. Bir sözcükte ünlünün uzun olup olmamasına göre anlam değişir.

mal “varlık”

maal “zaman”

² Fuat Bozkurt, *Türklerin Dili*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 2002, s.495- 499.

2. Bunun yanı sıra pek az sözcükte birincil ünlü uzunlukları korunur:

câ- “yay” <AT. yây

cû- “yıkanmak” <AT. yû

tâni- “tanımak” <AT. tâni-

3. Ses değişimleri bakımından Kırgızca, Kazakçaya benzer. Gerçekte bu iki dili ayırmak bile zordur.

Büyük ünlü uyumu Kırgızcada egemendir.

Eski Türkçenin a ünlüsü korunur:

al- <ET. al- “almak”

ak <ET. ak “ak”

bar <ET. bar “var”

kaç <ET. kaç “kaçmak”

4. Ses öbeklerinin büzülmesi sonucu kimi sözcüklerde â uzaması ortaya çıkar:

câ <ET. yag “yağ”

câk <KM. yañak “yanak”

sâ- <ET. sag- “sağmak”

cân <yagan “yağmur”

5. Ünlülerde ilerleyici yuvarlaklaşma olayı Kırgızcanın özgün ses olaylarından biridir. Geniş-yuvarlak ünlüler o-ö ve dar yuvarlak ünlü ü'den sonra gelen a-e düz geniş ünlüleri yuvarlaklaşır:

orto <ET. orta “orta”

közgö <ET. köz-ge “göze”

oyno <ET. oyna- “oynamak”

töşö- <ET. töşe- “döşemek”

ögöy <ET. ögey “üvey”

cürök <ET. yürek “yürek”

kürök <ET. kürgek “kürek”

tō-lor “dağlar”

özünçö “kendince”

köçmön “göçmen”

bolgon “olan”

bolso “olsa”

6. Eski Türkçenin e ve ê ünlüleri Kırgızcada genellikle e biçiminde bulunur. Kimi sözcüklerde y ile komşuluk nedeniyle daralıp i ünlüsüne dönüşür:

ber- <ET. b r- ‘‘vermek’’
em <ET. em ‘‘ilaç’’
beş <ET. b ş ‘‘beş’’
k l- <ET. kel- ‘‘gelmek’’
 ki <ET. eki ‘‘iki’’
kiy- <ET. ked- ‘‘giymek’’

keç- <ET. keç- ‘‘geçmek’’
cer <ET. y r ‘‘yer’’
ce- <ET. y - ‘‘yemek’’
m n <ET. ben ‘‘ben’’
biyik <ET. bedük ‘‘büyük’’

7. Çeşitli ses öbeklerinin büzülmesi sonucu ikincil uzun    nl s  ortaya çıkmıştır:

  <ET. idi/ige ‘‘sahip, tanrı’’
 r <ET. eder ‘‘eyer’’

 k <ET. e nek ‘‘ene’’
c n <ET. yegen ‘‘yeğen’’

8. Eski Türkçenin ı  nl s  Kırgızcada korunur:

altı <ET. altı ‘‘altı’’
kıl- <ET. kıl- ‘‘yapmak’’

ıyla- <ET. agla ‘‘ağlamak’’
cılı <ET. yılığ ‘‘ılık’’

9. Eski Türkçenin i ünlüsü de korunur:

bir <ET. bir ‘‘bir’’
i <ET. i ‘‘i’’
tile- <ET. tile ‘‘dilemek’’

bil- <ET. bil- ‘‘bilmek’’
kir <ET. kir ‘‘kir’’
tiri/tir  <ET. tirig ‘‘canlı’’

10. Eski Türkçenin o  nl s nde herhangi bir değişim olmaz:

sol- <ET. sol ‘‘sol’’
koy- <ET. kod- ‘‘koymak’’

boy <ET. bod ‘‘boy, vücut’’
on <ET. on ‘‘on’’

11. Eski Türkçenin    nl s nde herhangi bir değişme olmaz:

k l <ET. k l ‘‘g l’’
 l- <ET.  l- ‘‘ lmek’’

k m- <ET. k m- ‘‘gömmek’’
k yn k <ET. k n lek ‘‘gömlek’’

köz <ET. köz “göz”

öz <ET. öz “öz, kendi”

12. Eski Türkçenin u ve ü ünlülerinde de bir değişme olmaz:

buka <ET. buka “boğa”

uzak <ET. uzak “uzun”

bulut <ET. bulıt “bulut”

kuş <ET. kuş “kuş”

kül- <ET. kül- “gülmek”

kümüş <ET. kümüş “gümüş”

süt <ET. süt “süt”

tüş- <ET. tüş- “düşmek, inmek”

13. Eski Türkçenin g, gi, gu, gü sesleri Kırgızcada ünlüleşir. Bu ünlülerin yuvarlaklaşmasıyla Kırgızca, Kazakçadan ayrılır:

tō <ET. tag “dağ”

öz <ET. agız “ağız”

ō <ET. ag “ağ”

ōru <ET. agrıg “ağrı,hastalık”

bō <ET. bag “bağ”

ayō <ET. ayag “saygı, acıma”

ayōlū <ET. ayaglıg “saygın”

aytuu <ET. ayt- “söylemek, söz”

öō <ET. eb “ev”

birōō <ET. biregü “birtek”

uluu <ET. ulug “ulu”

cō <ET. yagı “düşman”

kōn <ET. kagun “kavun”

muzō <ET. buzagu “buzağı”

kırō <ET. kıragu “kırağı”

tōō <ET. tebi “deve”

sōök <ET. sūnek “kemik”

cō <ET. yadag “yaya”

bülōō <ET. bilegü “bileği”

eliüü <ET. elig “elli”

tirüü <ET. tirig “diri”

14. Ön ve son seste b/p ünsüzleri çok kullanılır. buna karşılık v/f ünsüzleri pek seyrek:

bar <ET. bar “var, varlık”

ber- <ET. ber- “vermek”

bol- <ET. bol- “olmak”

buyum “nesne”

bettek- “karşılama”

baş <ET. baş “baş”

buka <ET. buka “boğa”

boş <ET. boş “boş”

15. İçinde n/ñ gibi genizsi sesler bulunan sözcüklerde baştaki b- ünsüzü m- ünsüzüne dönüşür:

maşak <ET. başak “başak”
muñ <ET. buñ “sıkıntı, yokluk”
murun <ET. burun “burun”

min <ET. biñ, bñ “bin”
moyun <ET. boyun “boyun”
muz <ET. buz “buz”

16. Her üç durumdaki ç-, -ç-, -ç ünsüzü korunur.

çerü <ET. çerig “ordu”
çök- <ET. çök- “çökmek”
açuu- <ET. açığ “acı”
açı- <ET. aç- “acımak”
keçik- <ET. keçik “gecikmek”
iç- <ET. iç- “içmek”
kılıç <ET. kılıç “kılıç”

çap-<ET. çap-“kaçmak, koşmak”
çın <ET. çın <Ç “gerçek”
açık <ET. açuk “açık”
içir-<ET. içür- “içirmek”
aç- <ET. aç- “açmak”
kulaç <ET. kulaç “kulaç”
tilmeç <OT. tılmaç “tercüman”

17. Eski Türkçedeki -d-, -d ünsüzü genel Türkçede olduğu gibi Kırgızcada da -y-, -y ünsüzüne dönüşür:

ayak <ET. adak “ayak”
ayır- <ET. adır- “ayırma”
toy- <ET. tod- “doymak”

aygır <ET. adgır “aygır”
kiyin <ET. kèdin “sonra”
uy <ET. ud “inek”

18. Eski Türkçenin söz içi g ünsüzü düşer ya da ötümsüzleşir:

tarak <ET. targak “tarak”
eşek <ET. eşgek “eşek”

kerek <ET. kergək “gerek”
kıska <ET. kısga “kısa”

19. Önseste Eski Türkçenin kalın ve ince k- sesi kurallı biçimde korunur:

keniri <ET. keñiş “geniş”
kelin <ET. kelin “gelin”
kün <ET. kün “güneş”
köön <ET. köñil “gönül”
kence <ET. keñç “genç”

kir- <ET. kir- “girmek”
kül- <ET. kül- “gülmek”
kös <ET. köz “göz”
küçö- <ET. küç “güçlenmek”
kan <ET. kan “kan”

kaç- <ET. kaç- “kaçmak”

kulaç <OT. kulaç “kulaç”

20. İşseste Eski Türkçenin kalın ve ince –k- ünsüzü ötümlüleşip –g- ünsüzüne dönüşür:

agıt- <ET. akıt- “akın etmek”

bügül- <ET. bükül- “bükülmek”

tügön- <ET. tüken- “bitmek”

tögül- <ET. tökül- “dökülmek”

21. İç ve sonsesteki –p- , -p ünsüzü Kırgızcada korunur:

köp <ET. köp “çok”

cap- <ET. yap- “örtmek,yapmak”

tap- <ET. tap- “bulmak”

tep- <ET. tep- “tepmek”

22. İki ünlü arasındaki –p- ünsüzü –b- ünsüzüne dönüşür:

tabıl- <ET. tapıl- “bulunmak”

köbük <ET. köpük “köpük”

köbey <ET. köp-ey “çoğalmak”

cabıl- <Çag. Çapıl- “koşmak”

23. Önseste s- ünsüzü genellikle korunur:

sat- <ET. sat- “satmak”

sol <ET. sol “sol”

sür- <ET. sür- “sürmek”

süz- <ET. süz- “süzmek”

24. Gerileyici benzeşme sonucu –ç ile biten sözcüklerde önsesteki s- ünsüzü ç- ünsüzüne dönüşür:

çıçkan <ET. sıçgan “sıçan”

çaç- <ET. saç- “saçmak”

25. İç ve sonseste –ş-, -ş ünsüzü korunur:

baş <ET. baş “baş”

boş <ET. boş “boş”

taş <ET. taş “taş”

beş <ET. beş “beş”

kuş <ET. kuş “kuş”

kümüş <ET. kümüş “gümüş”

eşik <ET. eşik “eşik”

aşa- <ET. aşı “yemeyemek”

taşı- <ET. taşu- “taşımak”

töşö- <ET. töşe“döşemek”

26. Önceste Eski Türkçenin t- sesi birkaç sözcük dışında kurallı biçimde korunur:

taamay “doğru”

teğere “çevre”

tındu <ET. tınlıg “canlı”

tobırak<ET.toprak“toprak”

too <ET. tag “dağ”

ti- <ET.ti- “demek”

tap- <ET. tap- “bulmak”

tört <ET. tört “dört”

tiş <ET. tiş “diş”

tep- <ET. tep- “tepmek”

27. Birkaç aykırı örnekte t- > d- değişimi görülür:

de- <ET. të- demek”

dağı <ET. tagı “dahi”

doñuz <ET. toñuz “domuz”

deñiz <ET. teñiz “deniz”

28. Kıpçak dillerinin özgün ses değişimi y- >c- Kırğızcada da görülür:

cön <ET. yön “yön”

curt <ET. yurt “yurt”

çaşa- <ET. yaşa- “yaşamak”

cok <ET. yok “yok”

cat- <ET. yat- “yatmak”

coo<ET.yağı“yağı,düşman”

cay <ET. yay “yaz”

cıl <ET. yıl “yıl”

cer <ET. yer “yer”

cağşı <OT. yakşı “iyi”

29. Söz içi ve söz sonundaki -z-, -z ünsüzü korunur:

üzül- <ET. üzül- “bitmek”

kızıl <ET. kızıl “kızıl”

cüz <ET. yüz “yüz”

köz <ET. köz “göz”

az <ET. az “az”

süz- <ET. süz- “süzme”³

³ bk. Bozkurt, age., s.495- 499.

4. TATAR TÜRKÇESİ SES BİLGİSİ

4.1. ÜNLÜLER

Tatar Türkçesinde dokuz ünlü vardır. Bunlar: “a, e, è, ı, i, o, ö, u, ü” dür. Bu ünlülerden a, u, ü, ı ve i sesleri Türkiye Türkçesinde olduğu gibi telaffuz edilir. Tatar Türkçesindeki o ve ö ünlüleri Türkiye Türkçesindeki o ve ö’den daha dar ve kısadır; o sesi o-u-ı arasında; ö sesi ö-ü-i arasında bir sestir. Ayrıca Türkiye Türkçesi yazı dilinde bulunmayan è sesi Tatar Türkçesinde kullanılır ve e ile i arasında bir ses değerine sahiptir.

Yukarıdaki ünlüler Tatar Türkçesine ait olan ünlülerdir. Bir de bunlardan ayrı olarak Rusça’dan giren ve Rusça kelimelerde kullanılan uzun ses değerine sahip ô, î ve ê ünlüleri vardır. Yazıda bu uzunluklar gösterilmez ama telaffuz edilirken bu ünlüler uzun okunur: patron (mermi), tıl (orta, cephe gerisi), tema, telegram (telgraf), lektor (konferansçı).

Bu ünlülerin dışında Tatar Türkçesinde bir de y ünsüzü ile birlikte kullanılan ünlüler vardır: E= yı, yi, Ü= yu, yü, Y= ya, ye.

Ünlülerle ilgili bazı özellikler

1. Türkiye Türkçesindeki o, Tatar Türkçesinde u; ö ise ü olur: un (on), tup (top), uylan(oğlan); dürt (dört), küz (göz), süz (söz).

2. Türkiye Türkçesindeki u, Tatar Türkçesinde o (o, u, ı arası kısa ünlü); ü ise ö (ö, ü, i arası kısa ünlü olur: koş (kuş), tor- (dur-), öç (üç), dörıs (dürüst).

3. Birinci hecedeki e, Tatar Türkçesinde i olur: itek (etek), işek (eşek), it (et), sin (sen), bir- (ver-).

4. Birinci hecedeki o, ö, u, ü seslerini takip eden u, ü sesleri Tatar Türkçesinde ı, i olur: bolıt (bulut), ofık (ufuk), ununçı (onuncu), tözələş (düzlüş), öçèn (için).

4.2. ÜNSÜZLER

Tatar alfabesinde ünsüzleri gösteren yirmi sekiz işaret vardır: b, c, ç, f, g, h, x, j, k, l, m, n, ñ, p, r, s, ş, t, v, y, z, ts, şç, yı (yi), yu (yü), ya (ye). Ayrıca bir de hemze işareti bulunmaktadır. Bu ünsüz hece sonunda geldiğinde yazıda “Q” işareti ile gösterilir. İnce heceden sonra hece başında gelirse “ı” ile; kalın heceden sonra hece başında gelirse “ğ” işaretiyle gösterilir.

Tatar Türkçesinde Türkiye Türkçesinden farklı dört ünsüz vardır: x, ñ, v, g. Bunlardan x gırtlaktan çıkan hırıltılı h’dir. ñ ise bizim alfabemizde yer almayan geniz n’sidir. v harfi bizdeki gibi diş-dudak v’si değil, iki dudak arasından çıkan v’dir. Bu ses çıkartılırken dişler dudağa değmez. Tatar Türkçesinde Türkçe kelimelerin tamamında çift dudak v’si kullanılır. diş dudak v’si ise Rusça kelimelerde kullanılır. bu ses Türkiye Türkçesindeki v ile aynıdır. (vagon, vıraç “doktor”, vokzal “gar”). g sesi ise Türkiye Türkçesinden daha belirgin şekilde çıkarılır.

Tatar Türkçesinde ünsüzlerle ilgili özellikler

Türkiye Türkçesi ile karşılaştırıldığında Tatar Türkçesinde kullanılan ünsüzlerle ilgili şu özellikleri sıralayabiliriz:

1. Türkçe asıllı sözlerin başındaki bütün g’ler Tatar Türkçesinde k’dır: kil- (gel-), kür-(gör-), köl- (gül-), kül (göl), kilèn (gelin).
2. Türkçe kelimelerin başındaki d’ler Tatar Türkçesinde t’dır: tav (dağ), tuy- (doy-), timèr (demir), tèl (dil), tugız (dokuz).
3. Baştaki b’ler bazı sözlerde m’dır: miñ (bin), min (ben), min- (bin-), muyın (boyun), mıyık (bıyık), miñçèl (bencil), moñ (bun-sıkıntı).
4. “var-, ver-, var” sözlerindeki v, Tatar Türkçesinde b’dır: “bar-, bir-, bar”.

5. iki ünlü arasında kalan p'ler b olur: yabış- (yapış-), tibêş- (tepiş-), übêş- (öpüş-).

6. iki ünlü arasında kalan k'ler g'ye; kalın k'lar g'ya döner: igin (ekin), ügèz (öküz), sigiz (sekiz), tigü (dikmek), tugız (dokuz).

7. Türkçe asıllı kelimelerde p'ler, Tatar Türkçesinde b'dir: bik (pek), barmak (parmak), bôrçe (pire).

8. Bazı kelimelerin başındaki y'ler c'ye döner: cil (yel), cidè (yedi), cim (yem), cir (yer), cır (yır), citêş- (yetiş-).

9. Türkiye Türkçesinde yazıda gösterilmeyen ñ'ler Tatar Türkçesinde gösterilir: tañ (tan), ciñ (yen), moñ (bun), añlav (anlamak).

10. Arapça kelimelerdeki ayın sesi, Tatar Türkçesinde g' olur: Gali (Ali), gaile (aile), segat (saat), Talgat (Talat), şagıyr (şair), gafu (af).

11. Türkçe sözlerdeki c'ler Tatar Türkçesinde genellikle ç'dir: kileçek (gelecek), yulçı (yolcu), aluçı (alıcı).

12. Türkiye Türkçesinde yumuşak g olarak olarak kullandığımız harf, Tatar Türkçesinde y olur: iy- (eğ-), üyren- (öğren-), töyme (düğme), beyle- (bağla-), cıy- (yığ-).

13. g sesi iki ünlü arasında kaldığında v'ye döner: avır (ağır), avız (ağız), avıl (ağıl, köy).

14. Türkiye Türkçesindeki bazı p'ler Tatar Türkçesinde f'dir: yifek (ipek), tufрак (toprak).⁴

⁴ Ahmet Buran- Ercan Alkaya, **Çağdaş Türk Lehçeleri**, Akçağ Yay., Ankara 2001, s. 170-172.

II. BÖLÜM

Unutmamak gerekir ki diller homojen yapılar değildirler ve asırlar boyunca karşılıklı ilişkiler sırasında diğer dillerden alınmış olan alıntı kelimeleri içerirler, bu da Türkçe için olduğu kadar lehçe için de geçerli olan bir gerçektir.⁵

Dolayısıyla bu çalışmanın ikinci bölümünde Kazak, Kırgız ve Tatar Türkçelerinin ses özellikleri hakkında verdiğimiz bilgilerin ışığında Arapça ve Farsça'dan alıntı kelimelerin bu lehçelerde uğradığı değişiklikleri ayrıntılı olarak vermeye çalışacağız. Bu konu ile ilgili çalışmamızı ünlü ve ünsüz seslerin uğradığı değişiklikler üzerinde temellendireceğiz. Bu lehçelerdeki ses olaylarının ayrıntılı olarak incelenmesinden önce ses olayları hakkında genel bir değerlendirme yapılmasının daha doğru olacağı kanaatindeyiz:

Dil seslerinin, oluşturdukları anlamlı ve görevli sesbirlikleri olan kelime ve hecelerde uğradıkları değişmelere ses olayı; bir dilde kendiliğinden veya o dilin ses eğilimlerine bağlı olarak, kelime ve eklerde, bir sesin yerini genellikle kendisine yakın başka bir sese veya gelişme yolu ile kendisinden türemiş başka bir sese bırakması olayına da ses değişmesi adı verilmektedir.

Ses olayları, bir dil veya o dilin lehçelerinde, ağızlarında meydana gelen, biçimbirimlerin uğradıkları genel veya özel, kalıcı veya geçici, bireysel veya toplumsal başkalaşımlardır.

Ses değişimleri kelimeleri değil, sesleri etkilemektedir. Değişen de kelime değil sesbirimdir. Değişim bütün artsüremli olaylar gibi ortaya çıkan bir olaydır ve benzer bağlamlarda, tüm kelimelerde aynı değişimlerle karşılaşır.

İnsanın, istediği her söyleyişi gerçekleştirmesi de kendi elinde değildir. Çünkü sesbirimleri birbirine bağlama özgürlüğü, onların sesletim yani birbirine bağlanma olanaklarıyla sınırlıdır. Sesler özgür gibi görünse de, onların birleştikleri

⁵ Danuta Chınılovska, **Çağdaş Türk Edebiyatındaki Lehçe Çeviri Problemleri**, V. Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri I, 20-26 Eylül 2004, TDK Yay., Ankara 2004, s. 578.

noktalarda kaynaşma ve de birleşme özelliklerine göre birtakım farklı seslerin ortaya çıkması dolayısıyla da ses değişmelerinin görülmesi söz konusudur.

Diller zaman içinde birtakım gelişme eğilimleri kazanır, yine zaman geçtikçe de bu eğilimler doğrultusunda değişmelere uğrarlar. Gelişme eğilimleri gelişigüzel olmazlar, onları ortaya çıkaran nedenler ve de şartlar vardır. Birçok neden uygun şartlarda gelişme ve değişmeleri kaçınılmaz kılarken, ardından da birçok ses değişmesi oluşmakta ve bu değişmeler zaman içinde sürüp gitmektedir.⁶

1. ÜNLÜLER

1.1. ÜNLÜ TÜREMESİ

Alıntı kelimelerde ünlü türemeleri özellikle ön , iç ve son seste olmak üzere üç şekilde karşımıza çıkmaktadır. Bu durum aşağıdaki örneklerde de açık bir şekilde görülmektedir.

‘arz (Ar.)	arız (Kaz.)	arz (TT.)
‘azrâ’îl (Ar.)	azireyil (Kaz.)	azrail (TT.)
harf (Ar.)	ârip (Kaz.)	harf (TT.)
baht (Ar.)	baqıt (Kaz.)	baht (TT.)
pârs (Far.)	barıs (Kaz.)	pars (TT.)
cuğrâfiya (Ar.)	geografiya (Kaz.)	coğrafya (TT.)
ders (Ar.)	dâris (Kaz.)	ders (TT.)
zevk (Ar.)	zavık (Kaz.)	zevk (TT.)
kenâr (Far.)	kenere (Kaz.)	kenar (TT.)
hakq (Ar.)	qaqı (Kaz.)	hak (TT.)
lave (Far.)	lava (Kaz.)	lav (TT.)
la‘net (Ar.)	lağinet (Kaz.)	lanet (TT.)
ma‘nâ (Ar.)	mağına (Kaz.)	mana (TT.)
mulk (Ar.)	mülük (Kaz.)	mülk (TT.)
naşîb (Ar.)	nesibe (Kaz.)	nasip (TT.)

⁶ Mukim Sağır, “Ses Olaylarını Oluşturan Nedenler ve Anadolu Ağzları”, IV. Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri II, 24-29 Eylül 2000, TDK Yay., Ankara 2007, s. 1535.

nişân (Far.)	nışana (Kaz.)	nişan (TT.)
rûze (Far.)	oraza (Kaz.)	oruç (TT.)
farz (Ar.)	parıyz (Kaz.)	farz (TT.)
farq (Ar.)	parıq (Kaz.)	fark (TT.)
tâkiye (Ar.)	taqıya (Kaz.)	takke (TT.)
târîh (Ar.)	tariyhıy (Kaz.)	tarih (TT.)
farz (Ar.)	farız (Kaz.)	farz (TT.)
halk (Ar.)	halayıq (Kaz.)	halk (TT.)
halk (Ar.)	halıq (Kaz.)	halk (TT.)
şadrenc (Far.)	şatıraş (Kaz.)	satranç(TT.)
'âlem (Ar.)	aalam (Kır.)	âlem (TT.)
'âlim (Ar.)	aalım (Kır.)	âlim (TT.)
hacc (Ar.)	acı (Kır.)	hac (TT.)
'alâmet (Ar.)	alaamat (Kır.)	alamet(TT.)
'ârz (Ar.)	arız (Kır.)	arz (TT.)
harf (Ar.)	arip (Kır.)	harf (TT.)
âşikâr (Far.)	aşkere (Kır.)	aşikâr (TT.)
bâc (Far.)	bacı (Kır.)	baç (TT.)
belâ (Ar.)	balaa (Kır.)	bela (TT.)
farz (Ar.)	barız (Kır.)	farz (TT.)
bî-çâre (Far.)	beçaara (Kır.)	biçare (TT.)
fetil (Ar.)	bilte (Kır.)	fital (TT.)
cefâ (Ar.)	capaa (Kır.)	cefa (TT.)
cevân-merd (Far.)	coomart (Kır.)	cömert(TT.)
dâniş-mend (Far.)	daanışman (Kır.)	danişment (TT.)
ta'rîf (Ar.)	daarip (Kır.)	tarif (TT.)
devâ' (Ar.)	dabaa (Kır.)	deva (TT.)
ders (Ar.)	darıs (Kır.)	ders (TT.)
ten (Far.)	dene (Kır.)	ten (TT.)
dîdâr (Far.)	dıdaar (Kır.)	didar (TT.)
dîv (Far.)	döö (Kır.)	dev (TT.)
ihtimâl (Ar.)	eetimal (Kır.)	ihtimal(TT.)
hikmet (Ar.)	ekimet (Kır.)	hikmet(TT.)
farz (Ar.)	farız (Kır.)	farz (TT.)

îcâr (Ar.)	icara (Kır.)	icar (TT.)
kaḥramân (Far.)	kaarman (Kır.)	kahraman (TT.)
hâşil (Ar.)	kasıl (Kır.)	hasıl (TT.)
kaḥṭ (Ar.)	kaat (Kır.)	kıt (TT.)
halk (Ar.)	kalık (Kır.)	halk (TT.)
harc (Ar.)	karcı (Kır.)	harç (TT.)
hâşş (Ar.)	kasa (Kır.)	has (TT.)
kohne (Far.)	köönö (Kır.)	köhne (TT.)
gunâh (Far.)	künöö (Kır.)	günah (TT.)
gurz (Far.)	kürzü (Kır.)	gürz (TT.)
ma'kûl (Ar.)	maakul (Kır.)	makul (TT.)
ma'lûm (Ar.)	maalim (Kır.)	malum(TT.)
ma'lûm (Ar.)	maalim (Kır.)	malum (TT.)
ma'lûmât (Ar.)	maalimat (Kır.)	malumat(TT.)
ma'nâ (Ar.)	maani (Kır.)	mana (TT.)
mesh (Ar.)	maası (Kır.)	mest (TT.)
mekrûh (Ar.)	makröö (Kır.)	mekruh(TT.)
merhem (Ar.)	malaam (Kır.)	merhem(TT.)
mendîl (Ar.)	mandili (Kır.)	mendil(TT.)
mihnet (Ar.)	meenet (Kır.)	mihnet(TT.)
mevlid (Ar.)	moolut (Kır.)	mevlit (TT.)
muhlet (Ar.)	möönöt (Kır.)	mühlet(TT.)
müslim (Ar.) + ân (Far.)	musulman (Kır.)	müslüman (TT.)
mulk (Ar.)	mülük (Kır.)	mülk (TT.)
nâ-dân (Far.)	naadan (Kır.)	nadan (TT.)
la'net (Ar.)	naalat (Kır.)	lanet (TT.)
nâm (Far.)	naam (Kır.)	nam (TT.)
inşâf (Ar.)	nısap (Kır.)	insaf (TT.)
nukta (Ar.)	nokot (Kır.)	nokta (TT.)
nev-rûz (Far.)	nooruz (Kır.)	nevruz(TT.)
kuşûr (Ar.)	nukus (Kır.)	kusur (TT.)
vak'a (Ar.)	okuya (Kır.)	vaka (TT.)
evliyâ (Ar.)	ooluya (Kır.)	evliya (TT.)
ni'met (Ar.)	oomat (Kır.)	nimet (TT.)

vafâ' (Ar.)	opaa (Kır.)	vefa (TT.)
rûze (Far.)	orozo (Kır.)	oruç (TT.)
pelâv, pilâv (Far.)	paloo (Kır.)	pilav (TT.)
fermân (Far.)	paiman (Kır.)	ferman(TT.)
şuĥbet (Ar.)	söömöt (Kır.)	sohbet(TT.)
şâh (Far.)	şaa (Kır.)	şah (TT.)
şeyĥ (Ar.)	şayık (Kır.)	şeyh (TT.)
şu'le (Ar.)	şoola (Kır.)	şule (TT.)
şuhret (Ar.)	şöököt (Kır.)	şöhret (TT.)
ta'zîm (Ar.)	tacım (Kır.)	tazim (TT.)
tâli'(Ar.)	taalay (Kır.)	talih (TT.)
ta'lîm (Ar.)	talim (Kır.)	talim (TT.)
te'sîr (Ar.)	taasir (Kır.)	tesir (TT.)
deccâl (Ar.)	tacaal (Kır.)	deccal (TT.)
tâc (Ar.)	tacı (Kır.)	taç (TT.)
tâkat (Ar.)	takaat (Kır.)	takat (TT.)
tâkiye (Ar.)	takıya (Kır.)	takke (TT.)
tarz (Ar.)	tariz (Kır.)	tarz (TT.)
tevrât (Ar.)	toorat (Kır.)	tevrat (TT.)
'urf (Ar.)	ürüp (Kır.)	örf (TT.)
zâde (Far.)	zaada (Kır.)	zade (TT.)
zinâ' (Ar.)	zınaa (Kır.)	zina (TT.)
zevk (Ar.)	zook (Kır.)	zevk (TT.)
ĥacc (Ar.)	acilik (Tat.)	hac (TT.)
cins (Ar.)	cınıs (Tat.)	cins (TT.)
da'imâ (Ar.)	daimde (Tat.)	daima (TT.)
def (Far.)	dare (Tat.)	tef (TT.)
esmer (Ar.)	esmerî (Tat.)	esmer (TT.)
farz (Ar.)	farız (Tat.)	farz (TT.)
kemân (Far.)	gemane (Tat.)	keman(TT.)
ĥaste + ĥâne (Far.)	hastaane (Tat.)	hastane(TT.)
kalb (Ar.)	kalîp (Tat.)	kalp (TT.)
legleg (Far.)	legelek (Tat.)	leylek (TT.)
benefşe (Far.)	menauşe (Tat.)	menekşe(TT.)

müslim (Ar.) + ân (Far.)	musülman (Tat.)	müslüman (TT.)
şem‘(Ar.)+-dân (Far.)	şemidan (Tat.)	şamdan (TT.)
şefik (Ar.)	şepiyık (Tat.)	şefik (TT.)
tâkiye (Ar.)	takıya (Tat.)	takke (TT.)
telkîn (Ar.)	telkıyın (Tat.)	telkin (TT.)
turb (Far.)	turıp (Tat.)	turp (TT.)
yâ+Allâh (Ar.)	yallaaa (Tat.)	yallah (TT.)

Türk dilinde –r ünsüzü ile sözcükler başlamadığından dolayı bu ünsüzle başlayan birkaç kelimenin başında o ve e geniş ünlülerin türemesini müşahede etmekteyiz.⁷ Bu durum Türkiye Türkçesinde de bu şekildedir. Yani bu üç lehçe ile Türkiye Türkçesi arasında bu ses hadisesi açısından ortak bir durumun varlığı göze çarpmaktadır.

rûze (Far.)	oraza (Kaz.)	oruç (TT.)
rûze (Far.)	orozo (Kır.)	oruç (TT.)

Türkçe kelimelerde olduğu gibi ilk hecesi ünsüzle bitip ikinci hecesi ünsüzle başlayan çok heceli alıntı kelimelerde araya dar ünlü girer.

aħmaq (Ar.)	aqımaq (Kaz.)	ahmak (TT.)
ħelvâ (Ar.)	aluva (Kaz.)	helva (TT.)
fetvâ (Ar.)	bâtuva (Kaz.)	fetva (TT.)
fiṭra (Ar.)	bitir (Kaz.)	fitre (TT.)
ħasret (Ar.)	ğasiret (Kaz.)	hasret (TT.)
deryâ (Far.)	darıya (Kaz.)	derya (TT.)
dunyâ (Ar.)	düniye (Kaz.)	dünya (TT.)
ħazret (Ar.)	qaziret (Kaz.)	hazret (TT.)
ħasret (Ar.)	qasiret (Kaz.)	hasret (TT.)
kıble (Ar.)	qubıla (Kaz.)	kıble (TT.)
ķudret (Ar.)	qudirat (Kaz.)	kudret (TT.)
meclis (Ar.)	mâcilis (Kaz.)	meclis(TT.)

⁷ Şalva Gabeskria, “Farsça Ünlülerin Türk Dilindeki Akisleri”, IV. Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri I, 24-29 Eylül 2000, TDK Yay., Ankara 2007, s. 620.

pervâne (Far.)	pâruvana (Kaz.)	pervane(TT.)
fetvâ (Ar.)	pâtüiva (Kaz.)	fetva (TT.)
fitne (Ar.)	pitine (Kaz.)	fitne (TT.)
tecribe (Ar.)	tâcirybe (Kaz.)	tecrübe(TT.)
hazret (Ar.)	haziret (Kaz.)	hazret (TT.)
şadrenc (Far.)	şatıraş (Kaz.)	satranç(TT.)
iblis (Ar.)	ibilis (Kaz.)	iblis (TT.)
isrâf (Ar.)	ısrıp (Kaz.)	israf (TT.)
iblis (Ar.)	ibilis (Kaz.)	iblis (TT.)
eţrâf (Ar.)	atırıp (Kaz.)	etraf (TT.)
aḫval (Ar.)	akıbal (Kır.)	ahval (TT.)
emrud (Far.)	almurut (Kır.)	armut (TT.)
aşlâ (Ar.)	asılı (Kır.)	asla (TT.)
'âzrâ'îl (Ar.)	azireyil (Kır.)	azrail (TT.)
fiţra (Ar.)	bitir (Kır.)	fitre (TT.)
şadrenc (Far.)	çatıraş (Kır.)	satranç(TT.)
deryâ (Ar.)	darıya (Kır.)	derya (TT.)
ţanbûr (Ar.)	dombura (Kır.)	tambur(TT.)
devlet (Ar.)	döölöt (Kır.)	devlet (TT.)
ikbâl (Ar.)	ıkıbal (Kır.)	ikbal (TT.)
isrâf (Ar.)	ısrıp (Kır.)	israf (TT.)
iblis (Ar.)	ibilis (Kır.)	iblis (TT.)
in şa'e (Ar.)	inşaalla (Kır.)	inşallah (TT.)
gaflet (Ar.)	kapilet (Kır.)	gaflet (TT.)
kible (Ar.)	kıbila (Kır.)	kible (TT.)
ğavğâ (Far.)	kooğa (Kır.)	kavga (TT.)
ķudret (Ar.)	kuduret (Kır.)	kudret (TT.)
meclis (Ar.)	macilis(Kır.)	meclis (TT.)
mahlûķ (Ar.)	makuluk (Kır.)	mahluk (TT.)
medrese (Ar.)	medirese (Kır.)	medrese(TT.)
fiţra (Ar.)	pitir (Kır.)	fitre (TT.)
tecribe (Ar.)	taciryba (Kır.)	tecrübe (TT.)
takvâ (Ar.)	takıbaa (Kır.)	takva (TT.)
ferda (Far.)	farida (Tat.)	ferda (TT.)

maşraba (Ar.)

meşerpe (Tat.)

maşrapa(TT.)

Kazak, Kırgız ve Tatar Türkçelerinde l-, r-, v- ünsüzleri söz başında bulunamadığı için bu ünsüzlerle başlayan alıntı sözcüklerin önünde genellikle bir ünlü türediği görülmektedir.⁸

ramazân (Ar.)

caramazan (Kır.)

ramazan (TT.)

‘ilâc (Ar.)

ılacı (Kır.)

ilaç (TT.)

laķab (Ar.)

ılakab (Kır.)

lakap (TT.)

lâm (Ar.)

ılam (Kır.)

lam (TT.)

lâyik (Ar.)

ılayık (Kır.)

layık (TT.)

lâzim (Ar.)

ılazım (Kır.)

lazım (TT.)

ri‘âyet (Ar.)

ıraat (Kır.)

riayet (TT.)

râhat (Ar.)

ırakat (Kır.)

rahat (TT.)

ramazân (Ar.)

ıramazan (Kır.)

ramazan (TT.)

resm (Ar.)

ırasım (Kır.)

resim (TT.)

resm (Ar.)

ırasmi (Kır.)

resim (TT.)

resm (Ar.)

ırasım(Kır.)

resim (TT.)

reng (Far.)

ıranğ (Kır.)

renk (TT.)

râzî (Ar.)

ırazı (Kır.)

razı (TT.)

rek‘at (Ar.)

ireket (Kır.)

rekât (TT.)

rizķ (Ar.)

ırıskı (Kır.)

rızık (TT.)

legen (Far.)

iilegen (Kır.)

leğen (TT.)

rûh (Ar.)

oroy (Kır.)

ruh (TT.)

ruḥsat (Ar.)

uruksat (Kır.)

ruhsat (TT.)

legen (Far.)

eleken (Tat.)

leğen (TT.)

va‘de (Ar.)

uvağda (Kaz.)

vade (TT.)

va‘z (Ar.)

uvağız (Kaz.)

vaaz (TT.)

va‘de (Ar.)

uvada (Kaz.)

vade (TT.)

vâcip (Ar.)

uvacıp (Kaz.)

vacip (TT.)

vaķ‘a (Ar.)

uvaqıyğa (Kaz.)

vaka (TT.)

vaķt (Ar.)

uvaqıt (Kaz.)

vakit (TT.)

⁸ Emine Ceylan, *Çuvaşça Çok Zamanlı Ses Bilgisi*, TDK Yay., Ankara 1997, s.204.

vezn (Ar.)	uvâzin (Kaz.)	vezin (TT.)
vezîr (Ar.)	uvâzir (Kaz.)	vezir (TT.)
vekîl (Ar.)	uvâkil (Kaz.)	vekil (TT.)
vilâyet (Ar.)	uvâlâyat (Kaz.)	vilayet(TT.)
velî (Ar.)	uvâliy (Kaz.)	veli (TT.)
vâdî (Ar.)	ubada (Kır.)	vadi (TT.)
vakt (Ar.)	ubaktı (Kır.)	vakit (TT.)
vezîr (Ar.)	uvazir (Kır.)	vezir (TT.)

1.2. ÜNLÜ DÜŞMESİ

Sözcüklere çekim ve yapım eklerinin gelmesi ve bileşik sözcüklerin yapımı sırasında bir ünlünün kaybolmasına ünlü düşmesi denir.⁹ Ünlü düşmelerini ön, iç ve son sesteki ünlü düşmeleri olmak üzere üç ayrı başlık altında ele alacağız. Çünkü Kazak, Kırgız ve Tatar Türkçelerinde ünlü düşmeleri iç, ön ve son sesteki ünlü düşmelerini örneklendirecek biçimde karşımıza çıkmaktadır.

1.2.1. Ön Seste Ünlü Düşmesi

'ilâc (Ar.)	lac (Kaz.)	ilaç (TT.)
inşâf (Ar.)	nısap (Kaz.)	insaf (TT.)
isrâf (Ar.)	sırap (Kaz.)	israf (TT.)
inşâf (Ar.)	nısap (Kır.)	insaf (TT.)
itâ'at (Ar.)	taat (Kır.)	itaat (TT.)

1.2.2. İç Seste Ünlü Düşmesi

İç sesteki orta hece ünlüsü genellikle vurgusuz olmasından dolayı düşmektedir.¹⁰ Bu üç lehçede de iç seste i sesinin düşmesi en sık karşılaştığımız ünlü düşmesi hadisesidir. Şimdi düşme özelliği gösteren sesleri ayrı ayrı göstererek örneklendirelim :

⁹ Mehmet Hengirmen, *Türkçe Temel Dilbilgisi*, Engin Yay., Ankara 2002, s. 74.

¹⁰ Cemil Gülseren, *Malatya İli Ağızları*, TDK Yay., Ankara 2000, s. 66.

i düşmesi

âşinâ (Far.)	aşna (Kaz.)	aşına (TT.)
harîta (Ar.)	karta (Kaz.)	harita (TT.)
kelîd (Far.)	kilt (Kaz.)	kilit (TT.)
qâbiliyyet (Ar.)	qabilet (Kaz.)	kabiliyet(TT.)
qâ'ide (Ar.)	kâde (Kaz.)	kaide (TT.)
meyl (Ar.)	meyli (Kaz.)	meyil (TT.)
pâdşâh (Far.)	patşa (Kaz.)	padişah(TT.)
âhîret (Ar.)	akret (Kır.)	ahiret (TT.)
elhamdulillah (Ar.)	alkamdu (Kır.)	elhamdülillah(TT.)
âşikâr (Far.)	aşkere (Kır.)	aşikâr (TT.)
âşinâ (Far.)	aşna (Kır.)	aşına (TT.)
pehlevân (Far.)	balban (Kır.)	pehlivan(TT.)
fâtîha (Ar.)	bata (Kır.)	fatiha (TT.)
beyt (Ar.)	beyt (Kır.)	beyit (TT.)
fetîl (Ar.)	bilte (Kır.)	fitil (TT.)
ri'âyet (Ar.)	ıraat (Kır.)	riayet (TT.)
hâliş (Ar.)	kas (Kır.)	halis (TT.)
kelime (Ar.)	kelme (Kır.)	kelime(TT.)
naqd (Ar.)	nak (Kır.)	nakit (TT.)
fârs (Far.)+ î (Ar.)	parsı (Kır.)	farisi (TT.)
temyîz (Ar.)	taza (Kır.)	temiz (TT.)
vakt (Ar.)	ubaktı (Kır.)	vakit (TT.)
'arefe (Ar.)	arpe (Tat.)	arife (TT.)
âşikâre (Far.)	aşkâre (Tat.)	aşikâre(TT.)
bahş (Ar.)	bas (Tat.)	bahis (TT.)
beyt (Ar.)	beyt (Tat.)	beyit (TT.)
dirhem (Ar.)	drem (Tat.)	dirhem(TT.)
keyf (Ar.)	keyf (Tat.)	keyif (TT.)
kilîd (Far.)	kîrt (Tat.)	kilit (TT.)
keyf (Ar.)	kip (Tat.)	keyif (TT.)
mecîdiyye (Ar.)	mejdiye (Tat.)	mecidiye (TT.)
nâfile (Ar.)	nafile (Tat.)	nafile (TT.)

pehlevân (Far.)	pelwan (Tat.)	pehlivan (TT.)
perîşân (Far.)	perşan (Tat.)	perişan (TT.)
şerîf (Ar.)	şert (Tat.)	şerit (TT.)
şa'riyye (Ar.)	şerye (Tat.)	şehriye(TT.)
zehr (Far.)	zer (Tat.)	zehir (TT.)

ı düşmesi

ķahr (Ar.)	kâr (Kaz.)	kahır (TT.)
miknâfîs (Ar.)	magnıt (Kaz.)	mıknatıs(TT.)
rizķ (Ar.)	ırısķı (Kır.)	rızık (TT.)
ķayz (Ar.)	kayz (Kır.)	hayız (TT.)
ķaysî (Far.)	kayse (Tat.)	kayısı (TT.)
râsuht (Far.)	rast (Tat.)	rastık (TT.)

u düşmesi

mu'âmele (Ar.)	mamile (Kır.)	muamele (TT.)
ķuşur (Ar.)	nukus (Kır.)	kusur (TT.)
ķuşûmet (Ar.)	kusmat (Kır.)	husumet (TT.)
bârûd (Far.)	bart (Tat.)	barut (TT.)
ķaleb ¹¹ (Ar.)	malebe (Tat.)	muhallebi (TT.)

ü düşmesi

muhr (Far.)	mör (Kaz.)	mühür (TT.)
müslim (Ar.) + ân (Far.)	musılman (Kaz.)	müslüman (TT.)
müslim (Ar.) + ân (Far.)	busulman(Kır.)	müslüman (TT.)
sutûn (Far.)	ustun (Kır.)	sütun (TT.)
muruvvet (Ar.)	murvet (Tat.)	mürüvvet (TT.)
müslim (Ar.) + ân (Far.)	müsülman (Tat.)	müslüman(TT.)

¹¹ Halep kelimesi için bk., **Türkçe Sözlük**, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara 2005., s.1415.

û düşmesi

hükûmet (Ar.) ökmöt (Kır.) hükûmet (TT.)

a düşmesi

tahâret (Ar.) dâret (Kaz.) taharet(TT.)
zirâ'at (Ar.) zıyrat (Kaz.) ziraat (TT.)
kahramân (Far.) qaharman (Kaz.) kahraman (TT.)
kahramân (Far.) kaarman (Kır.) kahraman (TT.)
elhamdulillah (Ar.) alkamdu (Kır.) elhamdülillah(TT.)
muşte (Far.) muş (Kır.) mušta (TT.)
bahâdur (Far.) batır (Tat.) bahadır (TT.)
maḥalle (Ar.) malle (Tat.) mahalle (TT.)
muḥârebe (Ar.) marebe (Tat.) muharebe (TT.)
maşraba (Ar.) meşerpe (Tat.) maşrapa (TT.)
sa'âdet (Ar.) sadet (Tat.) saadet (TT.)
ta'accub (Ar.) tacüp (Tat.) taaccüp (TT.)
va'z (Ar.) vaz (Tat.) vaaz (TT.)
şinâ'at (Ar.) zanat (Tat.) zanaat (TT.)

e düşmesi

tesbîḥ (Ar.) tspith (Kaz.) tespîh (TT.)
semâ'(Ar.) asman (Kır.) sema (TT.)
âheste (Far.) asta (Kır.) aheste (TT.)
kîyâmet (Ar.) kayım (Kır.) kıyamet(TT.)
ehemmiyet (Ar.) emiyet (Tat.) ehemmiyet (TT.)
hızr + İlyâs (Ar.) kıdırlez (Tat.) hıdırellez (TT.)
muşâvere (Ar.) muşawre (Tat.) müşavere (TT.)
seher (Ar.) ser (Tat.) seher (TT.)

1.2.3. Son Seste Ünlü Düşmesi

da‘va (Ar.)	dav (Kaz.)	dava (TT.)
miknâfîs (Ar.)	magnıt (Kaz.)	mıknatıs(TT.)
nuқта (Ar.)	noqat (Kaz.)	nokta (TT.)
ta‘rife (Ar.)	tariyf (Kaz.)	tarife (TT.)
şeft-âlû (Far.)	şabdal (Kaz.)	şeftali (TT.)
fiтра (Ar.)	bitir (Kır.)	fitre (TT.)
muşte (Far.)	muş (Kır.)	mušta (TT.)
nuқта (Ar.)	nokot (Kır.)	nokta (TT.)
zarûrî (Ar.)	zarıl (Kır.)	zaruri (TT.)
‘anterî (Ar.)	anter (Tat.)	entari (TT.)
sa‘terî (Ar.)	soytar (Tat.)	soytarı(TT.)
tevbe (Ar.)	tew (Tat.)	tövbe (TT.)

1.3. ÜNLÜ BENZEŞMESİ

1.3.1. İlerleyici Ünlü Benzeşmesi

Sözcük içindeki bir sesin kendinden sonraki bir sesi değiştirerek kendisine benzetmesine ilerleyici benzeşme denir.¹²

emânet (Ar.)	amanat (Kaz.)	emanet(TT.)
âfet (Ar.)	apat (Kaz.)	afet(TT.)
estağfirullah (Ar.)	astapıralla (Kaz.)	estağfurullah (TT.)
âyet (Ar.)	ayat (Kaz.)	ayet (TT.)
bâdâm (Far.)	badam (Kaz.)	badem(TT.)
bâğ-çe (Far.)	bağşa (Kaz.)	bahçe (TT.)
bî-çâre (Far.)	beyşara (Kaz.)	biçare (TT.)
gazel (Ar.)	ğazal (Kaz.)	gazel(TT.)
‘âlem (Ar.)	ğalam (Kaz.)	âlem (TT.)
‘alâmet (Ar.)	ğalamat (Kaz.)	alamet(TT.)

¹² bk. Hengirmen, age., s. 91.

'ibâdet (Ar.)	ğıbadat (Kaz.)	ibadet (TT.)
dîvâne (Far.)	dıyvana (Kaz.)	divane(TT.)
hîsâb (Ar.)	esep (Kaz.)	hesap (TT.)
cenâze (Ar.)	canaza (Kaz.)	cenaze(TT.)
cebrâ'îl (Ar.)	cebreyil (Kaz.)	cebrail(TT.)
zâde (Far.)	zada (Kaz.)	zade (TT.)
zekât (Ar.)	zeket (Kaz.)	zekât (TT.)
işâret (Ar.)	iyşara (Kaz.)	işaret (TT.)
kenâr (Far.)	kenere (Kaz.)	kenar (TT.)
kerâmet (Ar.)	keremet (Kaz.)	keramet (TT.)
kârbân (Far.)	kerven (Kaz.)	kervan(TT.)
kâğaz, kâğız (Far.)	qağaz (Kaz.)	kağıt (TT.)
kâ'ide (Ar.)	qağıyda (Kaz.)	kaide (TT.)
hazîne (Ar.)	qazına (Kaz.)	hazine(TT.)
ğayret (Ar.)	qayrat (Kaz.)	gayret (TT.)
hancer (Ar.)	qancar (Kaz.)	hançer(TT.)
qahr (Ar.)	qahar (Kaz.)	kahır (TT.)
maqâle (Ar.)	maqala (Kaz.)	makale(TT.)
mağabbet (Ar.)	maqabat (Kaz.)	muhabbet (TT.)
mekân (Ar.)	meken (Kaz.)	mekân(TT.)
menâre (Ar.)	munara (Kaz.)	minare(TT.)
vilâyet (Ar.)	ölayat (Kaz.)	vilayet(TT.)
peygâm-ber (Far.)	payğambar (Kaz.)	peygamber (TT.)
pervâne (Far.)	pâruvana (Kaz.)	pervane(TT.)
rivâyet (Ar.)	ravayat (Kaz.)	rivayet(TT.)
selâmet (Ar.)	salamat (Kaz.)	selamet(TT.)
şahne (Ar.)	sahna (Kaz.)	sahne (TT.)
siyâset (Ar.)	sayasat (Kaz.)	siyaset(TT.)
selâmet (Ar.)	sâlâmat (Kaz.)	selamet(TT.)
ziyâfet (Ar.)	sıyapat (Kaz.)	ziyafet(TT.)
tâze (Far.)	taza (Kaz.)	taze (TT.)
taşkiye (Ar.)	taqiya (Kaz.)	takke (TT.)
taleb (Ar.)	talap (Kaz.)	talep (TT.)
va'de (Ar.)	uvağda (Kaz.)	vade (TT.)

<u>haber</u> (Ar.)	habar (Kaz.)	haber (TT.)
<u>halîfe</u> (Ar.)	halıyfa (Kaz.)	halife (TT.)
<u>hilâfet</u> (Ar.)	halıyfat (Kaz.)	hilafet (TT.)
<u>hareket</u> (Ar.)	harakât (Kaz.)	hareket(TT.)
<u>çâre</u> (Far.)	şara (Kaz.)	çare (TT.)
'âlem (Ar.)	aalam (Kır.)	âlem (TT.)
'âlim (Ar.)	aalim (Kır.)	âlim (TT.)
âheste (Far.)	asta (Kır.)	aheste (TT.)
<u>hâcet</u> (Ar.)	acat (Kır.)	hacet (TT.)
'âdet (Ar.)	adat (Kır.)	adet (TT.)
<u>hakâret</u> (Ar.)	akarat (Kır.)	hakaret(TT.)
'alâmet (Ar.)	alaamat (Kır.)	alamet(TT.)
'amel (Ar.)	amal (Kır.)	amel (TT.)
emânet (Ar.)	amanat (Kır.)	emanet(TT.)
'âmme (Ar.)	amma (Kır.)	amme (TT.)
<u>âfet</u> (Ar.)	apat (Kır.)	afet (TT.)
<u>hareket</u> (Ar.)	araket (Kır.)	hareket (TT.)
<u>naşîhat</u> (Ar.)	asaat (Kır.)	nasihat (TT.)
<u>âteş</u> (Far.)	ataş (Kır.)	ateş (TT.)
<u>âyet</u> (Ar.)	ayat (Kır.)	ayet (TT.)
<u>bâdâm</u> (Far.)	badam (Kır.)	badem (TT.)
<u>peygâm-ber</u> (Far.)	baygambar (Kır.)	peygamber (TT.)
<u>bî-çâre</u> (Far.)	beçara (Kır.)	biçare (TT.)
<u>cenâze</u> (Ar.)	canaza (Kır.)	cenaze (TT.)
<u>nişâne</u> (Far.)	cışana (Kır.)	nişane (TT.)
<u>çâre</u> (Far.)	çara (Kır.)	çare (TT.)
<u>hâne</u> (Far.)	kana (Kır.)	hane (TT.)
<u>dâne</u> (Far.)	daana (Kır.)	tane (TT.)
<u>dâniş-mend</u> (Far.)	daanışman (Kır.)	danişment (TT.)
<u>tahâret</u> (Ar.)	daarat (Kır.)	taharet (TT.)
<u>delâlet</u> (Ar.)	dalalat (Kır.)	delâlet (TT.)
<u>dîvâne</u> (Far.)	dubana (Kır.)	divane (TT.)
<u>hîsâb</u> (Ar.)	esep (Kır.)	hesap (TT.)
'ibâret (Ar.)	ıbarat (Kır.)	ibaret (TT.)

ri'âyet (Ar.)	iraat (Kır.)	riayet (TT.)
'imâret (Ar.)	ıymarar (Kır.)	imaret (TT.)
rek'at (Ar.)	ireket (Kır.)	rekât (TT.)
işâret (Ar.)	işarat (Kır.)	işaret (TT.)
'ibâdet (Ar.)	iybadat (Kır.)	ibadet (TT.)
kâ'ide (Ar.)	kaada (Kır.)	kaide (TT.)
haber (Ar.)	kabar (Kır.)	haber (TT.)
ka-dem (Ar.)	kadam (Kır.)	kadem (TT.)
kâgaz, kâgız (Far.)	kağaz (Kır.)	kağıt (TT.)
ka-fes (Ar.)	kapas (Kır.)	kafes (TT.)
kaşide (Ar.)	kasiyda (Kır.)	kaside (TT.)
gayret (Ar.)	kayrat (Kır.)	gayret (TT.)
gazel (Ar.)	kazal (Kır.)	gazel (TT.)
hazine (Ar.)	kazına (Kır.)	hazine(TT.)
kebâb (Ar.)	kebep (Kır.)	kebab (TT.)
kelâm (Ar.)	kelem (Kır.)	kelam (TT.)
kemâl (Ar.)	kemel (Kır.)	kemal (TT.)
kârbân (Far.)	kerben (Kır.)	kervan(TT.)
gerden (Far.)	kerden (Kır.)	gerdan(TT.)
kerâmet (Ar.)	keremet (Kır.)	keramet(TT.)
kiyâmet (Ar.)	kıyamat (Kır.)	kıyamet(TT.)
cinâyet (Ar.)	kıyanat (Kır.)	cinayet(TT.)
kiyâfet (Ar.)	kıyapat (Kır.)	kıyafet(TT.)
kohne (Far.)	köönö (Kır.)	köhne (TT.)
maħalle (Ar.)	maala (Kır.)	mahalle(TT.)
mağâle (Ar.)	makala (Kır.)	makale(TT.)
menâre (Ar.)	munara (Kır.)	minare(TT.)
la'net (Ar.)	naalat (Kır.)	lanet (TT.)
nukta (Ar.)	nokot (Kır.)	nokta (TT.)
rûze (Far.)	orozo (Kır.)	oruç (TT.)
ferâset (Ar.)	parasat (Kır.)	feraset (TT.)
şahne (Ar.)	sahna (Kır.)	sahne (TT.)
selâmet (Ar.)	salamat (Kır.)	selamet(TT.)
sâye (Far.)	saya (Kır.)	saye (TT.)

siyâset (Ar.)	sayasat (Kır.)	siyaset (TT.)
zekât (Ar.)	seket (Kır.)	zekât (TT.)
sukût (Ar.)	sükût (Kır.)	sükût (TT.)
şuhret (Ar.)	şöököt (Kır.)	şöhret (TT.)
te'âlî (Ar.)	taala (Kır.)	teali (TT.)
taşli'(Ar.)	taalay (Kır.)	talih (TT.)
tecribe (Ar.)	tacırıyba (Kır.)	tecrübe(TT.)
taşkiye (Ar.)	takıya (Kır.)	takke (TT.)
taşleb (Ar.)	talap (Kır.)	talep (TT.)
tenâzur (Ar.)	tanazar (Kır.)	tenazur (TT.)
terâzû (Far.)	taraza (Kır.)	terazi (TT.)
tesbîh (Ar.)	tespe (Kır.)	tespih (TT.)
vâdî (Ar.)	ubada (Kır.)	vadi (TT.)
umîd, ummîd (Far.)	ümüt (Kır.)	ümit (TT.)
zâde (Far.)	zaada (Kır.)	zade (TT.)
zarûret (Ar.)	zarurat (Kır.)	zaruret(TT.)
zekât (Ar.)	zeket (Kır.)	zekât (TT.)
ziyâfet (Ar.)	ziyapat (Kır.)	ziyafet (TT.)
ziyâret (Ar.)	ziyarat (Kır.)	ziyaret (TT.)
zulm (Ar.)	zulum (Kır.)	zulüm (TT.)
âlet (Ar.)	alat (Tat.)	alet (TT.)
cevz (Ar.)	cewez (Tat.)	ceviz (TT.)
ğusl (Ar.)	gusul (Tat.)	güsül (TT.)
ğâlibâ (Ar.)	kalîbî (Tat.)	galiba (TT.)
kahır (Ar.)	kaar (Tat.)	kahır (TT.)
kâgaz, kâgız (Far.)	kâât (Tat.)	kağıt (TT.)
kef-gîr (Far.)	kewer (Tat.)	kevgir (TT.)
haleb (Ar.)	malebe (Tat.)	muhallebi (TT.)
ma'rifet (Ar.)	marafet (Tat.)	marifet (TT.)
penîr (Far.)	pener (Tat.)	peynir (TT.)
taşkiye (Ar.)	takıya (Tat.)	takke (TT.)
tedarûk (Ar.)	tedarek (Tat.)	tedarik(TT.)
dâne (Far.)	tene (Tat.)	tane (TT.)
destî (Far.)	teste (Tat.)	testi (TT.)

zencî (Ar.)	zence (Tat.)	zenci (TT.)
zeytûn (Ar.)	ziytîn (Tat.)	zeytin (TT.)
zûlm (Ar.)	zulüm (Tat.)	zulüm (TT.)

1.3.2. Gerileyici Ünlü Benzeşmesi

Sözcük içindeki bir sesin kendinden önceki bir sesi etkileyerek kendine benzetmesine gerileyici benzeşme denir.¹³

ejderhâ (Far.)	acdaha (Kaz.)	ejderha (TT.)
ezân (Ar.)	azan (Kaz.)	ezan (TT.)
elmâs (Ar.)	almas (Kaz.)	elmas (TT.)
helvâ (Ar.)	aluva (Kaz.)	helva (TT.)
etrâf (Ar.)	atrap (Kaz.)	etraf (TT.)
bâdincân (Ar.)	baklacan (Kaz.)	patlıcan (TT.)
pelâv (Far.)	balav (Kaz.)	pilav (TT.)
beyân (Ar.)	bayan (Kaz.)	beyan (TT.)
fetvâ (Ar.)	bâtuva (Kaz.)	fetva (TT.)
'ulemâ (Ar.)	ğulama (Kaz.)	ulema (TT.)
deryâ (Far.)	dariya (Kaz.)	derya (TT.)
destân (Far.)	dastan (Kaz.)	destan (TT.)
cebbâr (Ar.)	cabbar (Kaz.)	cebbar (TT.)
cezâ' (Ar.)	caza (Kaz.)	ceza (TT.)
cemâ'at (Ar.)	camağat (Kaz.)	cemaat (TT.)
cevâb (Ar.)	cavap (Kaz.)	cevap (TT.)
cihân (Far.)	cahan (Kaz.)	cihan (TT.)
cihân-gîr (Far.)	cahanger (Kaz.)	cihangir (TT.)
zînet (Ar.)	zeynet (Kaz.)	ziynet (TT.)
mezâr (Ar.)	mazar (Kaz.)	mezar (TT.)
meydân (Ar.)	maydan (Kaz.)	meydan (TT.)
mercân (Ar.)	marcan (Kaz.)	mercan (TT.)
reyhân (Ar.)	rayhan (Kaz.)	reyhan (TT.)

¹³ bk. Hengirmen, *age.*, s. 92.

revâ (Far.)	rava (Kaz.)	reva (TT.)
seyrân (Ar.)	sayran (Kaz.)	seyran (TT.)
şeytân (Ar.)	saytan (Kaz.)	şeytan (TT.)
su'âl (Ar.)	saval (Kaz.)	sual (TT.)
sevâb (Ar.)	savap (Kaz.)	sevap (TT.)
siyâhat (Ar.)	sayahat (Kaz.)	seyahat (TT.)
temâşâ (Far.)	tamaşa (Kaz.)	temaşa (TT.)
terâvîh (Ar.)	taravîq (Kaz.)	teravîh (TT.)
tevrât (Ar.)	tavrat (Kaz.)	tevrat (TT.)
vilâyet (Ar.)	uvâlâyet (Kaz.)	vilayet (TT.)
usturre (Far.)	ustara (Kaz.)	ustura (TT.)
şefâ'at (Ar.)	şapağat (Kaz.)	şefaât (TT.)
nebat (Ar.)	nabat (Kır.)	nebat (TT.)
elvân (Ar.)	alban (Kır.)	elvan (TT.)
elmâs (Ar.)	almas (Kır.)	elmas (TT.)
ervâh (Ar.)	arbak (Kır.)	ervah (TT.)
erbâb (Ar.)	arbap (Kır.)	erbap (TT.)
ezân (Ar.)	azan (Kır.)	ezan (TT.)
belâ (Ar.)	balaa (Kır.)	bela (TT.)
felâket (Ar.)	balaket (Kır.)	felaket (TT.)
fermân (Far.)	barman (Kır.)	ferman (TT.)
beyân (Ar.)	bayan (Kır.)	beyan (TT.)
peydâ (Far.)	bayda (Kır.)	peyda (TT.)
cihân (Far.)	caan (Kır.)	cihan (TT.)
cihân-gîr (Far.)	caangir (Kır.)	cihangir (TT.)
cemâ'at (Ar.)	camaaat (Kır.)	cemaat (TT.)
cemâl (Ar.)	camal (Kır.)	cemal (TT.)
cefâ (Ar.)	capaa (Kır.)	cefa (TT.)
cebbâr (Ar.)	capar (Kır.)	cebbâr (TT.)
cerâhat (Ar.)	caraat (Kır.)	cerahat (TT.)
cezâ' (Ar.)	caza (Kır.)	ceza (TT.)
devâ' (Ar.)	daba (Kır.)	deva (TT.)
deryâ (Far.)	darıya (Kır.)	derya (TT.)
dermân (Far.)	darman (Kır.)	derman (TT.)

destân (Far.)	dastan (Kır.)	destan (TT.)
kâse (Far.)	kese (Kır.)	kâse (TT.)
kerâmet (Ar.)	keremet (Kır.)	keramet (TT.)
mercân (Ar.)	marcan (Kır.)	mercan(TT.)
meşakkat (Ar.)	maşakat (Kır.)	meşakkat (TT.)
meydân (Ar.)	maydan (Kır.)	meydan (TT.)
mizâh (Ar.)	mazak (Kır.)	mizah (TT.)
mezâr (Ar.)	mazar (Kır.)	mezar (TT.)
mahkeme (Ar.)	mekeme (Kır.)	mahkeme (TT.)
niyyet (Ar.)	neet (Kır.)	niyet (TT.)
fermân (Far.)	paıman (Kır.)	ferman (TT.)
selâm (Ar.)	salam (Kır.)	selam (TT.)
ser-dâr (Far.)	sardar (Kır.)	serdar (TT.)
siyâsî (Ar.)	sayası (Kır.)	siyasi (TT.)
seyrân (Ar.)	sayran (Kır.)	seyran (TT.)
şeft-âlû (Far.)	şabdalı (Kır.)	şeftali (TT.)
şefkat (Ar.)	şapkat (Kır.)	şefkat (TT.)
şerî'at (Ar.)	şaraat (Kır.)	şeriat (TT.)
şeytân (Ar.)	şaytan (Kır.)	şeytan (TT.)
deccâl (Ar.)	tacaal (Kır.)	deccal (TT.)
temâşâ (Far.)	tamaşa (Kır.)	temaşa(TT.)
vucûd (Ar.)	ucut (Kır.)	vücut (TT.)
'ulemâ (Ar.)	ulama (Kır.)	ulema (TT.)
usturre (Far.)	ustara (Kır.)	ustura (TT.)
cihâz (Ar.)	ciyiz (Tat.)	çeyiz (TT.)
ferda (Far.)	farida (Tat.)	ferda (TT.)
fuğûl (Ar.)	fudul (Tat.)	fodul (TT.)
hucûm (Ar.)	hucum (Tat.)	hücum(TT.)
imtiḥân (Ar.)	imtaan (Tat.)	imtihan (TT.)
şevâb (Ar.)	sawap (Tat.)	sevap (TT.)
şeytân (Ar.)	şaytan (Tat.)	şeytan (TT.)
dâne (Far.)	tene (Tat.)	tane (TT.)
tevbe (Ar.)	tewbe (Tat.)	tövbe (TT.)
sûnpâre (Far.)	zampara (Tat.)	zımpara (TT.)

zeytûn (Ar.)

ziytîn (Tat.)

zeytin (TT.)

1.3.3. İlerleyici-Gerileyici Ünlü Benzeşmesi

Bu benzeşme ortadaki ünlünün diğer iki ünlüye benzemesi veya onları kendisine benzetmesi şeklinde görülmektedir. Bazen benzeşme sonrasında orta hece ünlüsünün düştüğü de görülmektedir.¹⁴

emânet (Ar.)

amanat (Kaz.)

emanet (TT.)

bâdincân (Ar.)

baklacan (Kaz.)

patlıcan (TT.)

cenâze (Ar.)

canaza (Kaz.)

cenaze (TT.)

kerâmet (Ar.)

keremet (Kaz.)

keramet (TT.)

maḥabbet (Ar.)

mahabbat (Kaz.)

muhabbet (TT.)

peygâm-ber (Far.)

payğambar (Kaz.)

peygamber (TT.)

rivâyet (Ar.)

ravayat (Kaz.)

rivayet (TT.)

selâmet (Ar.)

salamat (Kaz.)

selamet (TT.)

siyâset (Ar.)

sayasat (Kaz.)

siyaset (TT.)

selâmet (Ar.)

sâlâmat (Kaz.)

selamet (TT.)

emânet (Ar.)

amanat (Kır.)

emanet (TT.)

naşîhat (Ar.)

asaat (Kır.)

nasihat (TT.)

cenâze (Ar.)

canaza (Kır.)

cenaze (TT.)

delâlet (Ar.)

dalalat (Kır.)

delâlet (TT.)

kerâmet (Ar.)

keremet (Kır.)

keramet (TT.)

maḥabbet (Ar.)

mahabbat (Kır.)

muhabbet (TT.)

ferâset (Ar.)

parasat (Kır.)

feraset (TT.)

selâmet (Ar.)

salamat (Kır.)

selamet (TT.)

siyâset (Ar.)

sayasat (Kır.)

siyaset (TT.)

şerî'at (Ar.)

şaraat (Kır.)

şeriat (TT.)

te'âlî (Ar.)

taala (Kır.)

teali (TT.)

tenâzur (Ar.)

tanazar (Kır.)

tenazur (TT.)

terâzû (Far.)

taraza (Kır.)

terazi (TT.)

berâber (Far.)

barabar (Tat.)

beraber (TT.)

¹⁴ Sadettin Özçelik, *Urfa Merkez Ağzı (İnceleme, Metinler, Sözlük)*, TDK Yay., Ankara 1997, s. 21.

1.4. UZUN ÜNLÜLER

Ünlülerin uzunlukları, sonogram'da saniyenin binde birine kadar teknik olarak ölçülebilmektedir. Bir ünlünün uzun ünlü olarak kabul edilebilmesi için aynı türden bir kısa ünlüden ortalama iki kat daha uzun olması gerekmektedir.¹⁵ Kazak, Kırgız ve Tatar Türkçelerindeki Arapça-Farsça kelimelerdeki uzun ünlülerin bir kısmı asıl şekillerindeki uzunluk özelliğini muhafaza etmiş ünlülerdir. Bir kısmı ise çeşitli ses olayları neticesinde meydana gelmiş uzun ünlülerdir.

1.4.1. Alıntı Kelimelerde Korunan Uzun Ünlüler

Bu uzun ünlüler Kazak, Kırgız ve Tatar Türkçelerindeki Arapça ve Farsça kelimelerin asıllarında var olan ve bu lehçelerde de alıntı kelimelerdeki şekillerini muhafaza etmiş ünlülerdir. Bu çalışmanın esası bu üç lehçenin Türkiye Türkçesi ile karşılaştırılmasına dayandığı için biz burada Türkiye Türkçesinde de alıntı kelimelerin asıllarında var olan uzun ünlülerin korunmuş olduğu kelimeleri değil Türkiye Türkçesinde korunmamış fakat bu üç lehçede korunmuş şekillerini örneklendireceğiz:

hâkim (Ar.)	âkim (Kaz.)	hakim (TT.)
âmîn (Ar.)	âmiyn (Kaz.)	amin (TT.)
ṭahâret (Ar.)	dâret (Kaz.)	taharet (TT.)
câhil (Ar.)	câhil (Kaz.)	cahil (TT.)
zâlim (Ar.)	zâlim (Kaz.)	zalim (TT.)
ḳâ'ide (Ar.)	kâde (Kaz.)	kaide (TT.)
hâzir (Ar.)	kâzir (Kaz.)	hazır (TT.)
kitâb (Ar.)	kitâp (Kaz.)	kitap (TT.)
mülâyim (Ar.)	mülâyim (Kaz.)	mülayim (TT.)
nâzuk (Ar.)	nâzik (Kaz.)	nazik (TT.)
pâk (Far.)	pâk (Kaz.)	pak (TT.)
sâkin (Ar.)	sâkin (Kaz.)	sakin (TT.)
selâmet (Ar.)	sâlâmat (Kaz.)	selamet (TT.)

¹⁵ Mustafa Volkan Coşkun, "Kazak Türkçesindeki Ünlü ve Ünsüzler", V. Uluslararası Türk Dil Kurultayı/Bildirileri I, 20-26 Eylül 2004, TDK Yay., Ankara 2004, s. 669.

çâr-şenbe (Ar.)	sârsenbi (Kaz.)	çarşamba(TT.)
vilâyet (Ar.)	uvâlâyet (Kaz.)	vilayet (TT.)

Özellikle Kırgızca'da alıntı kelimelerde kullanılan uzun a, düzensiz olarak korunmuş ve ikiz ünlülerle gösterilmiştir.¹⁶

'alâmet (Ar.)	alaamat (Kır.)	alamet (TT.)
belâ (Ar.)	bala (Kır.)	bela (TT.)
bî-çâre (Far.)	beçaara (Kır.)	biçare (TT.)
cefâ (Ar.)	capaa (Kır.)	cefa (TT.)
dâne (Far.)	daana (Kır.)	tane (TT.)
dâniş-mend (Far.)	daanışman (Kır.)	danişment (TT.)
devâ' (Ar.)	dabaa (Kır.)	deva (TT.)
dîdâr (Far.)	dıdaar (Kır.)	didar (TT.)
ri'âyet (Ar.)	ıraat (Kır.)	riayet (TT.)
kâ'ide (Ar.)	kaada (Kır.)	kaide (TT.)
hâşıl (Ar.)	kaasıl (Kır.)	hasıl (TT.)
nâ-dân (Far.)	naadan (Kır.)	nadan (TT.)
nâm (Far.)	naam (Kır.)	nam (TT.)
vefâ' (Ar.)	opaa (Kır.)	vefa (TT.)
şâh (Far.)	şaa (Kır.)	şah (TT.)
te'âlî (Ar.)	taala (Kır.)	teali (TT.)
ţâlî' (Ar.)	taalay (Kır.)	talih (TT.)
deccâl (Ar.)	tacaal (Kır.)	deccal (TT.)
takvâ (Ar.)	takıbaa (Kır.)	takva (TT.)
zâde (Far.)	zaada (Kır.)	zade (TT.)
zinâ' (Ar.)	zinaa (Kır.)	zina (TT.)
'alâka (Ar.)	alâka (Tat.)	alaka (TT.)
'allâk (Ar.)	allâk (Tat.)	allak (TT.)
belâ (Ar.)	belâ (Tat.)	bela (TT.)
evlât (Ar.)	ewlât (Tat.)	evlat (TT.)
hâlâl (Ar.)	helâl (Tat.)	helal (TT.)

¹⁶ Cahit Başdaş-Abdülmukaddes Kutlu, *Kırgız Türkçesi Grameri*, Dicle Üniversitesi Yay., Diyarbakır 2004, s.19.

islâm (Ar.)	islâm (Tat.)	islam (TT.)
lâcverd (Far.)	lâcivert (Tat.)	lacivert (TT.)
lâkin (Ar.)	lâkin (Tat.)	lakin (TT.)
lâle (Far.)	lâle (Tat.)	lale (TT.)
lâyik (Ar.)	lâyık (Tat.)	layık (TT.)
lâzim (Ar.)	lâzım (Tat.)	lazım (TT.)
mulâyim (Ar.)	mülâyım (Tat.)	mülayim (TT.)
selâmet (Ar.)	selâmet (Tat.)	selamet (TT.)
telâşî (Ar.)	telâş (Tat.)	telaş (TT.)
vesselâm (Ar.)	vesselâm (Tat.)	vesselam (TT.)

1.4.2. Ses Olayları Sonucunda Meydana Gelen Uzun Ünlüler

1.4.2.1. “h” Ünsüzünün Erimesiyle Meydana Gelen Uzun Ünlüler

Pek çok alıntı kelime içindeki h ünsüzü düşmüştür. –h- düşmesi hem ünlüler arasında hem de ünlü-ünsüz arasında görülmektedir. Birinci durumda ünlü karşılaşması, ikincisinde ise düşen ünsüzün etkisiyle ikiz ünlüler meydana gelmektedir. Ayrıca bazı alınma kelimelerde ise uzun ünlülerin yanındaki kelime sonundaki nefesli h ünsüzü düşmüş ve uzun olan son hece ünlüsü ikiz ünlülerle gösterilmiştir.¹⁷

Yukarıda yapmış olduğumuz açıklamadan da anlaşılacağı üzere h ünsüzünün erimesiyle meydana gelen uzun ünlüler hem kelime içinde hem de kelime sonunda görülmektedir. Bu nedenle örneklerimizi buna uygun şekilde sıralayacağız :

Kelime İçinde :

çahr (Ar.)	kâr (Kaz.)	kahır (TT.)
ehemmiyyet (Ar.)	aamıyat (Kır.)	ehemmiyet (TT.)
naşîhat (Ar.)	asaat (Kır.)	nasihat(TT.)
bahâ (Far.)	baa (Kır.)	paha (TT.)

¹⁷ bk. Başdaş- Kutlu, age., s.24.

cihân (Far.)	caan (Kır.)	cihan (TT.)
cihân (Far.)	caangir (Kır.)	cihangir(TT.)
cerâhat (Ar.)	caraat (Kır.)	cerahat(TT.)
taḥâret (Ar.)	daarat (Kır.)	taharet(TT.)
iḥtimâl (Ar.)	eetimal (Kır.)	ihimal (TT.)
ḳahr (Ar.)	kaar (Kır.)	kahir (TT.)
ḳahramân (Far.)	kaarman (Kır.)	kahraman (TT.)
kohne (Far.)	köönö (Kır.)	köhne (TT.)
gunâh-kâr (Far.)	künöökör (Kır.)	günahkâr(TT.)
maḥalle (Ar.)	maala (Kır.)	mahalle(TT.)
merhem (Ar.)	malaam (Kır.)	merhem (TT.)
mihnet (Ar.)	meenet (Kır.)	mihnet (TT.)
muhlet (Ar.)	möönöt (Kır.)	mühlet (TT.)
muhr (Far.)	möör (Kır.)	mühür (TT.)
şuḥbet (Ar.)	söömöt (Kır.)	sohbet(TT.)
şehir (Far.)	şaar (Kır.)	şehir (TT.)
şuhret (Ar.)	şöököt (Kır.)	şöhret (TT.)
zihn (Ar.)	zeen (Kır.)	zihin (TT.)
sahûr (Ar.)	zoor (Kır.)	sahur (TT.)
cerâhat (Ar.)	ceraat (Tat.)	cerahat(TT.)
imtiḥân (Ar.)	imtaan (Tat.)	imtihan(TT.)
ḳabâhat (Ar.)	kabaa (Tat.)	kabahat(TT.)
ḳahr (Ar.)	kaar (Tat.)	kahir (TT.)
râhat (Ar.)	raat (Tat.)	rahat (TT.)

Kelime Sonunda :

Kazak Türkçesinde kelime sonunda h ünsüzünün düşmesinden kaynaklanan uzun ünlü hadisesine rastlanmamaktadır.

Kırgız ve Tatar Türkçelerinde ise bu ses hadisesinin örnekleri bulunmaktadır. Şimdi örneklerimizi sıralayalım :

gunâh (Far.)	künöö (Kır.)	günah (TT.)
--------------	--------------	-------------

mekrûh (Ar.)	makröo (Kır.)	mekruh (TT.)
şâh (Far.)	şaa (Kır.)	şah (TT.)
yâ-Allâh (Ar.)	yallaah (Tat.)	yallah (TT.)

1.4.2.2. “v” Ünsüzünün Erimesiyle Meydana Gelen Uzun Ünlüler

KıRıZ Türkçesinde alıntı kelimelerde kelime içindeki ya da kelime sonundaki v ünsüzü düşerek uzun ünlüler meydana getirir.¹⁸ Kazak ve Tatar Türkçelerinde ise bu şekilde olmuş uzun ünlülere rastlanmamaktadır.

Kelime İçinde :

cevâb (Ar.)	coop (Kır.)	cevap (TT.)
da‘vâ (Ar.)	doo (Kır.)	dava (TT.)
ta-bl (Ar.)	dool (Kır.)	davul (TT.)
devr (Ar.)	door (Kır.)	devir (TT.)
devlet (Ar.)	döölöt (Kır.)	devlet (TT.)
devât (Ar.)	dööt (Kır.)	divit (TT.)
gavgâ (Far.)	kooğa (Kır.)	kavga (TT.)
mevlid (Ar.)	moolut (Kır.)	mevlit (TT.)
nev- rûz (Far.)	nooruz (Kır.)	nevruz (TT.)
evliyâ (Ar.)	ooluya (Kır.)	evliya (TT.)
sevâb (Ar.)	soop (Kır.)	sevap (TT.)
tavâf (Ar.)	toop (Kır.)	tavaf (TT.)
tevrât (Ar.)	toorat (Kır.)	tevrat (TT.)
tâvus (Ar.)	toos (Kır.)	tavus (TT.)
zevk (Ar.)	zook (Kır.)	zevk (TT.)

Kelime Sonunda :

dîv (Far.)	döö (Kır.)	dev (TT.)
pelâv, pilâv (Far.)	paloo (Kır.)	pilav (TT.)

¹⁸ Tuncer Gülensoy, *Türkçe El Kitabı*, Akçağ Yay., Ankara 2000, s. 194.

1.4.2.3. “y” Ünsüzünün Erimesiyle Meydana Gelen Uzun Ünlüler

Bu ses olayı sonucunda meydana gelmiş uzun ünlüye sadece Kırgız Türkçesinde ve bir örnekte rastlamaktayız :

niyyet. (Ar.) neet (Kır.) niyet (TT.)

1.4.2.4. e > â Değişimi İle Meydana Gelen Uzun Ünlüler

Kazak Türkçesinde e ünlüsünün uzun â ünlüsüne dönüştüğü örneklere sıkça rastlanmaktadır. Kırgız ve Tatar Türkçelerinde ise bu şekilde meydana gelmiş uzun ünlü örneğine rastlanmamaktadır.

edebî (Ar.)	âdebi (Kaz.)	edebi (TT.)
edebiyât (Ar.)	âdebiyet (Kaz.)	edebiyat(TT.)
edeb (Ar.)	âdep (Kaz.)	edep (TT.)
helâk (Ar.)	âlek (Kaz.)	helak (TT.)
elif (Ar.)	âlîp (Kaz.)	elif (TT.)
emr (Ar.)	âmîr (Kaz.)	emir (TT.)
heves (Ar.)	âves (Kaz.)	heves (TT.)
evlâd (Ar.)	âvlet (Kaz.)	evlat (TT.)
evliyâ (Ar.)	âvliye (Kaz.)	evliya (TT.)
beden (Ar.)	bâden (Kaz.)	beden (TT.)
beyt (Ar.)	bâyit (Kaz.)	beyit (TT.)
belâ (Ar.)	bâle (Kaz.)	bela (TT.)
felâket (Ar.)	bâleket (Kaz.)	felaket(TT.)
bel (Ar.)+ki (Far.)	bâlki (Kaz.)	belki (TT.)
fetvâ (Ar.)	bâtuva (Kaz.)	fetva (TT.)
delîl (Ar.)	dâlel (Kaz.)	delil (TT.)
derece (Ar.)	dârece (Kaz.)	derece(TT.)
derd (Far.)	dârt (Kaz.)	dert (TT.)
ders (Ar.)	dâris (Kaz.)	ders (TT.)
dîv (Far.)	dâv (Kaz.)	dev (TT.)

devr (Ar.)	dâvir (Kaz.)	devir (TT.)
cennet (Ar.)	cânnat (Kaz.)	cennet (TT.)
zerre (Ar.)	zârre (Kaz.)	zerre (TT.)
kemâl (Ar.)	kâmelet (Kaz.)	kemal (TT.)
kemâl (Ar.)	kâmir (Kaz.)	kemal (TT.)
lezzet (Ar.)	lâzzat (Kaz.)	lezzet (TT.)
medenî (Ar.)	mâdeniy (Kaz.)	medeni (TT.)
meded (Ar.)	mâdet (Kaz.)	medet (TT.)
mecbûr (Ar.)	mâcbûr (Kaz.)	mecbur (TT.)
mecnûn (Ar.)	mâcnun (Kaz.)	mecnun (TT.)
meclis (Ar.)	mâcilis (Kaz.)	meclis (TT.)
merd (Far.)	mârt (Kaz.)	mert (TT.)
mertebe (Ar.)	mârtebe (Kaz.)	mertebe (TT.)
mermer (Ar.)	mârmâr (Kaz.)	mermer (TT.)
mes'ele (Ar.)	mâsele (Kaz.)	mesele (TT.)
meşelâ (Ar.)	mâselen (Kaz.)	mesela (TT.)
mîve (Far.)	mâve (Kaz.)	meyve (TT.)
nesl (Ar.)	nâsil (Kaz.)	nesil (TT.)
netîce (Ar.)	nâtiiyce (Kaz.)	netice (TT.)
fenn (Ar.)	pân (Kaz.)	fen (TT.)
pervâne (Far.)	pâruvana (Kaz.)	pervane (TT.)
resm (Ar.)	râsim (Kaz.)	resim (TT.)
secde (Ar.)	sâcde (Kaz.)	secde (TT.)
selâmet (Ar.)	sâlâmat (Kaz.)	selamet (TT.)
selâm (Ar.)	sâlem (Kaz.)	selam (TT.)
terbiye (Ar.)	târbiye (Kaz.)	terbiye(TT.)
tertîb (Ar.)	târtip (Kaz.)	tertip (TT.)
tevekkel (Ar.)	tâvekel (Kaz.)	tevekkel (TT.)
vezn (Ar.)	uvâzin (Kaz.)	vezin (TT.)
vezîr (Ar.)	uvâzir (Kaz.)	vezir (TT.)
vekîl (Ar.)	uvâkil (Kaz.)	vekil (TT.)
velî (Ar.)	uvâliy (Kaz.)	veli (TT.)
ummet (Ar.)	ümmât (Kaz.)	ümmet (TT.)
hareket (Ar.)	harakât (Kaz.)	hareket (TT.)

1.5. KISA ÜNLÜLER

Kısalma (shortening); sözcüklerdeki uzun ünlülerin kısa ünlüye dönüşmesidir.¹⁹ Türkçe kelimelerde görülen uzun ünlülerden kaçınma Arapça ve Farsça'dan alınmış kelimelerde de görülür. Aslında uzun olan birçok kelime Türkçe söylenişte ya tam kısalmış, ya da ünlü ile başlayan bir ek almadığı sürece kısa söylenmektedir.²⁰ Kısa ünlüler konusu incelenirken Türkiye Türkçesi ile karşılaştırma esas alındığı için diğer üç lehçede kısa ama Türkiye Türkçesinde uzun olarak kullanılan ünlüler örneklendirilecektir.

â > a

'âşık (Ar.)	asıq (Kaz.)	âşık (TT.)
'âlem (Ar.)	ğalam (Kaz.)	âlem (TT.)
'âlim (Ar.)	ğalım (Kaz.)	âlim (TT.)
yâr (Far.)	car (Kaz.)	yâr (TT.)
cihâz (Ar.)	cıyaz (Kaz.)	cihâz (TT.)
fânî (Ar.)	paniy (Kaz.)	fâni (TT.)
hâl (Ar.)	hal (Kaz.)	hâl (TT.)
hikâye (Ar.)	hiykaye (Kaz.)	hikâye (TT.)
rûzgâr (Far.)	ızğar (Kaz.)	rüzgâr (TT.)
yâr (Far.)	car (Kır.)	yâr (TT.)
yâd (Far.)	cat (Kır.)	yâd (TT.)
delâlet (Ar.)	dalalat (Kır.)	delâlet (TT.)
kâfir (Ar.)	kapır (Kır.)	kâfir (TT.)
nâkil (Ar.)	nakıl (Kır.)	nâkil (TT.)
hâl (Ar.)	al (Tat.)	hâl (TT.)
âmîn (Ar.)	amin (Tat.)	âmin (TT.)
dâhî (Ar.)	dakiy (Tat.)	dâhi (TT.)
kâfir (Ar.)	yawür (Tat.)	gâvur (TT.)

¹⁹ Süer Eker, *Çağdaş Türk Dili*, Grafiker Yay, Ankara 2006, s. 304.

²⁰ Nurettin Demir-Emine Yılmaz, *Türk Dili El Kitabı*, Grafiker Yay., Ankara 2005, s. 154.

î > ı

'ilmî (Ar.)	ğılmıy (Kaz.)	ilmî (TT.)
târîhî (Ar.)	tarıkı (Kır.)	tarihî (TT.)

â > e

dukkân (Ar.)	düken (Kaz.)	dükkân (TT.)
zekât (Ar.)	zeket (Kaz.)	zekât (TT.)
kâkul (Far.)	kekil (Kaz.)	kâkül (TT.)
mekân (Ar.)	meken (Kaz.)	mekân (TT.)
nikâh (Ar.)	neke (Kaz.)	nikâh (TT.)
âşikâr (Far.)	aşkere (Kır.)	aşikâr (TT.)
rek'at (Ar.)	ireket (Kır.)	rekât (TT.)
kâse (Far.)	kese (Kır.)	kâse (TT.)
nikâh (Ar.)	nike (Kır.)	nikâh (TT.)
rek'at (Ar.)	reket (Kır.)	rekât (TT.)
zekât (Ar.)	zeket (Kır.)	zekât (TT.)
kâkul (Far.)	kekel (Tat.)	kâkül (TT.)

û > ı

hukûmet (Ar.)	huqımet (Kaz.)	hükûmet(TT.)
---------------	----------------	--------------

â > ö

dukkân (Ar.)	dükön (Kır.)	dükkân (TT.)
kâkul (Far.)	kökül (Kır.)	kâkül (TT.)
gunâh-kâr (Far.)	künöökör (Kır.)	günahkâr (TT.)

1.6. ÜNLÜ DEĞİŞMELERİ

1.6.1. Kalın Ünlülerin İncelmesi

Kalın halde bulunan ünlülerin incelmesi olayıdır.²¹

a > e

a. “y” ünsüzü yanındaki “a” ünlüsünü inceltir.²²

evliyâ (Ar.)	âvliye (Kaz.)	evliya (TT.)
dunyâ (Ar.)	düniye (Kaz.)	dünya (TT.)

b. r, s, ş, z ünsüzlerinin inceltici etkisiyle a > e değişmesi görülmektedir.²³

âvâz (Far.)	avez (Kaz.)	avaz (TT.)
hîsâb (Ar.)	esep (Kaz.)	hesap (TT.)
aşîl (Ar.)	esil (Kaz.)	asil (TT.)
cebrâ’îl (Ar.)	cebreyil (Kaz.)	cebrail (TT.)
kerâmet (Ar.)	keremet (Kaz.)	keramet (TT.)
çâr-şenbe (Ar.)	sârsenbi (Kaz.)	çarşamba (TT.)
‘azrâ’îl (Ar.)	asreyil (Kır.)	azrail (TT.)
çâr-şenbe (Ar.)	çeyşembi (Kır.)	çarşamba (TT.)
hîsâb (Ar.)	esep (Kır.)	hesap (TT.)
kerâmet (Ar.)	keremet (Kır.)	keramet (TT.)
şâgird (Far.)	şekirt (Kır.)	şakirt (TT.)
şart (Ar.)	şert (Kır.)	şart (TT.)
şîre (Far.)	şire (Kır.)	şıra (TT.)
aşâlet (Ar.)	aselet (Tat.)	asalet (TT.)
‘avret (Ar.)	awret (Tat.)	avrat (TT.)
şem‘(Ar.)+-dân (Far.)	şemidan (Tat.)	şamdan (TT.)

²¹ Volkan Coşkun, **Özbek Türkçesi Grameri**, TDK Yay., Ankara 2000, s.10.

²² bk. Gülseren, *age.*, s.58.

²³ bk. Özçelik, *age.*, s. 29.

c. Çoğu alıntı kelimeye benzeştirme yoluyla meydana gelmiş a > e değişimine rastlanmaktadır.

kenâr (Far.)	kenere (Kaz.)	kenar (TT.)
kârbân (Far.)	kerven (Kaz.)	kervan (TT.)
kebâb (Ar.)	kebep (Kır.)	kebab (TT.)
kelâm (Ar.)	kelem (Kır.)	kelam (TT.)
kemâl (Ar.)	kemel (Kır.)	kemal (TT.)
kârbân (Far.)	kerben (Kır.)	kervan (TT.)
gerden (Far.)	kerden (Kır.)	gerdan (TT.)
meşelâ (Ar.)	maselen (Kır.)	mesela (TT.)
maḥkeme (Ar.)	mekeme (Kır.)	mahkeme (TT.)
temennâ (Ar.)	temane (Tat.)	temenna (TT.)
dâne (Far.)	tene (Tat.)	tane (TT.)

ç. Diş ünsüzleri t, n, l, v ile dudak ünsüzleri m ile b ünsüzleri yanlarında bulunan kalın ünlüleri inceltirler.

evlâd (Ar.)	âvlet (Kaz.)	evlat (TT.)
belâ (Ar.)	bâle (Kaz.)	bela (TT.)
felâket (Ar.)	bâleket (Kaz.)	felaket (TT.)
fulân (Ar.)	bâlen (Kaz.)	falan (TT.)
kemâl (Ar.)	kâmelet (Kaz.)	kemal (TT.)
ḥaṭâ' (Ar.)	qate (Kaz.)	hata (TT.)
ma'lûmât (Ar.)	mâlimet (Kaz.)	malumat (TT.)
meşelâ (Ar.)	mâselen (Kaz.)	mesela (TT.)
naşîb (Ar.)	nesibe (Kaz.)	nasip (TT.)
nukta (Ar.)	nükte (Kaz.)	nokta (TT.)
selâm (Ar.)	sâlem (Kaz.)	selam (TT.)
ḥattâ (Ar.)	hatte (Kaz.)	hatta (TT.)
helâk (Ar.)	âlek (Kaz.)	helak (TT.)
helak (Ar.)	alek (Kır.)	helak (TT.)
belâ (Ar.)	bale (Kır.)	bela (TT.)

felâket (Ar.)	baleket (Kır.)	felaket(TT.)
i'tibâr (Ar.)	etiber (Kır.)	itibar (TT.)
imlâ' (Ar.)	imle (Kır.)	imla (TT.)
ğalaṭ (Ar.)	kalet (Kır.)	galat (TT.)
kitâb (Ar.)	kitep (Kır.)	kitap (TT.)
maşlahat (Ar.)	maslet (Kır.)	maslahat (TT.)
'acebâ (Ar.)	aceba (Tat.)	acaba (TT.)
'anterî (Ar.)	anter (Tat.)	entari (TT.)
manzûme (Ar.)	menzume (Tat.)	manzume(TT.)
maşraba (Ar.)	meşerpe (Tat.)	maşrapa (TT.)
temennâ (Ar.)	temane (Tat.)	temenna (TT.)
dâne (Far.)	tene (Tat.)	tane (TT.)
vaşiyet (Ar.)	vesiyet (Tat.)	vasiyet(TT.)

d. Bunların dışında hem diş hem de damak ünsüzü olan f ünsüzü yanında da a > e değişimi görülmektedir. Bu ses hadisesinin örneği sadece Tatar Türkçesinde bulunmaktadır.

şahîfe (Ar.)	sayfe (Tat.)	sayfa (TT.)
--------------	--------------	-------------

â > e

dukkân (Ar.)	düken (Kaz.)	dükkân (TT.)
zekât (Ar.)	zeket (Kaz.)	zekât (TT.)
kâkul (Far.)	kekil (Kaz.)	kâkül (TT.)
mekân (Ar.)	meken (Kaz.)	mekân (TT.)
nikâh (Ar.)	neke (Kaz.)	nikâh (TT.)
âşikâr (Far.)	aşkere (Kır.)	aşikâr (TT.)
rek'at (Ar.)	ireket (Kır.)	rekât (TT.)
kâse (Far.)	kese (Kır.)	kâse (TT.)
nikâh (Ar.)	nike (Kır.)	nikâh (TT.)
rek'at (Ar.)	reket (Kır.)	rekât (TT.)
zekât (Ar.)	zeket (Kır.)	zekât (TT.)
kâkul (Far.)	kekel (Tat.)	kâkül (TT.)

u > ü

mecbûr (Ar.)	mâcbür (Kaz.)	mecbur (TT.)
sûre (Ar.)	sürö (Kır.)	sure (TT.)
şûret (Ar.)	süröt (Kır.)	suret (TT.)
deyyûs (Ar.)	deyüz (Tat.)	deyyus (TT.)
uşûl (Ar.)	üsul (Tat.)	usul (TT.)
vucûd (Ar.)	vücüt (Tat.)	vücut (TT.)

û > ü

sukût (Ar.)	süküt (Kır.)	sükût (TT.)
hükûmet (Ar.)	hükümet (Tat.)	hükümet (TT.)

u > i

ma'lûm (Ar.)	mâlim (Kaz.)	malum (TT.)
ma'lûmât (Ar.)	mâlimet (Kaz.)	malumat (TT.)
ma'lûm (Ar.)	maalim (Kır.)	malum (TT.)
eflâûn (Ar.)	eplatin (Tat.)	eflatun (TT.)

û > i

Bu ses olayının Kırgız ve Tatar Türkçelerinde örneği mevcut değildir. Kazak Türkçesinde ise sadece bir sözcükte bu ses hadisesinin örneği ile karşılaşmaktayız.

hükûmet (Ar.)	ökimet (Kaz.)	hükümet (TT.)
---------------	---------------	---------------

a > i

'adâlet (Ar.)	âdilet (Kaz.)	adalet (TT.)
çâr- şenbe (Ar.)	sârsenbi (Kaz.)	çarşamba (TT.)
çâr- şenbe (Ar.)	çeyşembi (Kır.)	çarşamba (TT.)
ma'nâ (Ar.)	maani (Kır.)	mana (TT.)

ı > e

ķayşî (Far.)

kayse (Tat.)

kayısı (TT.)

î > e

ilâhî (Ar.)

ilaye (Tat.)

ilahî (TT.)

ı > ü

mişr (Ar.)

müsür (Tat.)

mısır (TT.)

ı > i

hâzir (Ar.)

kâzir (Kaz.)

hazır (TT.)

dârçîn (Far.)

darçin (Kır.)

tarçın (TT.)

şîre (Far.)

şire (Kır.)

şıra (TT.)

tılısm (Ar.)

tilsim (Kır.)

tılsım (TT.)

hacc (Ar.)

aci (Tat.)

hacı (TT.)

o > ü

nukta (Ar.)

nükte (Kaz.)

nokta (TT.)

â > ö

dukkân (Ar.)

dükön (Kır.)

dükkân (TT.)

kâkul (Far.)

kökül (Kır.)

kâkul (TT.)

gunâh-kâr (Far.)

künöökör (Kır.)

günahkâr (TT.)

a > ö

vaşiyet (Ar.)

ösiyet (Kaz.)

vasiyet (TT.)

dunyâ (Ar.)

düynö (Kır.)

dünya (TT.)

kulâh (Far.)	külö (Kır.)	külâh (TT.)
gunâh (Far.)	künöö (Kır.)	günah (TT.)

o > ö

şuḥbet (Ar.)	söömöt (Kır.)	sohbet (TT.)
--------------	---------------	--------------

ı > ĩ

İ harfi incelediğimiz üç lehçe içerisinde sadece Tatar Türkçesinde karşılaştığımız bir harftir. Bu harf ı harfinin Tatarcaya ait ince varyantıdır ki mana değiştiren bir harftir.²⁴Şimdi tatar Türkçesinde karşılaştığımız ı > ĩ değişmelerini örneklendirelim.

ḥâzır (Ar.)	azır (Tat.)	hazır (TT.)
ḥâcc (Ar.)	hacı (Tat.)	hacı (TT.)
ḥâtır (Ar.)	hatır (Tat.)	hatır (TT.)
lâzım (Ar.)	lâzım (Tat.)	lazım (TT.)

u > ĩ

ma'cûn (Ar.)	macın (Tat.)	macun (TT.)
pâ-pûş (Far.)	papış (Tat.)	pabuç (TT.)

a > ĩ

gâlibâ (Ar.)	kalıbı (Tat.)	galiba (TT.)
çâr-şenbe (Far.)	şarşembı (Tat.)	çarşamba (TT.)

²⁴ Altay Kerim-Leyla Kerim, *Tatarca-Türkçe-Romence Sözlük*, Editura Kriterion Yay., 1996, s.476.

1.6.2. İnce Ünlülerin Kalınlaşması

Bazı ünsüzlerin kalınlaştırma etkilerine bağlı olarak ön, iç ve son seslerde görülen bir değişmedir.²⁵

e > o

Tatar Türkçesinde bu ses olayının örneği bulunmamaktadır.

mermer (Ar.)	mormor (Kaz.)	mermer (TT.)
vebâl (Ar.)	obal (Kaz.)	vebal (TT.)
vefâ' (Ar.)	opa (Kaz.)	vefa (TT.)
cevâb (Ar.)	coop (Kır.)	cevap (TT.)
nev+ruz (Far.)	nooruz (Kır.)	nevruz (TT.)
evliyâ (Ar.)	ooluya (Kır.)	evliya (TT.)
vefâ' (Ar.)	opaa (Kır.)	vefa (TT.)
vefât (Ar.)	opat (Kır.)	vefat (TT.)
sevâb (Ar.)	soop (Kır.)	sevap (TT.)
tevbe (Ar.)	tobo (Kır.)	tövbe (TT.)
tevekkul (Ar.)	tobokel (Kır.)	tevekkül (TT.)
tevrât (Ar.)	toorat (Kır.)	tevrat (TT.)
zevk (Ar.)	zook (Kır.)	zevk (TT.)

i > ı

'akîk (Ar.)	aqıq (Kaz.)	akik (TT.)
aşîl (Ar.)	asıl (Kaz.)	asil (TT.)
bâkî (Ar.)	baqıy (Kaz.)	baki (TT.)
fakîr (Ar.)	baqır (Kaz.)	fakir (TT.)
'acâ'ib (Ar.)	ğacayıp (Kaz.)	acayıp (TT.)
'azîz (Ar.)	ğazız (Kaz.)	aziz (TT.)
'âlim (Ar.)	ğalım (Kaz.)	âlim (TT.)

²⁵ Ahmet Buran-Şerife Oğraş, *Elazığ İli Ağızları*, Elazığ Valiliği Elazığ Kültür Kurultayı Yay., Elazığ 2003, s.63.

gâfil (Ar.)	ğapıl (Kaz.)	gafil (TT.)
'ibâdet (Ar.)	ğıbadat (Kaz.)	ibadet (TT.)
'ilmî (Ar.)	ğılmıy (Kaz.)	ilmî (TT.)
'ilm (Ar.)	ğılım (Kaz.)	ilim (TT.)
tak̄tîr (Ar.)	dağdır (Kaz.)	takdir (TT.)
dâ'im (Ar.)	dayım (Kaz.)	daim (TT.)
dîvân (Ar.)	dıban (Kaz.)	divan (TT.)
dîvâne (Far.)	dıyvana (Kaz.)	divane (TT.)
cihâz (Ar.)	cıyaz (Kaz.)	cihaz (TT.)
cinn (Ar.)	cın (Kaz.)	cin (TT.)
zeytûn (Ar.)	zaytın (Kaz.)	zeytin (TT.)
zirâ'at (Ar.)	zıyrat (Kaz.)	ziraat (TT.)
ziyân (Far.)	ziyan (Kaz.)	ziyan (TT.)
zindân (Far.)	zından (Kaz.)	zindan (TT.)
qabr (Ar.)	qabır (Kaz.)	kabir (TT.)
kâ'ide (Ar.)	qağıyda (Kaz.)	kaide (TT.)
qadr (Ar.)	qadır (Kaz.)	kadir (TT.)
gâzî (Ar.)	qazı (Kaz.)	gazi (TT.)
hazîne (Ar.)	qazına (Kaz.)	hazine (TT.)
qaranful (Ar.)	qalampır (Kaz.)	karanfil (TT.)
hâliş (Ar.)	qalıs (Kaz.)	halis (TT.)
hatm (Ar.)	qatım (Kaz.)	hatim (TT.)
qavm (Ar.)	qavım (Kaz.)	kavim (TT.)
hidmet (Ar.)	qızmet (Kaz.)	hizmet (TT.)
mu'allim (Ar.)	muğalım (Kaz.)	muallim (TT.)
muhîţ (Ar.)	muqıyt (Kaz.)	muhit (TT.)
mişâl (Ar.)	mısal (Kaz.)	misal (TT.)
mişkâl (Ar.)	mısqal (Kaz.)	miskal (TT.)
nâkîl (Ar.)	naqıl (Kaz.)	nakil (TT.)
nişân (Far.)	nışana (Kaz.)	nişan (TT.)
vallahi (Ar.)	ollahıy (Kaz.)	vallahi (TT.)
fakîr (Ar.)	paqır (Kaz.)	fakir (TT.)
fâtiha (Ar.)	patıyha (Kaz.)	fatiha (TT.)
rahîm (Ar.)	raqım (Kaz.)	rahim (TT.)

siyâsî (Ar.)	sayasıy (Kaz.)	siyasi (TT.)
ziyâfet (Ar.)	sıyapat (Kaz.)	ziyafet (TT.)
sîm (Ar.)	sım (Kaz.)	sim (TT.)
tabî'at (Ar.)	tabıyğat (Kaz.)	tabiat (TT.)
tabî'î (Ar.)	tabıyğıy (Kaz.)	tabii (TT.)
takdîr (Ar.)	tağdır (Kaz.)	takdir (TT.)
ta'lîm (Ar.)	tağlim (Kaz.)	talim (TT.)
terâzû (Far.)	tarazı (Kaz.)	terazi (TT.)
terâvîh (Ar.)	taravıq (Kaz.)	teravih (TT.)
ta'rife (Ar.)	tariyf (Kaz.)	tarife (TT.)
târîh (Ar.)	tariyh (Kaz.)	tarih (TT.)
tevfîk (Ar.)	tavfiq (Kaz.)	tevfik (TT.)
vâcib (Ar.)	uvacıp (Kaz.)	vacip (TT.)
vakt (Ar.)	uvaqıt (Kaz.)	vakit (TT.)
hadîs (Ar.)	hadıys (Kaz.)	hadis (TT.)
hakîkat (Ar.)	hakıyqat (Kaz.)	hakikat (TT.)
halîfe (Ar.)	halıyfa (Kaz.)	halife (TT.)
hukûkî (Ar.)	huqıqı (Kaz.)	hukuki (TT.)
şâ'ir (Ar.)	şayır (Kaz.)	şair (TT.)
şerî'at (Ar.)	şarıyğat (Kaz.)	şeriat (TT.)
zencîr (Far.)	şıncır (Kaz.)	zincir (TT.)
iblîs (Ar.)	ıblıs (Kaz.)	iblis (TT.)
ictihâd (Ar.)	ıcdahat (Kaz.)	ıctihat (TT.)
intizâr (Ar.)	ıntızar (Kaz.)	intizar (TT.)
izn (Ar.)	ızıl (Kaz.)	izin (TT.)
ihtimâl (Ar.)	ıqtıymal (Kaz.)	ihtimal (TT.)
isrâf (Ar.)	ısrıp (Kaz.)	israf (TT.)
ictihâd (Ar.)	ıcdıyğat (Kaz.)	ıctihat (TT.)
iltifât (Ar.)	iltıyfât (Kaz.)	iltifat (TT.)
ya'nî (Ar.)	yağnıy (Kaz.)	yani (TT.)
'âlim (Ar.)	aalım (Kır.)	âlim (TT.)
ehemmiyyet (Ar.)	aamıyat (Kır.)	ehemmiyet (TT.)
'acâ'ib (Ar.)	acayıp (Kır.)	acayip (TT.)
ecinnî (Ar.)	acına (Kır.)	ecinni (TT.)

'âdil (Ar.)	adıl (Kır.)	adil (TT.)
hadîs (Ar.)	adis (Kır.)	hadis (TT.)
âhir (Ar.)	akır (Kır.)	ahir (TT.)
âhiret (Ar.)	akiret (Kır.)	ahiret (TT.)
emr (Ar.)	amır (Kır.)	emir (TT.)
encîr (Far.)	ancır (Kır.)	incir (TT.)
aşîl (Ar.)	asıl (Kır.)	asil (TT.)
'azîz (Ar.)	azız (Kır.)	aziz (TT.)
fakîr (Ar.)	bakır (Kır.)	fakir (TT.)
cebr (Ar.)	cabır (Kır.)	cebir (TT.)
nişâne (Far.)	cışana (Kır.)	nişane (TT.)
zencîr (Far.)	çincir (Kır.)	zincir (TT.)
çînî (Far.)	çını (Kır.)	çini (TT.)
dâniş-mend (Far.)	danişman (Kır.)	danişment (TT.)
dahl (Ar.)	dakıl (Kır.)	dahil (TT.)
dâ'imâ (Ar.)	dayıma (Kır.)	daima (TT.)
ta'yîn (Ar.)	dayın (Kır.)	tayin (TT.)
dîdâr (Far.)	dıdar (Kır.)	didar (TT.)
dimâğ (Ar.)	dımak (Kır.)	dimağ (TT.)
'ilm (Ar.)	ğılım (Kır.)	ilim (TT.)
'ibâret (Ar.)	ıbarat (Kır.)	ibaret (TT.)
ikbâl (Ar.)	ıkıbal (Kır.)	ikbal (TT.)
ihlâş (Ar.)	ıklas (Kır.)	ihlas (TT.)
ihtimâl (Ar.)	ıktımal (Kır.)	ihtimal (TT.)
ihtiyâr (Ar.)	ıktıyar (Kır.)	ihtiyar (TT.)
'ilâc (Ar.)	ılacı (Kır.)	ilaç (TT.)
îmân (Ar.)	ıman (Kır.)	iman (TT.)
imtiḥân (Ar.)	ımtıkan (Kır.)	imtihan (TT.)
insân (Ar.)	ınsan (Kır.)	insan (TT.)
ittifâk (Ar.)	ıntımak (Kır.)	ittifak (TT.)
intizâr (Ar.)	ıntızar (Kır.)	intizar (TT.)
resm (Ar.)	ırasım (Kır.)	resim (TT.)
inşâf (Ar.)	ısap (Kır.)	insaf (TT.)
ism (Ar.)	ısım (Kır.)	isim (TT.)

isrâf (Ar.)	ısrıp (Kır.)	israf (TT.)
islâm (Ar.)	ıslam (Kır.)	islam (TT.)
isbât (Ar.)	ıspat (Kır.)	ispat (TT.)
niyâz (Far.)	ıyaz (Kır.)	niyaz (TT.)
imâm (Ar.)	ıymam (Kır.)	imam (TT.)
îmân (Ar.)	ıyman (Kır.)	iman (TT.)
'imâret (Ar.)	ıymarar (Kır.)	imaret (TT.)
'izzet (Ar.)	ıyzat (Kır.)	izzet (TT.)
ķabr (Ar.)	kabır (Kır.)	kabir (TT.)
ķadr (Ar.)	kadır (Kır.)	kadir (TT.)
hâlik (Ar.)	kalık (Kır.)	halik (TT.)
gâfil (Ar.)	kapıl (Kır.)	gafil (TT.)
kâfir (Ar.)	kapır (Kır.)	kâfir (TT.)
ķâri' (Ar.)	karı (Kır.)	kari (TT.)
garîb (Ar.)	karıp (Kır.)	garip (TT.)
hâtm (Ar.)	katım (Kır.)	hatim (TT.)
gâzî (Ar.)	kazı (Kır.)	gazi (TT.)
hazîne (Ar.)	kazına (Kır.)	hazine (TT.)
hişşe (Ar.)	kısa (Kır.)	hisse (TT.)
cinâyet (Ar.)	kıyanat (Kır.)	cinayet (TT.)
hidmet (Ar.)	kızmat (Kır.)	hizmet (TT.)
medenî (Ar.)	madaniy (Kır.)	medeni (TT.)
medeniyyet (Ar.)	madaniyat (Kır.)	medeniyet (TT.)
mîrâs (Ar.)	mıras (Kır.)	miras (TT.)
mîrzâ (Far.)	mırza (Kır.)	mirza (TT.)
mişkâl (Ar.)	mıskal (Kır.)	miskal (TT.)
nizâm (Ar.)	mıyzam (Kır.)	nizam (TT.)
mulâyim (Ar.)	munayım (Kır.)	mülayim (TT.)
nâķil (Ar.)	nakıl (Kır.)	nakil (TT.)
naşihat (Ar.)	nasıyat (Kır.)	nasihat (TT.)
netîce (Ar.)	natiyca (Kır.)	netice (TT.)
niyâz (Far.)	nıyaz (Kır.)	niyaz (TT.)
fârs (Far.)+î (Ar.)	parsı (Kır.)	farisi (TT.)
siyâsî (Ar.)	sayası (Kır.)	siyasi (TT.)

sîm (Far.)	sım (Kır.)	sim (TT.)
sihr (Ar.)	sıykır (Kır.)	sihir (TT.)
şeft-âlû (Far.)	şabdalı (Kır.)	şeftali (TT.)
şerîf (Ar.)	şarıp (Kır.)	şerif (TT.)
şerî'at (Ar.)	şarıyat (Kır.)	şeriat (TT.)
şi'r (Ar.)	şığır (Kır.)	şiir (TT.)
şifâ' (Ar.)	şıpa (Kır.)	şifa (TT.)
ta'zîm (Ar.)	taacım (Kır.)	tazim (TT.)
tabîb (Ar.)	tabıp (Kır.)	tabip (TT.)
tabî'at (Ar.)	tabıyğat (Kır.)	tabiat (TT.)
tabî'î (Ar.)	tabıyğı (Kır.)	tabii (TT.)
takdîr (Ar.)	tağdır (Kır.)	takdir (TT.)
takşîr (Ar.)	taksır (Kır.)	taksir (TT.)
tefsîr (Ar.)	tapsır (Kır.)	tefsir (TT.)
teftîş (Ar.)	taptış (Kır.)	teftiş (TT.)
terbiye (Ar.)	tarbiya (Kır.)	terbiye (TT.)
târîh (Ar.)	tarik (Kır.)	tarih (TT.)
târîhî (Ar.)	tarikı (Kır.)	tarihi (TT.)
zâlim (Ar.)	zalım (Kır.)	zalim (TT.)
zahîr (Ar.)	zayır (Kır.)	zahir (TT.)
zinâ' (Ar.)	zinaa (Kır.)	zina (TT.)
zencîr (Far.)	zıncır (Kır.)	zincir (TT.)
zindân (Far.)	zıندان (Kır.)	zindan (TT.)
ziyân (Far.)	zıyan (Kır.)	ziyan (TT.)
ziyâfet (Ar.)	zıyapat (Kır.)	ziyafet (TT.)
ziyâret (Ar.)	zıyarat (Kır.)	ziyaret (TT.)
zînet (Ar.)	zıynat (Kır.)	ziynet (TT.)
âhîret (Ar.)	akıret (Tat.)	ahiret (TT.)
âhir (Ar.)	akır (Tat.)	ahir (TT.)
bahşîş (Far.)	bakşış (Tat.)	bahşîş (TT.)
bâzergân (Far.)	bazırgân (Tat.)	bezirgân (TT.)
cins (Ar.)	cınıs (Tat.)	cins (TT.)
dikḳat (Ar.)	dıkkat (Tat.)	dikkat (TT.)
hâ'in (Ar.)	hayın (Tat.)	hain (TT.)

encîr (Far.)	ıncır (Tat.)	incir (TT.)
iştihâ' (Ar.)	iştâ (Tat.)	iştah (TT.)
izn (Ar.)	ızın (Tat.)	izin (TT.)
iftirâ' (Ar.)	iftıra (Tat.)	iftira (TT.)
İncîl (Ar.)	incil (Tat.)	incil (TT.)
hatm (Ar.)	kadım (Tat.)	hatim (TT.)
mâ'î (Ar.)	mawı (Tat.)	mavi (TT.)
mîrzâ (Far.)	mırza (Tat.)	mirza (TT.)
nağd (Ar.)	nakıt (Tat.)	nakit (TT.)
nişân (Far.)	nışan (Tat.)	nişan (TT.)
pâdşâh (Far.)	padışa (Tat.)	padişah (TT.)
fir'aun (Ar.)	pırawın (Tat.)	firavun (TT.)
sîmâ (Far.)	sıma (Tat.)	sima (TT.)
sipâriş (Far.)	sımarış (Tat.)	sipariş (TT.)
sincâb (Far.)	sıncap (Tat.)	sıncap (TT.)
zencîr (Far.)	şıncır (Tat.)	zincir (TT.)
telkîn (Ar.)	telkiyin (Tat.)	telkin (TT.)
vakt (Ar.)	vakıt (Tat.)	vakit (TT.)
zâlim (Ar.)	zalım (Tat.)	zalim (TT.)
zindân (Far.)	zından (Tat.)	zindan (TT.)

e > a

Bu ses hadisesi damak uyumu neticesinde ortaya çıkan ve alıntı kelimelerde sıkça görülen bir olaydır.

ebced (Ar.)	abcad (Kaz.)	ebcet (TT.)
ecel (Ar.)	acal (Kaz.)	ecel (TT.)
ejderhâ (Far.)	acdaha (Kaz.)	ejderha (TT.)
ezân (Ar.)	azan (Kaz.)	ezan (TT.)
heybet (Ar.)	aybat (Kaz.)	heybet (TT.)
elmâs (Ar.)	almas (Kaz.)	elmas (TT.)
helvâ (Ar.)	aluva (Kaz.)	helva (TT.)
emânet (Ar.)	amanat (Kaz.)	emanet (TT.)

âfet (Ar.)	apat (Kaz.)	afet (TT.)
estağfirullah (Ar.)	astapıralla (Kaz.)	estağfirullah (TT.)
eṭrâf (Ar.)	atraf (Kaz.)	etraf (TT.)
âyet (Ar.)	ayat (Kaz.)	ayet (TT.)
te'sîr (Ar.)	aser (Kaz.)	tesir (TT.)
bâdâm (Far.)	badam (Kaz.)	badem (TT.)
bâğ-çe (Far.)	bağsa (Kaz.)	bahçe (TT.)
pehlevân (Far.)	baluvan (Kaz.)	pehlivan (TT.)
beyân (Ar.)	bayan (Kaz.)	beyan (TT.)
bî-çâre (Far.)	beşara (Kaz.)	biçare (TT.)
kevser (Ar.)	gavsar (Kaz.)	kevser (TT.)
cevher (Ar.)	gavhar (Kaz.)	cevher (TT.)
gazel (Ar.)	ğazal (Kaz.)	gazel (TT.)
ğiybet (Ar.)	ğaybat (Kaz.)	ğiybet (TT.)
'âlem (Ar.)	ğalam (Kaz.)	âlem (TT.)
'alâmet (Ar.)	ğalamat (Kaz.)	alamet (TT.)
'ibâdet (Ar.)	ğibadat (Kaz.)	ibadet (TT.)
'ibret (Ar.)	ğibrat (Kaz.)	ibret (TT.)
'izzet (Ar.)	ğizzat (Kaz.)	izzet (TT.)
'ulemâ (Ar.)	ğulama (Kaz.)	ulema (TT.)
deryâ (Far.)	dariya (Kaz.)	derya (TT.)
destân (Far.)	dastan (Kaz.)	destan (TT.)
defter (Ar.)	dapter (Kaz.)	defter (TT.)
dîvâne (Far.)	dıyvana (Kaz.)	divane (TT.)
cebbâr (Ar.)	cabbar (Kaz.)	cebbar (TT.)
cezâ' (Ar.)	caza (Kaz.)	ceza (TT.)
cemâ'at (Ar.)	camağat (Kaz.)	cemaat (TT.)
cenâze (Ar.)	canaza (Kaz.)	cenaze (TT.)
cevâb (Ar.)	cavap (Kaz.)	cevap (TT.)
cehennem (Ar.)	cahannam (Kaz.)	cehennem (TT.)
cevân-merd (Far.)	comart (Kaz.)	cömert (TT.)
zâde (Far.)	zada (Kaz.)	zade (TT.)
zeytûn (Ar.)	zaytın (Kaz.)	zeytin (TT.)
zevk (Ar.)	zavık (Kaz.)	zevk (TT.)

zehr (Far.)	zahar (Kaz.)	zehir (TT.)
zulmet (Ar.)	zulmat (Kaz.)	zulmet (TT.)
işâret (Ar.)	işyara (Kaz.)	işaret (TT.)
hâne (Far.)	kana (Kaz.)	hane (TT.)
ķâ'ide (Ar.)	qağıyda (Kaz.)	kaide (TT.)
hazîne (Ar.)	qazına (Kaz.)	hazine (TT.)
ğayret (Ar.)	qayrat (Kaz.)	gayret (TT.)
hancer (Ar.)	qancar (Kaz.)	hançer (TT.)
ķuvvet (Ar.)	quvat (Kaz.)	kuvvet (TT.)
ķible (Ar.)	qubıla (Kaz.)	kible (TT.)
ķudret (Ar.)	qudirat (Kaz.)	kudret (TT.)
mezâr (Ar.)	mazar (Kaz.)	mezar (TT.)
meydân (Ar.)	maydan (Kaz.)	meysan (TT.)
maķâle (Ar.)	maķala (Kaz.)	makale (TT.)
merhûm (Ar.)	marqum (Kaz.)	merhum (TT.)
mel'ûn (Ar.)	malğun (Kaz.)	melun (TT.)
mercân (Ar.)	marcan (Kaz.)	mercan (TT.)
maķabbet (Ar.)	maķabat (Kaz.)	muhabbet (TT.)
mest (Far.)	mas (Kaz.)	mest (TT.)
meşakķat (Ar.)	maşakat (Kaz.)	meşakkat (TT.)
medeniyyet (Ar.)	madeniyet (Kaz.)	medeniyet (TT.)
mîve (Far.)	mıyva (Kaz.)	meyve (TT.)
menâre (Ar.)	munara (Kaz.)	minare (TT.)
nevbet (Ar.)	navbat (Kaz.)	nöbet (TT.)
nev-rûz (Far.)	navrız (Kaz.)	nevruz (TT.)
vilâyet (Ar.)	ölayat (Kaz.)	vilayet (TT.)
peygâm-ber (Far.)	payğambar (Kaz.)	peygamber (TT.)
reyhân (Ar.)	rayhan (Kaz.)	reyhan (TT.)
revâ (Far.)	rava (Kaz.)	reva (TT.)
rivâyet (Ar.)	ravayat (Kaz.)	rivayet (TT.)
cezâ' (Ar.)	saza (Kaz.)	ceza (TT.)
seyrân (Ar.)	sayran (Kaz.)	seyran (TT.)
şeytân (Ar.)	saytan (Kaz.)	şeytan (TT.)
selâmet (Ar.)	salamat (Kaz.)	selamet (TT.)

sefer (Ar.)	sapar (Kaz.)	sefer (TT.)
sevâb (Ar.)	savap (Kaz.)	sevap (TT.)
seher (Ar.)	sahar (Kaz.)	seher (TT.)
şahne (Ar.)	sahna (Kaz.)	sahne (TT.)
siyâset (Ar.)	sayasat (Kaz.)	siyaset (TT.)
siyâhat (Ar.)	sayahat (Kaz.)	seyahat (TT.)
ziyâfet (Ar.)	sıyapat (Kaz.)	ziyafet (TT.)
tâze (Far.)	taza (Kaz.)	taze (TT.)
taşkiye (Ar.)	taqiya (Kaz.)	takke (TT.)
teleb (Ar.)	talap (Kaz.)	talep (TT.)
temâşâ (Far.)	tamaşa (Kaz.)	temaşa (TT.)
teba'a (Ar.)	tap (Kaz.)	tebaa (TT.)
terâzû (Far.)	tarazı (Kaz.)	terazi (TT.)
terâvîh (Ar.)	taravıq (Kaz.)	teravih (TT.)
tevfik (Ar.)	tavfiq (Kaz.)	tevfik (TT.)
tevrât (Ar.)	tavrat (Kaz.)	tevrat (TT.)
va'de (Ar.)	uvağda (Kaz.)	vade (TT.)
haber (Ar.)	habar (Kaz.)	haber (TT.)
halife (Ar.)	halıyfa (Kaz.)	halife (TT.)
hilâfet (Ar.)	halıyfat (Kaz.)	hilafet (TT.)
helvâ (Ar.)	haluva (Kaz.)	helva (TT.)
hareket (Ar.)	harakât (Kaz.)	hareket (TT.)
şeft- âlû (Far.)	şabdâl (Kaz.)	şeftali (TT.)
şeyh (Ar.)	şayqı (Kaz.)	şeyh (TT.)
şefâ'at (Ar.)	şapağat (Kaz.)	şefa'at (TT.)
çâre (Far.)	şara (Kaz.)	çare (TT.)
şerî'at (Ar.)	şarıyğat (Kaz.)	şeriat (TT.)
şehir (Far.)	şahar (Kaz.)	şehir (TT.)
şubhe (Ar.)	şuba (Kaz.)	şüphe (TT.)
'âlem (Ar.)	aalam (Kır.)	âlem (TT.)
'âlim (Ar.)	aalım (Kır.)	âlim (TT.)
ehemmiyyet (Ar.)	aamıyat (Kır.)	ehemmiyet (TT.)
nebât (Ar.)	abat (Kır.)	nebat (TT.)
ecel (Ar.)	acal (Kır.)	ecel (TT.)

hâcet (Ar.)	acat (Kır.)	hacet (TT.)
ecinnî (Ar.)	acına (Kır.)	ecinni (TT.)
edebî (Ar.)	adabiy (Kır.)	edebi (TT.)
edebiyât (Ar.)	adabiyat (Kır.)	edebiyat (TT.)
'âdet (Ar.)	adat (Kır.)	adet (TT.)
edeb (Ar.)	adep (Kır.)	edep (TT.)
hâkâret (Ar.)	akarat (Kır.)	hakaret (TT.)
'alâmet (Ar.)	alaamat (Kır.)	alamet (TT.)
helvâ (Ar.)	alba (Kır.)	helva (TT.)
elvân (Ar.)	alban (Kır.)	elvan (TT.)
elbette (Ar.)	albette (Kır.)	elbette (TT.)
helak (Ar.)	alek (Kır.)	helak (TT.)
elif (Ar.)	alip (Kır.)	elif (TT.)
elhamdulillah (Ar.)	alkamdu (Kır.)	elhamdülillah(TT.)
elmâs (Ar.)	almas (Kır.)	elmas (TT.)
'amel (Ar.)	amal (Kır.)	amel (TT.)
emânet (Ar.)	amanat (Kır.)	emanet (TT.)
emr (Ar.)	amır (Kır.)	emir (TT.)
'âmme (Ar.)	amma (Kır.)	amme (TT.)
âfet (Ar.)	apat (Kır.)	afet (TT.)
hareket (Ar.)	araket (Kır.)	hareket (TT.)
ervâh (Ar.)	arbak (Kır.)	ervah (TT.)
erbâb. (Ar.)	arbab (Kır.)	erbab (TT.)
te'sîr (Ar.)	aser (Kır.)	tesir (TT.)
âheste (Far.)	asta (Kır.)	aheste (TT.)
nîşter (Far.)	aştar (Kır.)	neşter (TT.)
âteş (Far.)	ataş (Kır.)	ateş (TT.)
âyet (Ar.)	ayat (Kır.)	ayet (TT.)
hîle (Ar.)	ayla (Kır.)	hile (TT.)
ezel (Ar.)	azal (Kır.)	ezel (TT.)
ezân (Ar.)	azan (Kır.)	ezan (TT.)
nezır (Ar.)	azır (Kır.)	nezir (TT.)
bâdâm (Far.)	badam (Kır.)	badem (TT.)
belâ (Ar.)	balaa (Kır.)	bela (TT.)

felâket (Ar.)	balaket (Kır.)	felaket (TT.)
pehlevân (Far.)	balban (Kır.)	pehlivan (TT.)
perde (Far.)	barda (Kır.)	perde (TT.)
fermân (Far.)	barman (Kır.)	ferman (TT.)
beyân (Ar.)	bayan (Kır.)	beyan (TT.)
peydâ (Far.)	bayda (Kır.)	peyda (TT.)
peygâm-ber (Far.)	baygambar (Kır.)	peygamber (TT.)
bî-çâre (Far.)	beçara (Kır.)	biçare (TT.)
cebr (Ar.)	cabır (Kır.)	cebir (TT.)
celeb (Ar.)	caldap (Kır.)	celep (TT.)
cemâ'at (Ar.)	camaat (Kır.)	cemaat (TT.)
cemâl (Ar.)	camal (Kır.)	cemal (TT.)
cenâze (Ar.)	canaza (Kır.)	cenaze (TT.)
cennet (Ar.)	cannat (Kır.)	cennet (TT.)
cefâ (Ar.)	capaa (Kır.)	cefa (TT.)
cebbâr (Ar.)	capar (Kır.)	cebbar (TT.)
cerâhat (Ar.)	caraat (Kır.)	cerahat (TT.)
cesed (Ar.)	casat (Kır.)	ceset (TT.)
cezâ' (Ar.)	caza (Kır.)	ceza (TT.)
nişâne (Far.)	cışana (Kır.)	nişane (TT.)
cevân-merd (Far.)	coomart (Kır.)	cömert(TT.)
çâre (Far.)	çara (Kır.)	çare (TT.)
çay (TT)+hâne (Far.)	çaykana (Kır.)	çayhane (TT)
dâne (Far.)	daana (Kır.)	tane (TT)
dâniş-mend (Far.)	daanişman (Kır.)	danişment (TT.)
tahâret (Ar.)	daarat (Kır.)	taharet (TT.)
devâ' (Ar.)	daba (Kır.)	deva (TT.)
delâlet (Ar.)	dalalat (Kır.)	delâlet (TT.)
dellâl (Ar.)	daldal (Kır.)	tellal (TT.)
delîl (Ar.)	dalil (Kır.)	delil (TT.)
def (Far.)	dap (Kır.)	tef (TT.)
derece (Ar.)	daraca (Kır.)	derece (TT.)
ders (Ar.)	darıs (Kır.)	ders (TT.)
deryâ (Far.)	dariya (Kır.)	derya (TT.)

dermân (Far.)	darman (Kır.)	derman (TT.)
derd (Far.)	dart (Kır.)	dert (TT.)
destân (Far.)	dastan (Kır.)	destan (TT.)
dîvâne (Far.)	dubana (Kır.)	divane (TT.)
‘ibâret (Ar.)	ıbarat (Kır.)	ibaret (TT.)
ri‘âyet (Ar.)	ıraat (Kır.)	riayet (TT.)
resm (Ar.)	ırasım (Kır.)	resim (TT.)
reng (Far.)	ıranğ (Kır.)	renk (TT.)
‘imâret (Ar.)	ıymarar (Kır.)	imaret (TT.)
‘izzet (Ar.)	ıyzar (Kır.)	izzet (TT.)
işâret (Ar.)	işarat (Kır.)	işaret (TT.)
‘ibâret (Ar.)	ıybadar (Kır.)	ibadet (TT.)
kâ‘ide (Ar.)	kaada (Kır.)	kaide (TT.)
haber (Ar.)	kabar (Kır.)	haber (TT.)
kadem (Ar.)	kadam (Kır.)	kadem (TT.)
hâne (Far.)	kana (Kır.)	hane (TT.)
hancer (Ar.)	kancar (Kır.)	hançer (TT.)
kâfes (Ar.)	kapas (Kır.)	kafes (TT.)
kâşide (Ar.)	kasiyda (Kır.)	kaside (TT.)
giybet (Ar.)	kaybat (Kır.)	giybet (TT.)
gayret (Ar.)	kayrar (Kır.)	gayret (TT.)
gazel (Ar.)	kazal (Kır.)	gazel (TT.)
hazîne (Ar.)	kazına (Kır.)	hazine (TT.)
kible (Ar.)	kıbıla (Kır.)	kible (TT.)
hişşe (Ar.)	kısa (Kır.)	hisse (TT.)
kıyâmet (Ar.)	kıyamar (Kır.)	kıyamet (TT.)
cinâyet (Ar.)	kıyanar (Kır.)	cinayet (TT.)
kıyâfet (Ar.)	kıyapar (Kır.)	kıyafet (TT.)
hidmet (Ar.)	kızmar (Kır.)	hizmet (TT.)
kuvvet (Ar.)	kubar (Kır.)	kuvvet (TT.)
huşûmet (Ar.)	kusmar (Kır.)	husumet (TT.)
huþbe (Ar.)	kupar (Kır.)	hutbe (TT.)
leþker (Far.)	laþker (Kır.)	leþker (TT.)
maþalle (Ar.)	maala (Kır.)	mahalle (TT.)

mesh (Ar.)	maası (Kır.)	mest (TT.)
mecbûr (Ar.)	macbur (Kır.)	mecbur (TT.)
meclis (Ar.)	macilis (Kır.)	meclis (TT.)
medenî (Ar.)	madaniy (Kır.)	medeni (TT.)
medeniyet (Ar.)	madaniyat (Kır.)	medeniyet (TT.)
maḥabbet (Ar.)	mahabbat (Kır.)	muhabbet (TT.)
meşel (Ar.)	makal (Kır.)	mesel (TT.)
maḳâle (Ar.)	makala (Kır.)	makale (TT.)
mekrûh (Ar.)	makröö (Kır.)	mekruh (TT.)
merhem (Ar.)	malaam (Kır.)	merhem (TT.)
mel'ûn (Ar.)	malğun (Kır.)	melun (TT.)
pence (Far.)	mança (Kır.)	pençe (TT.)
mendîl (Ar.)	mandili (Kır.)	mendil (TT.)
mensûb (Ar.)	mansap (Kır.)	mensup (TT.)
mercân (Ar.)	marcan (Kır.)	mercan (TT.)
merḥûm (Ar.)	markum (Kır.)	merhum (TT.)
merd (Far.)	mart (Kır.)	mert (TT.)
mertebe (Ar.)	martaba (Kır.)	mertebe (TT.)
mest (Far.)	mas (Kır.)	mest (TT.)
mes'ele (Ar.)	masele (Kır.)	mesele (TT.)
meşelâ (Ar.)	maselen (Kır.)	mesela (TT.)
meşakḳat (Ar.)	maşakat (Kır.)	meşakkat (TT.)
meydân (Ar.)	maydan (Kır.)	meydan (TT.)
meze (Far.)	maza (Kır.)	meze (TT.)
mezâr (Ar.)	mazar (Kır.)	mezar (TT.)
mezhep (Ar.)	mazap (Kır.)	mezhep (TT.)
mînâ (Far.)	miyna (Kır.)	mine (TT.)
menâre (Ar.)	munara (Kır.)	minare (TT.)
la'net (Ar.)	naalat (Kır.)	lanet (TT.)
nefîce (Ar.)	natiyca (Kır.)	netice (TT.)
ney (Far.)	nay (Kır.)	ney (TT.)
ni'met (Ar.)	oomat (Kır.)	nimet (TT.)
vaşiyet (Ar.)	osuyat (Kır.)	vasiyet (TT.)
fenn (Ar.)	pan (Kır.)	fen (TT.)

ferâset (Ar.)	parasat (Kır.)	feraset (TT.)
perde (Far.)	parda (Kır.)	perde (TT.)
fermân (Far.)	paıman (Kır.)	ferman (TT.)
secde (Ar.)	sacda (Kır.)	secde (TT.)
şahne (Ar.)	sahna (Kır.)	sahne (TT.)
selâm (Ar.)	salam (Kır.)	selam (TT.)
selâmet (Ar.)	salamat (Kır.)	selamet (TT.)
şecere (Ar.)	sancıra (Kır.)	şecere (TT.)
sefer (Ar.)	sapar (Kır.)	sefer (TT.)
ser-dâr (Far.)	sardar (Kır.)	serdar (TT.)
sâye (Far.)	saya (Kır.)	saya (TT.)
siyâset (Ar.)	sayasat (Kır.)	siyaset (TT.)
siyâsî (Ar.)	sayası (Kır.)	siyasi (TT.)
seyrân (Ar.)	sayran (Kır.)	seyran (TT.)
şehr (Far.)	şaar (Kır.)	şehir (TT.)
şeft- âlû (Far.)	şabdalı (Kır.)	şeftali (TT.)
şem' (Ar.)	şam (Kır.)	şem (TT.)
sefkât (Ar.)	şapkat (Kır.)	şefkat (TT.)
şerî'at (Ar.)	şaraat (Kır.)	şeriat (TT.)
şerîf (Ar.)	şarıp (Kır.)	şerif (TT.)
şeyh (Ar.)	şayık (Kır.)	şeyh (TT.)
şeytân (Ar.)	şaytan (Kır.)	şeytan (TT.)
şu'le (Ar.)	şoola (Kır.)	şule (TT.)
te'âlî (Ar.)	taala (Kır.)	teali (TT.)
te'sîr (Ar.)	taasir (Kır.)	tesir (TT.)
deccâl (Ar.)	tacaal (Kır.)	deccal (TT.)
tecribe (Ar.)	tacırıyba (Kır.)	tecrübe (TT.)
tâkiye (Ar.)	takıya (Kır.)	takke (TT.)
taleb (Ar.)	talap (Kır.)	talep (TT.)
temâşâ (Far.)	tamaşa (Kır.)	temaşa (TT.)
temsîl (Ar.)	tamsil (Kır.)	temsil (TT.)
tenâzur (Ar.)	tanazar (Kır.)	tenazur (TT.)
tefsîr (Ar.)	tapsır (Kır.)	tefsir (TT.)
teftîş (Ar.)	taptış (Kır.)	teftiş (TT.)

terâzû (Far.)	taraza (Kır.)	terazi (TT.)
terbiye (Ar.)	tarbiya (Kır.)	terbiye (TT.)
tertîb (Ar.)	tartip (Kır.)	tertip (TT.)
turbe (Ar.)	turbat (Kır.)	türbe (TT.)
'ulemâ (Ar.)	ulama (Kır.)	ulema (TT.)
hürmet (Ar.)	urmat (Kır.)	hürmet (TT.)
vezîr (Ar.)	uvazir (Kır.)	vezir (TT.)
zâde (Far.)	zaada (Kır.)	zade (TT.)
zehr (Far.)	zaar (Kır.)	zehir (TT.)
zebûr (Ar.)	zabur (Kır.)	zebur (TT.)
zemzem (Ar.)	zamzam (Kır.)	zemzem (TT.)
zerde (Far.)	zarda (Kır.)	zerde (TT.)
zarûret (Ar.)	zarurat (Kır.)	zaruret (TT.)
ziyâfet (Ar.)	ziyapat (Kır.)	ziyafet (TT.)
ziyâret (Ar.)	ziyarat (Kır.)	ziyaret (TT.)
zînet (Ar.)	ziynat (Kır.)	ziynet (TT.)
zelzele (Ar.)	zilzala (Kır.)	zelzele(TT.)
ejderha (Ar.)	ajdera (Tat.)	ejderha (TT.)
âlet (Ar.)	alat (Tat.)	alet (TT.)
'anterî (Ar.)	anter (Tat.)	entari (TT.)
heves (Ar.)	awes (Tat.)	heves (TT.)
berâber (Far.)	barabar (Tat.)	beraber (TT.)
bâzergân (Far.)	bazırgân (Tat.)	bezırgân (TT.)
cevân-merd (Far.)	cumart (Tat.)	cömert (TT.)
def (Far.)	dare (Tat.)	tef (TT.)
ferda (Far.)	farida (Tat.)	ferda (TT.)
kible (Ar.)	kıbla (Tat.)	kible (TT.)
kulbe (Far.)	koliba (Tat.)	kulübe (TT.)
benefşe (Far.)	menauşe (Tat.)	menekşe (TT.)
mîve (Far.)	meyva (Tat.)	meyve (TT.)
nergis (Far.)	nargöz (Tat.)	nergis (TT.)
pence (Far.)	panca (Tat.)	pençe (TT.)
şevâb (Ar.)	sawap (Tat.)	sevap (TT.)
çâr-şenbe (Far.)	şarşembî (Tat.)	çarşamba(TT.)

şeytân (Ar.)	şaytan (Tat.)	şeytan (TT.)
taşkiye (Ar.)	takıya (Tat.)	takke (TT.)
temennâ (Ar.)	temane (Tat.)	temenna(TT.)

e > â

edebî (Ar.)	âdebi (Kaz.)	edebi (TT.)
edebiyât (Ar.)	âdebiyet (Kaz.)	edebiyat (TT.)
edeb (Ar.)	âdep (Kaz.)	edep (TT.)
helâk (Ar.)	âlek (Kaz.)	helak (TT.)
elif (Ar.)	âlip (Kaz.)	elif (TT.)
emr (Ar.)	âmir (Kaz.)	emir (TT.)
heves (Ar.)	âves (Kaz.)	heves (TT.)
evlâd (Ar.)	âvlet (Kaz.)	evlat (TT.)
evliyâ (Ar.)	âvliye (Kaz.)	evliya (TT.)
beden (Ar.)	bâden (Kaz.)	beden (TT.)
beyt (Ar.)	bâyit (Kaz.)	beyit (TT.)
belâ (Ar.)	bâle (Kaz.)	bela (TT.)
felâket (Ar.)	bâleket (Kaz.)	felaket (TT.)
bel (Ar.)+ki (Far.)	bâlki (Kaz.)	belki (TT.)
fetvâ (Ar.)	bâtuva (Kaz.)	fetva (TT.)
delîl (Ar.)	dâlel (Kaz.)	delil (TT.)
derece (Ar.)	dârece (Kaz.)	derece (TT.)
derd (Far.)	dârt (Kaz.)	dert (TT.)
ders (Ar.)	dâris (Kaz.)	ders (TT.)
dîv (Far.)	dâv (Kaz.)	dev (TT.)
devr (Ar.)	dâvir (Kaz.)	devir (TT.)
cennet (Ar.)	cânnat (Kaz.)	cennet (TT.)
zerre. (Ar.)	zârre (Kaz.)	zerre (TT.)
kemâl (Ar.)	kâmelet (Kaz.)	kemal (TT.)
lezzet (Ar.)	lâzzat (Kaz.)	lezzet (TT.)
medenî (Ar.)	mâdaniy (Kaz.)	medeni (TT.)
meded (Ar.)	mâdet (Kaz.)	medet (TT.)
mecbûr (Ar.)	mâcbür (Kaz.)	mecbur (TT.)

mecnûn (Ar.)	mâcnun (Kaz.)	mecnun (TT.)
meclis (Ar.)	mâcilis (Kaz.)	meclis (TT.)
merd (Far.)	mârt (Kaz.)	mert (TT.)
mertebe (Ar.)	mârtebe (Kaz.)	mertebe (TT.)
mermer (Ar.)	mârmâr (Kaz.)	mermer (TT.)
mes'ele (Ar.)	mâsele (Kaz.)	mesele (TT.)
meşelâ (Ar.)	mâselen (Kaz.)	mesela (TT.)
mîve (Far.)	mâve (Kaz.)	meyve (TT.)
nesl (Ar.)	nâsil (Kaz.)	nesil (TT.)
netîce (Ar.)	nâtiyce (Kaz.)	netice (TT.)
belâ (Ar.)	pâle (Kaz.)	bela (TT.)
felâket (Ar.)	pâleket (Kaz.)	felaket (TT.)
fenn (Ar.)	pân (Kaz.)	fen (TT.)
pervâne (Far.)	pâruvana (Kaz.)	pervane (TT.)
fetvâ (Ar.)	pâtüva (Kaz.)	fetva (TT.)
resm (Ar.)	râsim (Kaz.)	resim (TT.)
secde (Ar.)	sâcde (Kaz.)	secde (TT.)
selâmet (Ar.)	sâlâmat (Kaz.)	selamet (TT.)
selâm (Ar.)	sâlem (Kaz.)	selam (TT.)
tecribe (Ar.)	tâcirybe (Kaz.)	tecrübe (TT.)
tefsîr (Ar.)	tâpsir (Kaz.)	tefsir (TT.)
terbiye (Ar.)	târbiye (Kaz.)	terbiye (TT.)
tertîb (Ar.)	târtip (Kaz.)	tertip (TT.)
tevekkel (Ar.)	tâvekel (Kaz.)	tevekkel (TT.)
vezn (Ar.)	uvâzin (Kaz.)	vezin (TT.)
vezîr (Ar.)	uvâzir (Kaz.)	vezir (TT.)
vekîl (Ar.)	uvâkil (Kaz.)	vekil (TT.)
velî (Ar.)	uvâliy (Kaz.)	veli (TT.)
ummet (Ar.)	ümmât (Kaz.)	ümme(t) (TT.)
hareket (Ar.)	harakât (Kaz.)	hareket (TT.)

ö > u

'umr (Ar.)	ğumır (Kaz.)	ömür (TT.)
------------	--------------	------------

cevân-merd (Far.)

cumart (Tat.)

cömert (TT.)

ü > o

dunbek (Far.)

dombelek (Tat.)

dümbelek (TT.)

murekkeb (Ar.)

morekkep (Tat.)

mürekkeb (TT.)

ü > u

bulbul (Far.)

bulbul (Kaz.)

bülbül (TT.)

durust (Far.)

durus (Kaz.)

dürüst (TT.)

duşmân (Far.)

duşpan (Kaz.)

düşman (TT.)

hürmet (Ar.)

qurmet (Kaz.)

hürmet (TT.)

luğat (Ar.)

luğat (Kaz.)

lügat (TT.)

muslim (Ar.)+ân (Far.)

musılman (Kaz.)

müslüman (TT.)

nusha (Ar.)

nusqa (Kaz.)

nüşha (TT.)

hukm (Ar.)

huqım (Kaz.)

hüküm (TT.)

hukûmet (Ar.)

huqımet (Kaz.)

hükûmet (TT.)

şubhe (Ar.)

şuba (Kaz.)

şüphe (TT.)

elhamdulillah (Ar.)

alkamdu (Kır.)

elhamdülillah (TT.)

mubârek (Ar.)

mubarek (Kır.)

mübarek (TT.)

munâcât (Ar.)

munacat (Kır.)

münacat (TT.)

mulâyim (Ar.)

munayım (Kır.)

mülayım (TT.)

mufî (Ar.)

muptu (Kır.)

müftü (TT.)

murîd (Ar.)

murut (Kır.)

mürit (TT.)

muslim (Ar.)+ân (Far.)

musulman (Kır.)

müslüman (TT.)

nusha (Ar.)

nuska (Kır.)

nüşha (TT.)

turbe (Ar.)

turbat (Kır.)

türbe (TT.)

vucûd (Ar.)

ucut (Kır.)

vücut (TT.)

hürmet (Ar.)

urmat (Kır.)

hürmet (TT.)

ustâd (Far.)

ustat (Kır.)

üstat (TT.)

zûlm (Ar.)

zulüm (Kır.)

zulüm (TT.)

ğusl (Ar.)

gusul (Tat.)

güsül (TT.)

hucûm (Ar.)

hucum (Tat.)

hücum (TT.)

luġat (Ar.)	lûġat (Tat.)	lûġat (TT.)
mucevher (Ar.)	mucever (Tat.)	mücevher (TT.)
mufettiş (Ar.)	mufettiş (Tat.)	müfettiş (TT.)
muftî (Ar.)	muftı (Tat.)	müftü (TT.)
munâfık (Ar.)	munapık (Tat.)	münafık (TT.)
muruvvet (Ar.)	murvet (Tat.)	mürüvvet (TT.)
musâbaka (Ar.)	musabaka (Tat.)	müsabaka (TT.)
muşâvere (Ar.)	muşawre (Tat.)	müşavere (TT.)
mutevâzî (Ar.)	mutevazi (Tat.)	mütevazi (TT.)
nîlûfer (Far.)	nilufer (Tat.)	nilüfer (TT.)
tuccâr (Ar.)	tucar (Tat.)	tüccar (TT.)
zûlm (Ar.)	zulüm (Tat.)	zulüm (TT.)

i > a

pelâv (Far.)	balav (Kaz.)	pilav (TT.)
cihân (Far.)	cahan (Kaz.)	cihan (TT.)
cihân-gîr (Far.)	cahanger (Kaz.)	cihangir (TT.)
zehr (Far.)	zahar (Kaz.)	zehir (TT.)
fulân (Ar.)	pâlen (Kaz.)	filan (TT.)
rivâyeyet (Ar.)	ravayat (Kaz.)	rivayet (TT.)
siyâset (Ar.)	sayasat (Kaz.)	siyaset (TT.)
siyâsî (Ar.)	sayasıy (Kaz.)	siyasi (TT.)
vilâyet (Ar.)	uvâlâyet (Kaz.)	vilayet (TT.)
hîlâfet (Ar.)	halıyfat (Kaz.)	hilafet (TT.)
şehr (Far.)	şahar (Kaz.)	şehir (TT.)
ictihâd (Ar.)	ıcdahat (Kaz.)	içtihat (TT.)
ecinnî (Ar.)	acına (Kır.)	ecinni (TT.)
‘akıķ (Ar.)	akak (Kır.)	akik (TT.)
encîr (Far.)	ancır (Kır.)	incir (TT.)
naşîhat (Ar.)	asaat (Kır.)	nasihat (TT.)
cihân (Far.)	caan (Kır.)	cihan (TT.)
cihân-gîr (Far.)	caanger (Kır.)	cihangir (TT.)
ķâ‘ide (Ar.)	kaada (Kır.)	kaide (TT.)

mizâh (Ar.)	mazak (Kır.)	mizah (TT.)
pelâv (Far.)	paloo (Kır.)	pilav (TT.)
siyâset (Ar.)	sayasat (Kır.)	siyaset (TT.)
siyâsî (Ar.)	sayası (Kır.)	siyasi (TT.)
şehir (Far.)	şaar (Kır.)	şehir (TT.)
şemşîr (Far.)	şamşar (Kır.)	şimşir (TT.)
şerî'at (Ar.)	şaraat (Kır.)	şeriat (TT.)
te'âlî (Ar.)	taala (Kır.)	teali (TT.)
tâli'(Ar.)	taalay (Kır.)	talih (TT.)
terâzû (Far.)	taraza (Kır.)	terazi (TT.)
vâdî (Ar.)	ubada (Kır.)	vadi (TT.)
zehr (Far.)	zaar (Kır.)	zehir (TT.)
imtihân (Ar.)	imtaan (Tat.)	imtihan (TT.)
ni'met (Ar.)	nawmet (Tat.)	nimet (TT.)

i > u

pehlevân (Far.)	baluvan (Kaz.)	pehlivan (TT.)
dîvâne (Far.)	duvana (Kaz.)	divane (TT.)
menâre (Ar.)	munara (Kaz.)	minare (TT.)
mîrâş (Ar.)	mura (Kaz.)	miras (TT.)
vicdân (Ar.)	ucdan (Kaz.)	vicdan (TT.)
peşimân (Far.)	buşman (Kır.)	pişman(TT.)
dîvâne (Far.)	dubana (Kır.)	divane (TT.)
menâre (Ar.)	munara (Kır.)	minare (TT.)
evliyâ (Ar.)	ooluya (Kır.)	evliya (TT.)
vaşiyet (Ar.)	osuyat (Kır.)	vasiyet (TT.)
vicdân (Ar.)	ucdan (Kır.)	vicdan (TT.)
nerdubân (Far.)	merduwen (Tat.)	merdiven (TT.)
mevlid (Ar.)	mevlut (Tat.)	mevlit (TT.)

ü > ı

'umr (Ar.)	ğumır (Kaz.)	ömür (TT.)
------------	--------------	------------

durust (Far.)	durıs (Kaz.)	dürüst (TT.)
zûlm (Ar.)	zulım (Kaz.)	zulüm (TT.)
hukm (Ar.)	huqım (Kaz.)	hüküm(TT.)
rûzgâr (Far.)	ızğar (Kaz.)	rüzgâr(TT.)
muftî (Ar.)	muftı (Tat.)	müftü (TT.)

ö > o

cevân-merd (Far.)	comart (Kaz.)	cömert (TT.)
cevân-merd (Far.)	coomart (Kır.)	cömert (TT.)
tevbe (Ar.)	tobo (Kır.)	tövbe (TT.)

ö > a

nevbet (Ar.)	navbat (Kaz.)	nöbet (TT.)
--------------	---------------	-------------

ö > â

nevbet (Ar.)	nâvbat (Kaz.)	nöbet (TT.)
tevbe (Ar.)	tâvbe (Kaz.)	tövbe (TT.)

e > ĩ

kefen (Ar.)	kefın (Tat.)	kefen (TT.)
kelbetân (Ar.)	kelpedın (Tat.)	kerpeten (TT.)
pencere (Far.)	pencire (Tat.)	pencere (TT.)
çâr+yek (Far.)	şerık (Tat.)	çeyrek (TT.)
çengâl (Far.)	şıngıl (Tat.)	çengel (TT.)

ü > ĩ

gûgird (Far.)	kökırt (Tat.)	kükürt (TT.)
‘umr (Ar.)	ömır (Tat.)	ömür (TT.)

i > ĩ

dervîş (Far.)	dervîş (Tat.)	dervîş (TT.)
devr (Ar.)	dewîr (Tat.)	devir (TT.)
ebâbîl (Ar.)	ebabîl (Tat.)	ebabil (TT.)
ekserî (Ar.)	ekserî (Tat.)	ekseri (TT.)
elif (Ar.)	elîf (Tat.)	elif (TT.)
emr (Ar.)	emîr (Tat.)	emir (TT.)
‘anterî (Ar.)	entarî (Tat.)	entari (TT.)
ħarîf (Ar.)	erîf (Tat.)	herif (TT.)
‘ilm (Ar.)	ilîm (Tat.)	ilim (TT.)
ism (Ar.)	isîm (Tat.)	isim (TT.)
ķabr (Ar.)	kabîr (Tat.)	kabir (TT.)
ķabr (Ar.)+ -istân (Far.)	kabrîstan (Tat.)	kabristan (TT.)
ķâdir (Ar.)	kadîr (Tat.)	kadir (TT.)
ġâlibâ (Ar.)	kalîbî (Tat.)	galiba (TT.)
ķindîl (Ar.)	kandîl (Tat.)	kandil (TT.)
kâfir (Ar.)	kâppîr (Tat.)	kafir (TT.)
ķaranful (Ar.)	karampîl (Tat.)	karanfil (TT.)
ġarîb (Ar.)	karîp (Tat.)	garip (TT.)
gilîm (Far.)	kîlîm (Tat.)	kilim (TT.)
gireç (Far.)	kîreş (Tat.)	kireç (TT.)
kilîd (Far.)	kîrt (Tat.)	kilit (TT.)
kibr (Ar.)	kibîr (Tat.)	kibir (TT.)
ħabs (Ar.)	mapîs (Tat.)	hapis (TT.)
mendîl (Ar.)	mendîl (Tat.)	mendil (TT.)
mîşîn (Far.)	meşîn (Tat.)	meşin (TT.)
mevsim (Ar.)	mevsîm (Tat.)	mevsim (TT.)
mîl (Ar.)	mîl (Tat.)	mil (TT.)
menare (Ar.)	mînare (Tat.)	minare (TT.)
mu‘allim (Ar.)	muallîm (Tat.)	muallim (TT.)
mu‘allime (Ar.)	muallîme (Tat.)	muallime (TT.)

mulâyim (Ar.)	mülâyım (Tat.)	mülayim (TT.)
munâsib (Ar.)	münasıp (Tat.)	münasip (TT.)
musâfir (Ar.)	müsafir (Tat.)	misafir(TT.)
muşterî (Ar.)	müşteri (Tat.)	müşteri (TT.)
naşîb (Ar.)	nasıp (Tat.)	nasip (TT.)
nâzuk (Far.)	nazık (Tat.)	nazik (TT.)
necîb (Ar.)	necip (Tat.)	necip (TT.)
nefs (Ar.)	nefis (Tat.)	nefis (TT.)
perhîz (Far.)	periz (Tat.)	perhiz (TT.)
pîşîn (Far.)	peşin (Tat.)	peşin (TT.)
pîş-gîr (Far.)	peşkir (Tat.)	peşkir (TT.)
fil (Ar.)	pıl (Tat.)	fil (TT.)
pelâv (Far.)	pılav (Tat.)	pilav (TT.)
fîşeng (Far.)	pîşenk (Tat.)	fışek (TT.)
resm (Ar.)	resim (Tat.)	resim (TT.)
serv (Far.)	selbî (Tat.)	servi (TT.)
seyr (Ar.)	seyir (Tat.)	seyir (TT.)
sînî (Far.)	sîni (Tat.)	sini (TT.)
sirke (Far.)	sırke (Tat.)	sirke (TT.)
şekl (Ar.)	şekil (Tat.)	şekil (TT.)
şeft-âlû (Far.)	şeftalî (Tat.)	şeftali (TT.)
çille (Far.)	şile (Tat.)	çile (TT.)
cuft (Far.)	şip (Tat.)	çift (TT.)
çirk+ab (Far.)	şirkep (Tat.)	çirkef (TT.)
çirkîn (Far.)	şirkîn (Tat.)	çirkin (TT.)
şîşe (Far.)	şişe (Tat.)	şişe (TT.)
ta'bîr (Ar.)	tabir (Tat.)	tabir (TT.)
ta'lîm (Ar.)	talim (Tat.)	talim (TT.)
tekmîl (Ar.)	tekmil (Tat.)	tekmil (TT.)
tebâşîr (Far.)	temeşir (Tat.)	tebeşir (TT.)
temyîz (Ar.)	temiz (Tat.)	temiz (TT.)
temşîl (Ar.)	temsil (Tat.)	temsil (TT.)
ten-şûy (Far.)	teneşir (Tat.)	teneşir (TT.)
terfîb (Ar.)	tertip (Tat.)	tertip (TT.)

te'sîr (Ar.)	tesîr (Tat.)	tesir (TT.)
teslîm (Ar.)	teslîm (Tat.)	teslim (TT.)
vekîl (Ar.)	vekîl (Tat.)	vekil (TT.)
vezîr (Ar.)	vezîr (Tat.)	vezir (TT.)
yemîn (Ar.)	yemîn (Tat.)	yemin (TT.)
eşîr (Ar.)	yesîr (Tat.)	esir (TT.)
yetîm (Ar.)	yetîm (Tat.)	yetim (TT.)
zinbîl (Ar.)	zembîl (Tat.)	zembil (TT.)
sengîn (Far.)	zengîn (Tat.)	zengin (TT.)
zerd-âlû (Far.)	zerdalî (Tat.)	zerdali (TT.)
zil (Far.)	zîl (Tat.)	zil (TT.)
zift (Ar.)	zîp (Tat.)	zift (TT.)
zefîr (Ar.)	zîpîr (Tat.)	zifir (TT.)
zeytûn (Ar.)	ziytîn (Tat.)	zeytin (TT.)

1.6.3. Düz Ünlülerin Yuvarlaklaşması

Yuvarlaklaşma hadisesi genellikle iki şekilde meydana gelmektedir.

1.6.3.1. Dudak Ünsüzlerinin Erimesiyle Meydana Gelen Değişmeler

a > o

Kazak ve Kırgız Türkçelerinde başta, ortada ve sonda v ünsüzünün düşmesiyle a ünlüsünün yuvarlaşarak o ünlüsüne dönüştüğü örneklere rastlanmaktadır. Tatar Türkçesinde ise bu ses hadisesinin örneği bulunmamaktadır.

vallahi (Ar.)	ollahıy (Kaz.)	vallahi (TT.)
vaţan (Ar.)	otan (Kaz.)	vatan (TT.)
da'vâ (Ar.)	doo (Kır.)	dava (TT.)
ţabl (Ar.)	dool (Kır.)	davul (TT.)
devr (Ar.)	door (Kır.)	devir (TT.)
ğavğâ (Far.)	kooğa (Kır.)	kavga (TT.)

vaşyyet (Ar.)	osuyat (Kır.)	vasiyet (TT.)
pelâv, pilâv (Far.)	paloo (Kır.)	pilav (TT.)
sevâb (Ar.)	soop (Kır.)	sevap (TT.)
tavâf (Ar.)	toop (Kır.)	tavaf (TT.)
tâvus (Ar.)	toos (Kır.)	tavus (TT.)

Kırgız Türkçesinde ortadaki h ünsüzünün düşmesi ile meydana gelmiş a > o değişiminin de bir örneği bulunmaktadır.

sahûr (Ar.)	zoor (Kır.)	sahur (TT.)
-------------	-------------	-------------

â > ö

Kelime içinde h ünsüzünün düşmesiyle oluşmuş â > ö değişimi sadece Kırgız Türkçesinde ve bir örnekte karşımıza çıkmaktadır.

gunâh-kâr (Far.)	künöökör (Kır.)	günahkâr (TT.)
------------------	-----------------	----------------

a > ö

Kırgız Türkçesinde kelime sonundaki h ünsüzünün düşmesiyle oluşmuş a > ö değişiminin örneklerine rastlanmaktadır.

kulâh (Far.)	külö (Kır.)	kulah (TT.)
gunâh (Far.)	künöö (Kır.)	günah (TT.)

e > o

Kazak ve Kırgız Türkçelerinde baştaki ve ortadaki v ünsüzünün düşmesiyle meydana gelmiş e > o değişiminin örneklerine rastlanmaktadır.

vebâl (Ar.)	obal (Kaz.)	vebal (TT.)
vefâ' (Ar.)	opa (Kaz.)	vefa (TT.)
cevâb (Ar.)	coop (Kır.)	cevap (TT.)

nev+ruz (Far.)	nooruz (Kır.)	nevruz (TT.)
evliyâ (Ar.)	ooluya (Kır.)	evliya (TT.)
vefâ' (Ar.)	opaa (Kır.)	vefa (TT.)
vefât (Ar.)	opat (Kır.)	vefat (TT.)
şevâb (Ar.)	soop (Kır.)	sevap (TT.)
tevbe (Ar.)	tobo (Kır.)	tövbe (TT.)
tevekkul (Ar.)	tobokel (Kır.)	tevekkül (TT.)
tevrât (Ar.)	toorat (Kır.)	tevrat (TT.)
zevk (Ar.)	zook (Kır.)	zevk (TT.)

e > ö

Kazak ve Kırgız Türkçelerinde kelime başında ortasında ve sonunda v ünsüzünün düşmesiyle oluşmuş e > ö değişimine rastlanmaktadır. Ayrıca h ünsüzünün düşmesiyle meydana gelmiş e > ö değişimi de bulunmaktadır.

vekîl (Ar.)	ökil (Kaz.)	vekil (TT.)
dîv (Far.)	döö (Kır.)	dev (TT.)
devlet (Ar.)	döölöt (Kır.)	devlet (TT.)
kohne (Far.)	köönö (Kır.)	köhne (TT.)
muhlet (Far.)	möönöt (Kır.)	mühlet (TT.)
vekîl (Ar.)	ökül (Kır.)	vekil (TT.)
huner (Far.)	önör (Kır.)	hüner (TT.)
şuhbet (Ar.)	söömöt (Kır.)	sohbet (TT.)
şuhret (Ar.)	şöököt (Kır.)	şöhret (TT.)

i > u

pehlevân (Far.)	baluvan (Kaz.)	pehlivan (TT.)
vicdân (Ar.)	ucdan (Kaz.)	vicdan (TT.)
vicdân (Ar.)	ucdan (Kır.)	vicdan (TT.)

i > ü

vicdân (Ar.)	ücdan (Kaz.)	vicdan (TT.)
--------------	--------------	--------------

i > ö

vicdân (Ar.)	öcdan (Kaz.)	vicdan (TT.)
vilâyet (Ar.)	ölayat (Kaz.)	vilayet (TT.)
devât (Ar.)	dööt (Kır.)	divit (TT.)

1.6.3.2. Dudak Benzeşmesiyle Meydana Gelen Değişmeler

Kök hücrelerinde yuvarlak ünlü bulunan kelimelerin diğer hecelerindeki hemen bütün ünlülerin dudak benzeşmesiyle yuvarlaklaşması olayıdır.

a > o

h̄âce (Far.)	koco (Kır.)	hoca (TT.)
--------------	-------------	------------

Bazı kelimelerde ise dudak ve diş ünsüzlerinin benzeştirici etkisiyle meydana gelmiş a > o değişimine rastlanmaktadır.

ṭanbûr (Ar.)	dombura(Kır.)	tambur (TT.)
âvâz (Ar.)	oboz (Kır.)	avaz (TT.)
a'şâr (Ar.)	oşur (Kır.)	aşar (TT.)
su'âl (Ar.)	sobol (Kır.)	sual (TT.)

â > ö

k, y ve g ünsüzleri ön damak ünsüzleridir. Bu ünsüzlerin oluşumu esnasında dilin orta bölümü, ön damağa yaklaşır. Bu ünsüzlerden k ve g ünsüzleri ince

ünlülerle birlikte kullanılır.²⁶ Aşağıda bu açıklamaya destekleyen örnekler sıralanmıştır.

dukkân (Ar.)	dükön (Kır.)	dükkân (TT.)
kâkul (Far.)	kökül (Kır.)	kâkul (TT.)

a > ö

a > ö değişimindeki diğer örnekler ise yukarıda da bahsettiğimiz üzere ön damak ünsüzlerinin benzeştirici etkisi ile ortaya çıkmıştır.

vaşiyet (Ar.)	ösiyet (Kaz.)	vasiyet (TT.)
dunyâ (Ar.)	düynö (Kır.)	dünya (TT.)

e > o

Tatar Türkçesinde bu ses olayının örneği bulunmamaktadır. Kazak Türkçesinde m dudak ünsüzünün benzeştirici etkisiyle oluşmuş bu yuvarlaklaşma hadisesinin bir örneği bulunmaktadır.

mermer (Ar.)	mormor (Kaz.)	mermer (TT.)
--------------	---------------	--------------

e > ö

Genellikle dudak benzeşmesiyle meydana gelen bu değişme, bazı kelimelerde ise k, b, m, n, r, p gibi diş, dudak ve ön damak ünsüzlerinin etkileriyle ortaya çıkmıştır.

legleg (Far.)	kökek (Kaz.)	leylek (TT.)
gunbed (Far.)	kümböz (Kır.)	kümbet (TT.)
nem (Far.)	möl (Kır.)	nem (TT.)
mîyve (Far.)	mömö (Kır.)	meyve (TT.)

²⁶ bk.Coşkun, age., s. 15.

sunnet (Ar.)	sünnöt (Kır.)	sünnet (TT.)
sûre (Ar.)	sürö (Kır.)	sure (TT.)
şûret (Ar.)	süröt (Kır.)	suret (TT.)
ulfet (Ar.)	ülpöt (Kır.)	ülfet (TT.)
ummet (Ar.)	ümöt (Kır.)	ümnet (TT.)
cerîme (Ar.)	cöreme (Tat.)	cereme (TT.)

i > u

dîvâne (Far.)	duvana (Kaz.)	divane (TT.)
menâre (Ar.)	munara (Kaz.)	minare (TT.)
mîrâs (Ar.)	mura (Kaz.)	miras (TT.)
peşimân (Far.)	buşman (Kır.)	pişman (TT.)
dîvâne (Far.)	dubana (Kır.)	divane (TT.)
menâre (Ar.)	munara (Kır.)	minare (TT.)
evliyâ (Ar.)	ooluya (Kır.)	evliya (TT.)
vaşiyet (Ar.)	osuyat (Kır.)	vasiyet (TT.)
nerdubân (Far.)	merduwen (Tat.)	merdiven (TT.)
mevlid (Ar.)	mevlut (Tat.)	mevlit (TT.)

ı > u

ķible (Ar.)	qubıla (Kaz.)	kible (TT.)
furşat (Ar.)	mursat (Kaz.)	fırsat (TT.)
furşat (Ar.)	bursat (Kır.)	fırsat (TT.)
şifat (Ar.)	supat (Kır.)	sıfat (TT.)

ı > ü

Bu ses değişmesinin örneği sadece Tatar Türkçesinde bulunmaktadır.

mişr (Ar.)	müsür (Tat.)	mısır (TT.)
------------	--------------	-------------

i > ü

miskîn (Ar.)	müskin (Kaz.)	miskin (TT.)
gul-istân (Far.)	külüstön (Kır.)	gülistan (TT.)
vekîl (Ar.)	ökül (Kır.)	vekil (TT.)
umîd, ummîd (Far.)	ümüt (Kır.)	ümit (TT.)
dil-ber (Far.)	dülber (Tat.)	dilber (TT.)
misk (Ar.)	müs (Tat.)	mis (TT.)
musâfir (Ar.)	müsafir (Tat.)	misafir (TT.)

i > ö

nergis (Far.)	nargöz (Tat.)	nergis (TT.)
---------------	---------------	--------------

a > u

mağâm (Ar.)	mukam (Kır.)	makam (TT.)
a'şâr (Ar.)	oşur (Kır.)	aşar (TT.)

1.6.4. Yuvarlak Ünlülerin Düzleşmesi

İncelememize konu olan lehçelerin en önemli özelliklerinden biri de düzleşme temayülüdür. Bu ses değişimi bir yuvarlak ünlünün, düz ünlüye dönüşmesi olayıdır.²⁷

ü > i

dûr-bîn (Far.)	dürbi (Kaz.)	dürbün (TT.)
kâkul (Far.)	kekil (Kaz.)	kâkül (TT.)
gûgird (Far.)	kükirt (Kaz.)	kükürt (TT.)
kuncud (Far.)	küncit (Kaz.)	küncü (TT.)
mumkin (Ar.)	mümkün (Kaz.)	mümkün (TT.)

²⁷ bk. Coşkun, *age.*, s. 9.

muşkil (Ar.)	müşkil (Kaz.)	müşkül (TT.)
munâcât (Ar.)	minacat (Kaz.)	münacat (TT.)
hukm (Ar.)	ökim (Kaz.)	hüküm (TT.)
'umr (Ar.)	ömir (Kaz.)	ömür (TT.)
tecribe (Ar.)	tâcirybe (Kaz.)	tecrübe (TT.)
şukr (Ar.)	şükür (Kaz.)	şükir (TT.)
'aleykum (Ar.)	aleykim (Kır.)	aleyküm (TT.)
'aleykum +selâm (Ar.)	alekimselam(Tat.)	aleykümselam(TT.)
çûn+ki (Far.)	çünkü (Tat.)	çünkü (TT.)
kulbe (Far.)	koliba (Tat.)	kulübe (TT.)

ü > ı

'umr (Ar.)	ğumır (Kaz.)	ömür (TT.)
durust (Far.)	durıs (Kaz.)	dürüst (TT.)
zûlm (Ar.)	zulım (Kaz.)	zulüm (TT.)
hukm (Ar.)	huqım (Kaz.)	hüküm(TT.)
rûzgâr (Far.)	ızğar (Kaz.)	rüzgâr(TT.)
muftî (Ar.)	muftı (Tat.)	müftü (TT.)

u > i

ma'lûm (Ar.)	mâlim (Kaz.)	malum (TT.)
ma'lûmât (Ar.)	mâlimet (Kaz.)	malumat (TT.)
ma'lûm (Ar.)	maalim (Kır.)	malum (TT.)
eflâţûn (Ar.)	eplatin (Tat.)	eflatun (TT.)

u > ı

ma'cûn (Ar.)	macın (Tat.)	macun (TT.)
pâ-pûş (Far.)	papış (Tat.)	pabuç (TT.)

û > i

Bu ses olayının Kırgız ve Tatar Türkçelerinde örneği mevcut değildir. Kazak Türkçesinde ise sadece bir sözcükte bu ses hadisesinin örneği ile karşılaşmaktayız. Bu örnekteki û > i değişiminde ön damak ünsüzü olan k sesinin inceltici özelliğinin etkili olduğu göze çarpmaktadır.

hükûmet (Ar.)	ökimet (Kaz.)	hükûmet (TT.)
---------------	---------------	---------------

u > ı

estağfirullah (Ar.)	astapıralla (Kaz.)	estağfurullah (TT.)
kuşûr (Ar.)	ğuzır (Kaz.)	kusur (TT.)
hurbûz (Far.)	darbız (Kaz.)	karpuz (TT.)
qabûl (Ar.)	qabil (Kaz.)	kabul (TT.)
ğirbal (Ar.)	qalbır (Kaz.)	kalbur (TT.)
hamîr (Ar.)	qamır (Kaz.)	hamur (TT.)
meymûn (Ar.)	maymıl (Kaz.)	maymun (TT.)
nâmûs (Ar.)	namıs (Kaz.)	namus (TT.)
nev-rûz (Far.)	navrız (Kaz.)	nevruz (TT.)
şâbûn (Ar.)	sabın (Kaz.)	sabun (TT.)
şûfî (Ar.)	sopı (Kaz.)	sofu (TT.)
tâbût (Ar.)	tabıt (Kaz.)	tabut (TT.)
taşvûs (Ar.)	tavıs (Kaz.)	tavus (TT.)
huzûr (Ar.)	huzır (Kaz.)	huzur (TT.)
hukûkî (Ar.)	huqıqı (Kaz.)	hukuki (TT.)
nâmûs (Ar.)	namıs(Kır.)	namus (TT.)
qabûl (Ar.)	kabil (Kır.)	kabul (TT.)
ğirbal (Ar.)	kalbır (Kır.)	kalbur (TT.)
hamîr (Ar.)	kamır (Kır.)	hamur (TT.)
ma'lûm (Ar.)	maalım (Kır.)	malum(TT.)
ma'lûmât (Ar.)	maalimat (Kır.)	malumat (TT.)
meymûn (Ar.)	maymıl (Kır.)	maymun (TT.)
şâbûn (Ar.)	samın (Kır.)	sabun (TT.)

tâbût (Ar.)	tabıt (Kır.)	tabut (TT.)
zarûrî (Ar.)	zarıl (Kır.)	zaruri (TT.)
emrûd (Far.)	armıt (Tat.)	armut (TT.)
ķabûl (Ar.)	kabil (Tat.)	kabul (TT.)
ķirbal (Ar.)	kalbır (Tat.)	kalbur (TT.)
ĥamîr (Ar.)	kamır (Tat.)	hamur (TT.)
ĥarbûz (Far.)	karbız (Tat.)	karpuz (TT.)
noĥûd (Far.)	noĥıt (Tat.)	nohut (TT.)
nuķ (Ar.)	nutık (Tat.)	nutuk (TT.)
panbuķ (Far.)	pamık (Tat.)	pamuk (TT.)
fır'aun (Ar.)	pıravın (Tat.)	fıravun (TT.)
ķâbûn (Ar.)	sabın (Tat.)	sabun (TT.)
ķûfî (Ar.)	sofi (Tat.)	sofu (TT.)
tâbût (Ar.)	tabıt (Tat.)	tabut (TT.)
debbûs (Ar.)	tompız (Tat.)	topuz (TT.)
tuhm (Far.)	tukım (Tat.)	tohum (TT.)
turķî (Far.)	turķı (Tat.)	turķu (TT.)

û > ı

ĥukûmet (Ar.)	huķımet (Kaz.)	hükûmet(TT.)
---------------	----------------	--------------

ö > a

nevbet (Ar.)	navbat (Kaz.)	nöbet (TT.)
--------------	---------------	-------------

ö > â

nevbet (Ar.)	nâvbat (Kaz.)	nöbet (TT.)
tevbe (Ar.)	tâvbe (Kaz.)	tövbe (TT.)

ü > e

tevekkul (Ar.)	tobokel (Kır.)	tevekkül (TT.)
----------------	----------------	----------------

kâkul (Far.) kekel (Tat.) kâkül (TT.)

o > a

h_orûs (Far.) qoraz (Kaz.) horoz (TT.)

h_orûs (Far.) koraz (Tat.) horoz (TT.)

ö > e

tevbe (Ar.) tevbe (Tat.) tövbe (TT.)

ü > ĩ

gûgird (Far.) kökirt (Tat.) kükürt (TT.)

'umr (Ar.) ömır (Tat.) ömür (TT.)

1.6.5. Geniş Ünlülerin Daralması

Yanlarındaki ünlüler üzerinde inceltme etkisi yapan ünsüzler, genellikle daraltma etkisi de yapmaktadırlar.²⁸ Alıntı kelimelerde tespit ettiğimiz ünlü daralmalarını şu şekilde sıralayabiliriz.

e > i

penc+şenbe (Far.) beyşenbi (Kaz.) perşembe (TT.)

kefen (Ar.) kesin (Kaz.) kefen (TT.)

kâr (Far.)+keff (Ar.) kergiş (Kaz.) gergef (TT.)

penc+şenbe (Far.) beyşembi (Kır.) perşembe (TT.)

kefen (Ar.) kemin (Kır.) kefen (TT.)

mu'âmele (Ar.) mamile (Kır.) muamele (TT.)

zelzele (Ar.) zilzala (Kır.) zelzele(TT.)

beyâz (Ar.) biyaz (Tat.) beyaz (TT.)

²⁸ bk. Buran- Oğraş, age., s. 69.

cenâbet (Ar.)	cinapet (Tat.)	cenabet (TT.)
cihâz (Ar.)	ciyiz (Tat.)	çeyiz (TT.)
mu‘azzez (Ar.)	muaziz (Tat.)	muazzez (TT.)
penc+şenbe (Far.)	perşembi (Tat.)	perşembe (TT.)
zeytûn (Ar.)	ziytîn (Tat.)	zeytin (TT.)

e > ĩ

kefen (Ar.)	kefîn (Tat.)	kefen (TT.)
kelbetân (Ar.)	kelpedîn (Tat.)	kerpeten (TT.)
pencere (Far.)	pencire (Tat.)	pencere (TT.)
çâr+yek (Far.)	şerik (Tat.)	çeyrek (TT.)
çengâl (Far.)	şingil (Tat.)	çengel (TT.)

ö > u

‘umr (Ar.)	ğumır (Kaz.)	ömür (TT.)
cevân-merd (Far.)	cumart (Tat.)	cömert (TT.)

o > ü

nuқта (Ar.)	nükte (Kaz.)	nokta (TT.)
-------------	--------------	-------------

a > i

‘adâlet (Ar.)	âdilet (Kaz.)	adalet (TT.)
çâr- şenbe (Ar.)	sârsenbi (Kaz.)	çarşamba (TT.)
çâr- şenbe (Ar.)	çeyşembi (Kır.)	çarşamba (TT.)
ma‘nâ (Ar.)	maani (Kır.)	mana (TT.)

a > u

maḵâm (Ar.)	mukam (Kır.)	makam (TT.)
a'şâr (Ar.)	oşur (Kır.)	aşar (TT.)

e > ı

mîve (Far.)	mıyva (Kaz.)	meyve (TT.)
hısâb (Ar.)	kısap (Kır.)	hesap (TT.)
şecere (Ar.)	sancıra (Kır.)	şecere (TT.)
nem (Far.)	ım (Kır.)	nem (TT.)
nem (Far.)	dım (Tat.)	nem (TT.)

o > u

tuḥm (Far.)	tukum (Kır.)	tohum (TT.)
fuḍûl (Ar.)	fudul (Tat.)	fodul (TT.)
tuḥm (Far.)	tukım (Tat.)	tohum (TT.)

ö > ü

'urf (Ar.)	ürüp (Kır.)	örf (TT.)
kûfte (Far.)	küpte (Tat.)	köfte (TT.)

o > ı

ser+ḥoş (Far.)	sarış (Tat.)	sarhoş (TT.)
----------------	--------------	--------------

a > ı

Alıntı kelimelerde özellikle ğ, n, t ve y ünsüzlerinin yanında görülen bir değişmedir.

ḥayâl (Ar.)	hıyal (Kaz.)	hayal (TT.)
-------------	--------------	-------------

va'z (Ar.)	uvağız (Kaz.)	vaaz (TT.)
hılâfet (Ar.)	halıfat (Kaz.)	hilafet (TT.)
cân-âver (Far.)	canıbar (Kır.)	canavar (TT.)
kıyâmet (Ar.)	kayım (Kır.)	kıyamet (TT.)
hayâl (Ar.)	kıyal (Kır.)	hayal (TT.)
puştâmâl (Far.)	peştımal (Tat.)	peştamal (TT.)

a > ĩ

ğâlibâ (Ar.)	kalıbı (Tat.)	galiba (TT.)
çâr-şenbe (Far.)	şarşembı (Tat.)	çarşamba (TT.)

1.6.6. Dar Ünlülerin Genişlemesi

i > e

i > e değişiminin hem kelime içinde hem de kelime sonunda gerçekteştiğini görüyoruz. Şimdi bu değişim ile ilgili örneklerimizi sıralayalım:

te'sîr (Ar.)	aser (Kaz.)	tesir (TT.)
bî-çâre (Far.)	beyşara (Kaz.)	biçare (TT.)
delîl (Ar.)	dâlel (Kaz.)	delii (TT.)
imlâ' (Ar.)	emle (Kaz.)	imla (TT.)
imtiyhân (Ar.)	emtiyhan (Kaz.)	imtihan (TT.)
ism (Ar.)	esim (Kaz.)	isim (TT.)
hîç (Far.)	eş (Kaz.)	hiç (TT.)
cihân-gîr (Far.)	cahanger (Kaz.)	cihangir (TT.)
zînet (Ar.)	zeynet (Kaz.)	ziynet (TT.)
mihmân (Far.)	meyman (Kaz.)	mihman (TT.)
nikâh (Ar.)	neke (Kaz.)	nikah (TT.)
bismillah (Ar.)	pismella (Kaz.)	bismillah (TT.)
bârî (Far.)	barem (Tat.)	bari (TT.)
cevz (Ar.)	cewez (Tat.)	ceviz (TT.)
hâl (Ar.)+bu (TT)+ki (Far.)	halbuki (Tat.)	halbuke (TT.)

ilâhî (Ar.)	ilaye (Tat.)	ilahi (TT.)
kef-gîr (Far.)	kewer (Tat.)	kevgir (TT.)
mâ-dâm (Ar.)+ki (Far.)	mademke (Tat.)	mademki (TT.)
haleb (Ar.)	malebe (Tat.)	muhallebi (TT.)
ma'nâ (Ar.)	mane (Tat.)	mani (TT.)
mehr (Ar.)	mehr(Tat.)	mihir (TT.)
penîr (Far.)	pener (Tat.)	peynir (TT.)
peşîmân (Far.)	peşman (Tat.)	pişman (TT.)
taşvîr (Ar.)	taswer (Tat.)	tasvir (TT.)
tedâruk (Ar.)	tedarek (Tat.)	tedarik (TT.)
terâzû (Far.)	teraze (Tat.)	terazi (TT.)
destî (Far.)	teste (Tat.)	testi (TT.)
yahni (Far.)	yane (Tat.)	yahni (TT.)
zencî (Ar.)	zence (Tat.)	zenci (TT.)

Kırgız Türkçesinde bazı alıntı kelimelerin ilk hecesindeki i de genişleyerek e'ye dönüşmüştür. Bu kelimelerdeki söz konusu değişimlerin tamamına yakını aslı uzun i ünlüsüne tekabül etmektedir. Dolayısıyla vurgulu dar-uzun i ünlüsü genişleyip e'ye dönüşmüştür. Bu dönüşümlerin bir kısmı ise örneklerimizde de göreceğimiz üzere bazı ünsüzlerin eriyip kaybolmasıyla meydana gelmiştir.²⁹

te'şîr (Ar.)	aser (Kır.)	tesir (TT.)
bî-çâre (Far.)	beçara (Kır.)	biçare (TT.)
cihân-gîr (Far.)	caanger (Kır.)	cihangir (TT.)
hîç (Far.)	eç (Kır.)	hiç (TT.)
ihtimâl (Ar.)	eetimal (Kır.)	ihtimal (TT.)
imtiyhân (Ar.)	emtikân (Kır.)	imtihan (TT.)
hişşe (Ar.)	ese (Kır.)	hisse (TT.)
i'tibâr (Ar.)	etiber (Kır.)	itibar (TT.)
ihtiyât (Ar.)	etiyat (Kır.)	ihtiyat (TT.)
gilîm (Far.)	kilem (Kır.)	kilim (TT.)
miyhnet (Ar.)	meenet (Kır.)	mihnet(TT.)

²⁹ bk. Başdaş-Kutlu, age., s. 33.

mihmân (Far.)	meyman (Kır.)	mihman (TT.)
niyyet (Ar.)	neet (Kır.)	niyet (TT.)
tesbîh (Ar.)	tepe (Kır.)	tespih (TT.)
zihn (Ar.)	zeen (Kır.)	zihin (TT.)

ü > o

Bu darlaşma hadisesinin örnekleri sadece Tatar Türkçesinde mevcuttur. Kazak ve Kırgız lehçelerinde bu ses hadisesinin örneği bulunmamaktadır.

dunbek (Far.)	dombelek (Tat.)	dümbelek (TT.)
murekkeb (Ar.)	morekkep (Tat.)	mürekkeb (TT.)

i > a

Bu darlaşma olayının örnekleri her üç lehçede de karşımıza çıkmaktadır. Şimdi örneklerimizi sıralayalım.

pelâv (Far.)	balav (Kaz.)	pilav (TT.)
cihân (Far.)	cahan (Kaz.)	cihan (TT.)
cihân-gîr (Far.)	cahanger (Kaz.)	cihangir (TT.)
zehr (Far.)	zahar (Kaz.)	zehir (TT.)
fulân (Ar.)	pâlen (Kaz.)	filan (TT.)
rivâyet (Ar.)	ravayat (Kaz.)	rivayet (TT.)
siyâset (Ar.)	sayasat (Kaz.)	siyaset (TT.)
siyâsî (Ar.)	sayasıy (Kaz.)	siyasi (TT.)
vilâyet (Ar.)	uvâlâyet (Kaz.)	vilayet (TT.)
hîlâfet (Ar.)	halıyfât (Kaz.)	hilafet (TT.)
şehr (Far.)	şahar (Kaz.)	şehir (TT.)
ictihâd (Ar.)	ıcdahat (Kaz.)	içtihat (TT.)
ecinnî (Ar.)	acına (Kır.)	ecinni (TT.)
'aķik (Ar.)	akak (Kır.)	akik (TT.)
encîr (Far.)	ancır (Kır.)	incir (TT.)
naşîhat (Ar.)	asaat (Kır.)	nasihat (TT.)

cihân (Far.)	caan (Kır.)	cihan (TT.)
cihân-gîr (Far.)	caanger (Kır.)	cihangir (TT.)
kâ'ide (Ar.)	kaada (Kır.)	kaide (TT.)
mizâh (Ar.)	mazak (Kır.)	mizah (TT.)
pelâv (Far.)	paloo (Kır.)	pilav (TT.)
siyâset (Ar.)	sayasat (Kır.)	siyaset (TT.)
siyâsî (Ar.)	sayası (Kır.)	siyasi (TT.)
şehir (Far.)	şaar (Kır.)	şehir (TT.)
şemşîr (Far.)	şamşar (Kır.)	şimşir (TT.)
şerî'at (Ar.)	şaraat (Kır.)	şeriat (TT.)
te'âlî (Ar.)	taala (Kır.)	teali (TT.)
tâli'(Ar.)	taalay (Kır.)	talih (TT.)
terâzû (Far.)	taraza (Kır.)	terazi (TT.)
vâdî (Ar.)	ubada (Kır.)	vadi (TT.)
zehr (Far.)	zaar (Kır.)	zehir (TT.)
imtihân (Ar.)	imtaan (Tat.)	imtihan (TT.)
ni'met (Ar.)	nawmet (Tat.)	nimet (TT.)

ı > e

kaşşî (Far.)	kayse (Tat.)	kayısı (TT.)
--------------	--------------	--------------

î > e

ilâhî (Ar.)	ilaye (Tat.)	ilahî (TT.)
-------------	--------------	-------------

ü > e

tevekkul (Ar.)	tobokel (Kır.)	tevekkül (TT.)
kâkul (Far.)	kekel (Tat.)	kâkül (TT.)

i > ö

vicdân (Ar.)	öcdan (Kaz.)	vicdan (TT.)
--------------	--------------	--------------

vilâyet (Ar.)	ölayat (Kaz.)	vilayet (TT.)
devât (Ar.)	dööt (Kır.)	divit (TT.)

ı > a

giybet (Ar.)	ğaybat (Kaz.)	gıybet (TT.)
kâğaz, kâğız (Far.)	qağaz (Kaz.)	kağıt (TT.)
qahr (Ar.)	qahar (Kaz.)	kahır (TT.)
miknâfıs (Ar.)	magnıt (Kaz.)	mıknatis (TT.)
kâğaz, kâğız (Far.)	kağaz (Kır.)	kağıt (TT.)
giybet (Ar.)	kaybat (Kır.)	gıybet (TT.)
kiyâmet (Ar.)	kayım (Kır.)	kıyamet (TT.)
qahr (Ar.)	kaar (Tat.)	kahır (TT.)
sûnpâre (Far.)	zampara (Tat.)	zımpara (TT.)

ı > â

kâğaz, kâğız (Far.)	kâât (Tat.)	kağıt (TT.)
---------------------	-------------	-------------

u > o

tûfân (Ar.)	topan (Kaz.)	tufan (TT.)
rûh (Ar.)	oroy (Kır.)	ruh (TT.)
rûze (Far.)	orozo (Kır.)	oruç (TT.)
su'âl (Ar.)	sobol (Kır.)	sual (TT.)
şûh (Far.)	şok (Kır.)	şuh (TT.)
kulbe (Far.)	koliba (Tat.)	kulübe (TT.)

Kırgız Türkçesinde bazı ünsüzlerin eriyip kaybolmasıyla meydana gelen uzun ünlülerde u > o değişimine rastlanmaktadır. Kırgız Türkçesine özgü olan bu u > o değişimine Kazak ve Tatar lehçelerinde rastlanmamaktadır.

tabl (Ar.)	dool (Kır.)	davul (TT.)
şu'le (Ar.)	şoola (Kır.)	şule (TT.)

ṭâvus (Ar.)	toos (Kır.)	tavus (TT.)
saḥûr (Ar.)	zoor (Kır.)	sahur (TT.)

ü > ö

Kazak ve Kırgız lehçelerinde Arapça-Farsça kelimelerin başındaki h ünsüzü düşerken yanındaki -ü ünlüsü de -ö-ye dönüşmüştür.

ḥukm (Ar.)	ökim (Kaz.)	hüküm (TT.)
ḥukûmet (Ar.)	ökimet (Kaz.)	hükûmet (TT.)
huner (Far.)	öner (Kaz.)	hüner (TT.)
ḥukûmet (Ar.)	ökmöt (Kır.)	hükûmet (TT.)
ḥukm (Ar.)	öküm (Kır.)	hüküm (TT.)
huner (Far.)	önör (Kır.)	hüner (TT.)

u > o değişiminde olduğu gibi Kırgız Türkçesinde h ünsüzünün eriyip kaybolmasıyla meydana gelen uzun ünlülerde ü > ö değişimine de rastlanmaktadır. Kırgız Türkçesine özgü olan bu ü > ö değişimine Kazak ve Tatar lehçelerinde rastlanmamaktadır.

muhlet (Ar.)	möönöt (Kır.)	mühlet (TT.)
muhr (Far.)	möör(Kır.)	mühür (TT.)

Bu istisnai durumlar dışında meydana gelen normal ü > ö değişimi de bulunmaktadır. Bu şekilde meydana gelmiş ü > ö değişimi Kazak ve Tatar Türkçesinde bulunmaktadır.

muhr (Far.)	mör (Kaz.)	mühür (TT.)
gûgird (Far.)	kökürt (Tat.)	kükürt (TT.)

Şimdi incelememizin ikinci kısmını teşkil eden ünsüzler bölümüne geçerek Kazak, Kırgız ve Tatar lehçelerindeki Arapça-Farsça kelimelerde meydana gelmiş olan ses hadiselerini inceleyeceğiz :

2. ÜNSÜZLER

2.1. ÜNSÜZ TÜREMESİ

Kelimede hiçbir organik fonksiyonu bulunmayan bir veya birden çok sesin kelimeye getirilmesi olayıdır.³⁰ Ünsüz türemesi hadisesi ile ön, iç ve son seslerde karşılaşmak mümkündür. Bu nedenle bu ses olayı ile ilgili örneklerimizi bu bağlamda inceleyeceğiz :

2.1.1. Başta Ünsüz Türemesi

Ünlü ile başlayan bir kelimenin başına fazladan ve kelimenin aslında olmayan bir ünsüz gelmesi olayıdır.³¹ Şimdi incelememizin esasını teşkil eden üç lehçemizde karşılaştığımız ön sesteki ünsüz türemelerini örneklendirelim:

inşâf (Ar.)	nısap (Kaz.)	insaf (TT.)
isrâf (Ar.)	sırap (Kaz.)	israf (TT.)
ramazân (Ar.)	caramazan (Kır.)	ramazan (TT.)
esîr (Ar.)	cesir (Kır.)	esir (TT.)
aşl (Ar.)	nasıl (Kır.)	asıl (TT.)
inşâf (Ar.)	nısap (Kır.)	insaf (TT.)
kuşûr (Ar.)	nukus (Kır.)	kusur (TT.)
esîr (Ar.)	yesîr (Tat.)	esir (TT.)

Kazak ve Kırgız lehçelerinde Arapça kelimelerdeki ayın sesinin kelime başında ğ'ye dönüşmesinden kaynaklanan ünsüz türemesinin örnekleri göze çarpmaktadır.³²

'acâ'ib (Ar.)	ğacayıp (Kaz.)	acayıp (TT.)
'azîz (Ar.)	ğazız (Kaz.)	aziz (TT.)
'âlem (Ar.)	ğalam (Kaz.)	âlem (TT.)

³⁰ bk. Gülseren, *age.*, s.101.

³¹ bk. Coşkun, *age.*, s.28.

³² bk. Buran-Alkaya, *age.*, s.200.

'alâmet (Ar.)	ğalamat (Kaz.)	alamet (TT.)
'âlim (Ar.)	ğalım (Kaz.)	âlim (TT.)
'araşât (Ar.)	ğarasat (Kaz.)	arasat (TT.)
'aşr (Ar.)	ğasır (Kaz.)	asır (TT.)
'âşik (Ar.)	ğaşıq (Kaz.)	âşik (TT.)
'ibâdet (Ar.)	ğıbadat (Kaz.)	ibadet (TT.)
'ibret (Ar.)	ğibrat (Kaz.)	ibret (TT.)
'izzet (Ar.)	ğizzat (Kaz.)	izzet (TT.)
'ulemâ (Ar.)	ğulama (Kaz.)	ulema (TT.)
'umr (Ar.)	ğumır (Kaz.)	ömür (TT.)
'ilmî (Ar.)	ğilmıy (Kaz.)	ilmî (TT.)
'ilm (Ar.)	ğılım (Kaz.)	ilim (TT.)
'ilm (Ar.)	ğılım (Kır.)	ilim (TT.)

2.1.2. Ortada Ünsüz Türemesi

Orta hecede ünsüz türemesi özellikle iç seste iki ünlü arasında veya bünyesinde ayın bulunduran kelimelerde görülür. Bu kurala uymayan örneklerde mevcuttur. Bu durum diğer ünsüzlerin etkilerine veya kelimenin söyleyiş biçimine bağlanabilir.

emrûd (Far.)	almurt (Kaz.)	armut (TT.)
du'â (Ar.)	duva (Kaz.)	dua (TT.)
du'â (Ar.)	duğa (Kaz.)	dua (TT.)
cemâ'at (Ar.)	camâğat (Kaz.)	cemaat (TT.)
zirâ'at (Ar.)	zıyrat (Kaz.)	ziraat (TT.)
işâret (Ar.)	işyaret (Kaz.)	işaret (TT.)
qabbân (Ar.)	qaqpan (Kaz.)	kapan (TT.)
qanâ'at (Ar.)	qanağat (Kaz.)	kanaat (TT.)
la'net (Ar.)	lağinet (Kaz.)	lanet (TT.)
ma'lûm (Ar.)	mağlum (Kaz.)	malum (TT.)
ma'lûmât (Ar.)	mağlumat (Kaz.)	malumat (TT.)
ma'nâ (Ar.)	mağına (Kaz.)	mana (TT.)
mel'ûn (Ar.)	malğun (Kaz.)	melun (TT.)

mu'allim (Ar.)	muğalım (Kaz.)	muallim (TT.)
nevbet (Ar.)	navbat (Kaz.)	nöbet (TT.)
sâ'at (Ar.)	sağat (Kaz.)	saat (TT.)
su'âl (Ar.)	saval (Kaz.)	sual (TT.)
şûret (Ar.)	suvret (Kaz.)	suret (TT.)
ta'lîm (Ar.)	tağlîm (Kaz.)	talim (TT.)
tesbîh (Ar.)	tspith (Kaz.)	tespih (TT.)
va'de (Ar.)	uvağda (Kaz.)	vade (TT.)
va'z (Ar.)	uvağız (Kaz.)	vaaz (TT.)
şefâ'at (Ar.)	şapağat (Kaz.)	şefaath (TT.)
emrûd (Far.)	almurt (Kır.)	armut (TT.)
celeb (Ar.)	caldap (Kır.)	celep (TT.)
du'â (Ar.)	duba (Kır.)	dua (TT.)
kanâ'at (Ar.)	kanağat (Kır.)	kanaath (TT.)
ğazâ' (Ar.)	kazat (Kır.)	gaza (TT.)
mel'ûn (Ar.)	malğun (Kır.)	melun (TT.)
mu'allim (Ar.)	muğalım (Kır.)	muallim (TT.)
şecere (Ar.)	sancıra (Kır.)	şecere (TT.)
su'âl (Ar.)	sobol (Kır.)	sual (TT.)
şî'r (Ar.)	şığır (Kır.)	şîir (TT.)
ya'nî (Ar.)	yağni (Kır.)	yani (TT.)
kâfir (Ar.)	kâppîr (Tat.)	kâfir (TT.)
ķabbân (Ar.)	ķapķan (Tat.)	ķapan (TT.)
ķat'ıyyen (Ar.)	ķattıyyen (Tat.)	ķatıyyen (TT.)
ma'mûre (Ar.)	mamurye (Tat.)	mamure (TT.)
fîşeng (Far.)	pîşenk (Tat.)	fîşek (TT.)
şefîķ (Ar.)	şepıyık (Tat.)	şefik (TT.)
ķille (Far.)	ķille (Tat.)	ķile (TT.)
debbûs (Ar.)	tompız (Tat.)	topuz (TT.)
yâ+Allâh (Ar.)	yalllaaa (Tat.)	yallah (TT.)

Arapça ve Farsçadaki ayın harfi yerine “y” türemeleri görülür. Arapça'nın uzun “î” leri de iy şeklinde yazılıp söylenir.³³ Bu durum kelime sonundaki ünsüz türemelerinde de görülmektedir.

âmîn (Ar.)	âmiyn (Kaz.)	amin (TT.)
dâ'im (Ar.)	dayım (Kaz.)	daim (TT.)
cebrâ'îl (Ar.)	cebreyil (Kaz.)	cebrail (TT.)
bî-çâre (Far.)	beyşara (Kaz.)	biçare (TT.)
imtiḥân (Ar.)	emtiyhan (Kaz.)	imtihan (TT.)
cihân (Far.)	ciyhan (Kaz.)	cihan (TT.)
imâm (Ar.)	iymam (Kaz.)	imam (TT.)
îmân (Ar.)	iyman (Kaz.)	iman (TT.)
incîl (Ar.)	iyncil (Kaz.)	incil (TT.)
islâm (Ar.)	iyslam (Kaz.)	islam (TT.)
iḥsân (Ar.)	iyhsan (Kaz.)	ihsan (TT.)
ḳâ'ide (Ar.)	qağıyda (Kaz.)	kaide (TT.)
mîrâs (Ar.)	mıyras (Kaz.)	miras (TT.)
mişâl (Ar.)	miysal (Kaz.)	misal (TT.)
muḥîṭ (Ar.)	muhiyt (Kaz.)	muhit (TT.)
naşîḫat (Ar.)	nasiyhat (Kaz.)	nasihat (TT.)
netîce (Ar.)	nâtiyce (Kaz.)	netice (TT.)
farz (Ar.)	parıyz (Kaz.)	farz (TT.)
fâtîḫa (Ar.)	patıyha (Kaz.)	fatiha (TT.)
rîzâ (Ar.)	rıyza (Kaz.)	rıza (TT.)
rîzk (Ar.)	rıyzıq (Kaz.)	rızık (TT.)
şîfât (Ar.)	sıypat (Kaz.)	sıfat (TT.)
şîrât (Ar.)	sıyrat (Kaz.)	sırat (TT.)
ṭabî'at (Ar.)	tabıyğat (Kaz.)	tabiat (TT.)
ṭabî'î (Ar.)	tabıyğiy (Kaz.)	tabii (TT.)
ta'rife (Ar.)	tariyf (Kaz.)	tarife (TT.)
târîḫ (Ar.)	tariyh (Kaz.)	tarih (TT.)
târîḫ (Ar.)	tariyhıy (Kaz.)	tarih (TT.)

³³ Ceyhun Vedat Uygur, **Karakalpak Türkçesi Grameri**, Bilal Ofset bs., Denizli 2001, s. 28.

tecribe (Ar.)	tâciriyye (Kaz.)	tecrübe (TT.)
vaq'â (Ar.)	uvaqıyğa (Kaz.)	vaka (TT.)
hadîs (Ar.)	hadıys (Kaz.)	hadis (TT.)
hakîkat (Ar.)	hakıyqat (Kaz.)	hakikat (TT.)
halk (Ar.)	halayıq (Kaz.)	halk (TT.)
halife (Ar.)	halıyfa (Kaz.)	halife (TT.)
hilâfet (Ar.)	halıyfat (Kaz.)	hilafet (TT.)
hikâye (Ar.)	hiykaye (Kaz.)	hikaye (TT.)
hısâb (Ar.)	hıysap (Kaz.)	hesap (TT.)
şâ'ir (Ar.)	şayır (Kaz.)	şair (TT.)
şerî'at (Ar.)	şarıyğat (Kaz.)	şeriat (TT.)
ihtimâl (Ar.)	ıqtıymal (Kaz.)	ihtimal (TT.)
ictihâd (Ar.)	icdiyğat (Kaz.)	içtihat (TT.)
iltifât (Ar.)	iltıyfat (Kaz.)	iltifat (TT.)
ya'nî (Ar.)	yağnıy (Kaz.)	yani (TT.)
'azrâ'il (Ar.)	asreyil (Kır.)	azrail (TT.)
dâ'imâ (Ar.)	dayıma (Kır.)	daima (TT.)
îmân (Ar.)	ıyman (Kır.)	iman (TT.)
imâm (Ar.)	ıymam (Kır.)	imam (TT.)
îmân (Ar.)	ıyman (Kır.)	iman (TT.)
'imâret (Ar.)	ıymarar (Kır.)	imaret (TT.)
'ibâdet (Ar.)	ıybadar (Kır.)	ibadet (TT.)
kaşîde (Ar.)	kasiyda (Kır.)	kaside (TT.)
nizâm (Ar.)	mıyzam (Kır.)	nizam (TT.)
mînâ (Far.)	miyna (Kır.)	mine (TT.)
mişâl (Ar.)	miysal (Kır.)	misal (TT.)
netîce (Ar.)	natiyca (Kır.)	netice (TT.)
vaq'â (Ar.)	okuya (Kır.)	vaka (TT.)
sihr (Ar.)	sıykır (Kır.)	sihir (TT.)
şerî'at (Ar.)	şarıyat (Kır.)	şeriat (TT.)
tabî'at (Ar.)	tabıyğat (Kır.)	tabiat (TT.)
tabî'î (Ar.)	tabıyğı (Kır.)	tabii (TT.)
tecribe (Ar.)	tacırıyba (Kır.)	tecrübe (TT.)
'âkıbet (Ar.)	akıybet (Tat.)	akıbet (TT.)

hâ'in (Ar.)	kayın (Tat.)	hain (TT.)
mi'de (Ar.)	miyde (Tat.)	mide (TT.)
telkîn (Ar.)	telkıyın (Tat.)	telkin (TT.)

2.1.3. Sonda Ünsüz Türemesi

Kelime sonunda, kelimenin aslında olmayan bir ünsüzün türemesi olayıdır.³⁴Şimdi Kazak, Kırgız ve Tatar Türkçelerinde kelime sonunda meydana gelmiş ünsüz türemeleri örneklerini sıralayalım.

bâkî (Ar.)	baqıy (Kaz.)	baki (TT.)
'ilmî (Ar.)	ğılmıy (Kaz.)	ilmî (TT.)
kemâl (Ar.)	kâmelet (Kaz.)	kemal (TT.)
kitâb (Ar.)	kitapşa (Kaz.)	kitap (TT.)
medenî (Ar.)	mâdeniy (Kaz.)	medeni (TT.)
meşelâ (Ar.)	mâselen (Kaz.)	mesela (TT.)
vallahi (Ar.)	ollahıy (Kaz.)	vallahi (TT.)
fânî (Ar.)	paniy (Kaz.)	fâni (TT.)
siyâsî (Ar.)	sayasıy (Kaz.)	siyasi (TT.)
şabî (Ar.)	sâbiy (Kaz.)	sabi (TT.)
tabî'î (Ar.)	tabıyğıy (Kaz.)	tabii (TT.)
tahte (Far.)	taqtay (Kaz.)	tahta (TT.)
târîh (Ar.)	tariyhıy (Kaz.)	tarih (TT.)
velî (Ar.)	uvâliy (Kaz.)	veli (TT.)
ya'nî (Ar.)	yağny (Kaz.)	yani (TT.)
edebî (Ar.)	adabiy (Kır.)	edebi (TT.)
hudâ (Far.)	kuday (Kır.)	huda (TT.)
medenî (Ar.)	madanıy (Kır.)	medeni (TT.)
meşelâ (Ar.)	maselen (Kır.)	mesela (TT.)
surîy (Far.)	surıy (Kır.)	zurna (TT.)
turbe (Ar.)	turbat (Kır.)	türbe (TT.)
bârî (Far.)	barem (Tat.)	bari (TT.)

³⁴ bk. Coşkun, age., s.29.

dâhî (Ar.)	dakiy (Tat.)	dahi (TT.)
reff (Ar.)	raft (Tat.)	raf (TT.)

2.2. ÜNSÜZ DÜŞMESİ

Çeşitli fonetik etkiler altındaki kelimelerdeki ünsüzün düşmesi olayıdır.³⁵ Ünsüz düşmesi hadisesi hem ön seste hem de iç ve son seste görülen bir ses olayıdır. Şimdi üzerinde çalıştığımız lehçelerimizde mevcut olan ünsüz düşmelerini ayrıntılı bir şekilde inceleyelim :

2.2.1. Başta Ünsüz Düşmesi

Baştaki ünsüz düşmeleri örnekleri en fazla h- ve v- ünsüzlerinde karşımıza çıkmaktadır. Bu ünsüzler sızıcı ve tonsuz olma özelliklerinden dolayı kolayca düşmektedirler. Bazı kelimelerde ise düşen h- ve v- ünsüzlerinin yanındaki düz ünlülerin yuvarlaklaştığı görülmektedir.

hâfîz (Ar.)	abız (Kaz.)	hafız (TT.)
heybet (Ar.)	aybat (Kaz.)	heybet (TT.)
hayvân (Ar.)	ayvan (Kaz.)	hayvan (TT.)
hayvânât (Ar.)	ayvanat (Kaz.)	hayvanat (TT.)
hâkîkat (Ar.)	aqiyqat (Kaz.)	hakikat (TT.)
helvâ (Ar.)	aluva (Kaz.)	helva (TT.)
hefte (Far.)	apta (Kaz.)	hafta (TT.)
hârâm (Ar.)	aram (Kaz.)	haram (TT.)
hevâ (Ar.)	ava (Kaz.)	hava (TT.)
hâkim (Ar.)	âkim (Kaz.)	hakim (TT.)
helâk (Ar.)	âlek (Kaz.)	helak (TT.)
hareket (Ar.)	âreket (Kaz.)	hareket (TT.)
harf (Ar.)	ârip (Kaz.)	harf (TT.)
heves (Ar.)	âves (Kaz.)	heves (TT.)
hicâ' (Ar.)	ece (Kaz.)	hece (TT.)

³⁵ bk. Özçelik, age., s.59.

hîsâb (Ar.)	esep (Kaz.)	hesap (TT.)
hîç (Far.)	eş (Kaz.)	hiç (TT.)
vebâl (Ar.)	obal (Kaz.)	vebal (TT.)
vallahi (Ar.)	ollahıy (Kaz.)	vallahi (TT.)
vefâ' (Ar.)	opa (Kaz.)	vefa (TT.)
vaţan (Ar.)	otan (Kaz.)	vatan (TT.)
vicdân (Ar.)	öcdan (Kaz.)	vicdan (TT.)
vekîl (Ar.)	ökil (Kaz.)	vekil (TT.)
hukm (Ar.)	ökim (Kaz.)	hüküm (TT.)
hukûmet (Ar.)	ökimet (Kaz.)	hükûmet (TT.)
vilâyet (Ar.)	ölayat (Kaz.)	vilayet (TT.)
huner (Far.)	öner (Kaz.)	hüner (TT.)
vaşıyyet (Ar.)	ösiyet (Kaz.)	vasiyet (TT.)
hacc (Ar.)	acı (Kır.)	hac (TT.)
hâcc (Ar.)	acı (Kır.)	hacı (TT.)
hadîs (Ar.)	adis (Kır.)	hadis (TT.)
hakk (Ar.)	ak (Kır.)	hak (TT.)
hakkâret (Ar.)	akarat (Kır.)	hakaret (TT.)
helvâ (Ar.)	alba (Kır.)	helva (TT.)
helâk (Ar.)	alek (Kır.)	helak (TT.)
hefte (Far.)	apta (Kır.)	hafta (TT.)
hareket (Ar.)	araket (Kır.)	hareket (TT.)
harf (Ar.)	arıp (Kır.)	harf (TT.)
semâ' (Ar.)	asman (Kır.)	sema (TT.)
hayvân (Ar.)	ayban (Kır.)	hayvan (TT.)
hîle (Ar.)	ayla (Kır.)	hile (TT.)
hayrân (Ar.)	ayran (Kır.)	hayran (TT.)
hâzir (Ar.)	azır (Kır.)	hazır (TT.)
hicâ' (Ar.)	ece (Kır.)	hece (TT.)
hîç (Far.)	eç (Kır.)	hiç (TT.)
hikmet (Ar.)	ekimet (Kır.)	hikmet (TT.)
hişşe (Ar.)	ese (Kır.)	hisse (TT.)
hîsâb (Ar.)	esep (Kır.)	hesap (TT.)
vak'â (Ar.)	okuya (Kır.)	ni'met (TT.)

vefâ' (Ar.)	opa (Kır.)	vefa (TT.)
vefât (Ar.)	opat (Kır.)	vefat (TT.)
vaşiiyet (Ar.)	osuyat (Kır.)	vasiyet (TT.)
hükûmet (Ar.)	ökmöt (Kır.)	hükûmet (TT.)
vekîl (Ar.)	ökül (Kır.)	vekil (TT.)
hukm (Ar.)	öküm (Kır.)	hüküm(TT.)
huner (Far.)	önör (Kır.)	hüner (TT.)
vebâl (Ar.)	ubal (Kır.)	vebal (TT.)
vicdân (Ar.)	ucdan (Kır.)	vicdan (TT.)
vucûd (Ar.)	ucut (Kır.)	vücut (TT.)
hürmet (Ar.)	urmat (Kır.)	hürmet (TT.)
hâcc (Ar.)	acı (Tat.)	hacı (TT.)
hâfiz (Ar.)	afiz (Tat.)	hafız (TT.)
hefte (Far.)	afta (Tat.)	hafta (TT.)
hammâm (Ar.)	amam (Tat.)	hamam (TT.)
harâm (Ar.)	aram (Tat.)	haram (TT.)
harâret (Ar.)	araret (Tat.)	hararet (TT.)
hardal (Ar.)	ardal (Tat.)	hardal (TT.)
hirmen (Far.)	arman (Tat.)	harman (TT.)
hasret (Ar.)	asret (Tat.)	hasret (TT.)
haşhâş (Ar.)	aşaş (Tat.)	haşhaş (TT.)
hevâ (Ar.)	awa (Tat.)	hava (TT.)
heves (Ar.)	awes (Tat.)	heves (TT.)
hayret (Ar.)	ayret (Tat.)	hayret (TT.)
hayvân (Ar.)	aywan (Tat.)	hayvan (TT.)
hâzir (Ar.)	azîr (Tat.)	hazır (TT.)
hazm (Ar.)+etmek (TT)	azmetmek (Tat.)	hazmetmek (TT.)
hazret (Ar.)	azret (Tat.)	hazret (TT.)
halâl (Ar.)	elal (Tat.)	helal (TT.)
helvâ (Ar.)	elva (Tat.)	helva (TT.)
hem (Far.)	em (Tat.)	hem (TT.)
handak (Ar.)	endek (Tat.)	hendek (TT.)
heb (Far.)	ep (Tat.)	hep (TT.)
hargele (Far.)	ergele (Tat.)	hergele (TT.)

ḥarîf (Ar.)	eşif (Tat.)	herif (TT.)
'aybe (Ar.)	eybe (Tat.)	heybe (TT.)
hişşe (Ar.)	isse (Tat.)	hisse (TT.)
huner (Far.)	üner (Tat.)	hüner (TT.)
ḥurmet (Ar.)	ürmat (Tat.)	hürmet (TT.)

Bazı alıntı kelimelerin başındaki n ünsüzünün de düştüğü göze çarpmaktadır. Bu ses hadisesinin örnekler sadece Kırgız Türkçesinde görölmektedir.

nâr, enâr (Far.)	ar (Kır.)	nar (TT.)
nebât (Ar.)	abat (Kır.)	nebat (TT.)
nâ+çâr (Far.)	açar (Kır.)	naçar(TT.)
namâz (Far.)	amaz (Kır.)	namaz (TT.)
nâmûs (Ar.)	amız (Kır.)	namus (TT.)
naşîḥat (Ar.)	asaat (Kır.)	nasihat (TT.)
nîşter (Far.)	aştar (Kır.)	neşter (TT.)
nezr (Ar.)	azır (Kır.)	nezr (TT.)
nâzuk (Far.)	azik (Kır.)	nazik (TT.)
nem (Far.)	ım (Kır.)	nem (TT.)
niyâz (Far.)	ıyaz (Kır.)	niyaz (TT.)

Akıcı r- ünsüzünün kelime başında düşmesi hadisesi sadece Kazak Türkçesinde ve tek örnekte görölmektedir. Bu ses olayında kelime başındaki r- ünsüzünün düşmesiyle yanındaki yuvarlak u- ünlüsünün düzleşerek ı ünlüsüne dönüştüğü de dikkat çekmektedir.

rûzgâr (Far.)	ızğar (Kaz.)	rüzgâr (TT.)
---------------	--------------	--------------

Bazı kelimeler ise baştaki t- ünsüzünün düşmesini örneklendirmektedir. Bu ses olayının Tatar Türkçesinde örneği olmamakla beraber diğer iki lehçede birer örneği mevcuttur.

te'şîr (Ar.)	aser (Kaz.)	tesir(TT.)
te'şîr (Ar.)	aser (Kır.)	tesir (TT.)

2.2.2. Ortada Ünsüz Düşmesi

Arapça-Farsça kelimelerde ortadaki şeddeli seslerin düşmesi hadisesine sıkça raslanmaktadır.

dukkân (Ar.)	düken (Kaz.)	dükkân (TT.)
ķuvvet (Ar.)	quvat (Kaz.)	kuvvet (TT.)
maħabbet (Ar.)	maqabat (Kaz.)	muhabbet (TT.)
meşakķat (Ar.)	maşaqat (Kaz.)	meşakkat (TT.)
mu'allim (Ar.)	muğalim (Kaz.)	muallim(TT.)
tevekkel (Ar.)	tâvekel (Kaz.)	tevekkel (TT.)
'izzet (Ar.)	izet (Kaz.)	izzet (TT.)
ehemmiyyet (Ar.)	aamıyat (Kır.)	ehemmiyet (TT.)
ecinnî (Ar.)	acına (Kır.)	ecinni (TT.)
elħamdulillah (Ar.)	alkamdu (Kır.)	elhamdülillah(TT.)
baķķâl (Ar.)	bakal (Kır.)	bakkal (TT.)
cebbâr (Ar.)	capar (Kır.)	cebbar (TT.)
dukkân (Ar.)	dükön (Kır.)	dükkân (TT.)
ħişşe (Ar.)	ese (Kır.)	hisse (TT.)
'izzet (Ar.)	ızat (Kır.)	izzet (TT.)
ķuvvet (Ar.)	kubat (Kır.)	kuvvet (TT.)
maħalle (Ar.)	maala (Kır.)	mahalle (TT.)
meşakķat (Ar.)	maşakat (Kır.)	meşakkat (TT.)
mu'allim (Ar.)	muğalim (Kır.)	muallim (TT.)
şarrâf (Ar.)	sarap (Kır.)	sarraaf (TT.)
deccâl (Ar.)	tacaal (Kır.)	deccal (TT.)
tevekkul (Ar.)	tobokel (Kır.)	tevekkül (TT.)
ummet (Ar.)	ümöt (Kır.)	ümmet (TT.)
cibilliyet (Ar.)	cibiliyet (Tat.)	cibilliyet (TT.)
cubbe (Ar.)	cübe (Tat.)	cübbe (TT.)
deyyûs (Ar.)	deyüz (Tat.)	deyyus (TT.)
ehemmiyyet (Ar.)	emiyyet (Tat.)	ehemmiyet (TT.)
evvel (Ar.)	evel (Tat.)	evvel (TT.)

hızr+İlyâs (Ar.)	kıdırlez (Tat.)	hıdırellez (TT.)
kuvvet (Ar.)	kuwet (Tat.)	kuvvet (TT.)
maḥabbet (Ar.)	mabet (Tat.)	muhabbet (TT.)
ḥaleb (Ar.)	malebe (Tat.)	muhallebi (TT.)
mu‘azzez (Ar.)	muaziz (Tat.)	muazzez (TT.)
muruvvet (Ar.)	murvet (Tat.)	mürüvvet (TT.)
vukıyye (Ar.)	oka (Tat.)	okka (TT.)
ta‘accub (Ar.)	tacüp (Tat.)	taaccüp (TT.)
tâkiye (Ar.)	takıya (Tat.)	takke (TT.)
temennâ (Ar.)	temane (Tat.)	temenna (TT.)
teneffus (Ar.)	tenefüs (Tat.)	teneffüs (TT.)
tuccâr (Ar.)	tucar (Tat.)	tüccar (TT.)
dükkân (Ar.)	tükân (Tat.)	dükkân (TT.)

Arapça-Farsça kelimelerin çoğunda ortadaki h- ve v- ünsüzlerinin düştüğü görülmektedir. Bu ünsüzlerin düşmesiyle bazı kelimelerde uzun ünlüler ortaya çıkmıştır. Ünlülerle ilgili ses olayları incelenirken bunlarla ilgili ayrıntılı bilgiler verilmiştir. Şimdi kelime ortasında meydana gelen h- ve v- düşmelerinin örneklerini sıralayalım:

estağfirullah (Ar.)	astapıralla (Kaz.)	estağfurullah(TT.)
pehlevân (Far.)	baluvan (Kaz.)	pehlivan (TT.)
baḥs (Ar.)	bâs (Kaz.)	bahs (TT.)
ṭahâret (Ar.)	dâret (Kaz.)	taharet (TT.)
ḳahve (Ar.)	kafe (Kaz.)	kahve (TT.)
ḳahr (Ar.)	kâr (Kaz.)	kahır (TT.)
kohne (Far.)	köne (Kaz.)	köhne (TT.)
maḥkeme (Ar.)	makeme (Kaz.)	mahkeme(TT.)
muhr (Far.)	mör (Kaz.)	mühür(TT.)
ehemmiyyet (Ar.)	aamıyat (Kır.)	ehemmiyet (TT.)
naşîhat (Ar.)	asaat (Kır.)	nasihat (TT.)
âheste (Far.)	asta (Kır.)	aheste (TT.)
bahâ (Far.)	baa (Kır.)	paha (TT.)
pehlevân (Far.)	balban (Kır.)	pehlivan (TT.)

fâtihâ (Ar.)	bata (Kır.)	fatiha (TT.)
cihân (Far.)	caan (Kır.)	cihan (TT.)
cihân-gîr (Far.)	caanger (Kır.)	cihangir (TT.)
cerâhat (Ar.)	caraat (Kır.)	cerahat (TT.)
cevâp (Ar.)	coop (Kır.)	cevap (TT.)
tahâret (Ar.)	daarat (Kır.)	taharet (TT.)
da'vâ (Ar.)	doo (Kır.)	dava (TT.)
tabl (Ar.)	dool (Kır.)	davul (TT.)
devr (Ar.)	door (Kır.)	devir (TT.)
devlet (Ar.)	döölöt (Kır.)	devlet (TT.)
devât (Ar.)	dööt (Kır.)	divit (TT.)
gavgâ (Far.)	kooğa (Kır.)	kavga (TT.)
kaahr (Ar.)	kaar (Kır.)	kahir (TT.)
kaahramân (Far.)	kaarman (Kır.)	kahraman (TT.)
kohne (Far.)	köönö (Kır.)	köhne (TT.)
gunâh-kâr (Far.)	künöökör (Kır.)	günahkâr (TT.)
maḥalle (Ar.)	maala (Kır.)	mahalle (TT.)
merhem (Ar.)	malaam (Kır.)	merhem (TT.)
maşlahat (Ar.)	maslet (Kır.)	maslahat (TT.)
mezheb (Ar.)	mazap (Kır.)	mezhep (TT.)
mihnet (Ar.)	meenet (Kır.)	mihnet (TT.)
maḥkeme (Ar.)	mekeme (Kır.)	maḥkeme (TT.)
mevlid (Ar.)	moolut (Kır.)	mevlit (TT.)
muhlet (Ar.)	möönöt (Kır.)	mühlet (TT.)
muhr (Far.)	möör (Kır.)	mühür (TT.)
nev-rûz (Far.)	nooruz (Kır.)	nevruz (TT.)
sevâb (Ar.)	soop (Kır.)	sevap (TT.)
şuḥbet (Ar.)	söömöt (Kır.)	sohbet (TT.)
şehir (Far.)	şaar (Kır.)	şehir (TT.)
şuhret (Ar.)	şöököt (Kır.)	şöhret (TT.)
tevbe (Ar.)	tobo (Kır.)	tövbe (TT.)
taḫâf (Ar.)	toop (Kır.)	tavaf (TT.)
tevrât (Ar.)	toorat (Kır.)	tevrat (TT.)
tâvus (Ar.)	toos (Kır.)	tavus (TT.)

zehr (Far.)	zaar (Kır.)	zehir (TT.)
zihn (Ar.)	zeen (Kır.)	zihin (TT.)
zevk (Ar.)	zook (Kır.)	zevk (TT.)
sahûr (Ar.)	zoor (Kır.)	sahur (TT.)
ejderha (Ar.)	ajdera (Tat.)	ejderha (TT.)
haşhâş (Ar.)	aşaş (Tat.)	haşhaş (TT.)
bahş (Ar.)	bas (Tat.)	bahis (TT.)
bahâdur (Far.)	batır (Tat.)	bahadır (TT.)
cerâhat (Ar.)	ceraat (Tat.)	cerahat (TT.)
tenhâ (Ar.)	dena (Tat.)	tenha (TT.)
dehşet (Ar.)	deşet (Tat.)	dehşet (TT.)
dirhem (Ar.)	drem (Tat.)	dirhem (TT.)
ehemmiyyet (Ar.)	emiyet (Tat.)	ehemmiyet (TT.)
imtiḥân (Ar.)	imtaan (Tat.)	imtihan (TT.)
iḥtimâl (Ar.)	itimal (Tat.)	ihtimal (TT.)
kaḃâhat (Ar.)	kabaa (Tat.)	kabahat (TT.)
kaḃr (Ar.)	kaar (Tat.)	kahr (TT.)
kaḃve (Ar.)+altı (TT)	kawaltı (Tat.)	kahvaltı (TT.)
kaḃve (Ar.)	kawe (Tat.)	kahve (TT.)
levḃa (Ar.)	lewa (Tat.)	levha (TT.)
maḃabbet (Ar.)	mabet (Tat.)	muhabbet (TT.)
maḃcûb (Ar.)	macup (Tat.)	mahcup (TT.)
ḃaleb (Ar.)	malebe (Tat.)	muhallebi (TT.)
maḃalle (Ar.)	malle (Tat.)	mahalle (TT.)
muḃârebe (Ar.)	marebe (Tat.)	muharebe (TT.)
maḃşer (Ar.)	maşer (Tat.)	maşer (TT.)
merḃabâ (Ar.)	meraba (Tat.)	merhaba (TT.)
mucevher (Ar.)	mucever (Tat.)	mücevher (TT.)
muhendis (Ar.)	müendis (Tat.)	mühendis (TT.)
peḃlevân (Far.)	pelwan (Tat.)	pehlivan (TT.)
perḃîz (Far.)	perîz (Tat.)	perhiz (TT.)
râḃat (Ar.)	raat (Tat.)	rahat (TT.)
ser-ḃoş (Far.)	sariş (Tat.)	sarhoş (TT.)
seḃer (Ar.)	ser (Tat.)	seher (TT.)

şâhîn (Far.)	şain (Tat.)	şahin (TT.)
şâhid (Ar.)	şait (Tat.)	şahit (TT.)
şehîd (Ar.)	şeit (Tat.)	şehit (TT.)
çihre (Far.)	şere (Tat.)	çehre (TT.)
şa'riyye (Ar.)	şerye (Tat.)	şehriye (TT.)
terhâne (Far.)	tarana (Tat.)	tarhana (TT.)
vallahi (Ar.)	vallaa (Tat.)	vallahi (TT.)
yahñî (Far.)	yane (Tat.)	yahni (TT.)
zaḥmet (Ar.)	zamet (Tat.)	zahmet (TT.)
zehr (Far.)	zer (Tat.)	zehir (TT.)

Orta hecede c- ünsüzünün düşmesi hadisesi Kazak Türkçesinde tek örnekte görülmektedir.

mescid (Ar.)	meşit (Kaz.)	mescit (TT.)
--------------	--------------	--------------

Bunların dışında kelime içinde r, g, ğ, y, n, s, b, l, t, m, k ünsüzlerinin düşmesini örneklendiren kelimelerde bulunmaktadır.

ejderhâ (Far.)	acdaha (Kaz.)	ejderha (TT.)
estağfirullah (Ar.)	astapıralla (Kaz.)	estağfurullah (TT.)
legleg (Far.)	kökek (Kaz.)	leylek (TT.)
ķâbiliyyet (Ar.)	qabilet (Kaz.)	kabiliyet (TT.)
ḥaysiyyet (Ar.)	qasiyet (Kaz.)	haysiyet (TT.)
mîve (Far.)	mâve (Kaz.)	meyve (TT.)
inşâf (Ar.)	nısap (Kaz.)	insaf (TT.)
isrâf (Ar.)	sırap (Kaz.)	israf (TT.)
şadrenc (Far.)	şatıraş (Kaz.)	satranç (TT.)
şadrenc (Far.)	çatıraş (Kır.)	satranç(TT.)
der-bent (Far.)	dere (Kır.)	derbent (TT.)
inşâf (Ar.)	ısap (Kır.)	insaf (TT.)
ḥâliş (Ar.)	kas (Kır.)	halis (TT.)
birinç (Far.)	kürüç (Kır.)	pirinç (TT.)
mûbarek (Ar.)	maarek (Kır.)	mübarek (TT.)

mescid (Ar.)	meçit (Kır.)	mescit (TT.)
mesken (Ar.)	meken (Kır.)	mesken (TT.)
mîve (Far.)	mömö (Kır.)	meyve (TT.)
muşte (Far.)	muş (Kır.)	mušta (TT.)
niyyet (Ar.)	neet (Kır.)	niyet (TT.)
fermân (Far.)	paıman (Kır.)	ferman (TT.)
temyîz (Ar.)	taza (Kır.)	temiz (TT.)
sütûn (Far.)	ustun (Kır.)	sütun (TT.)
'aleykum+selâm (Ar.)	alekimselam(Tat.)	aleykümselam(TT.)
akribâ (Ar.)	asaba (Tat.)	akraba (TT.)
kâgaz, kâgaz (Far.)	kâât (Tat.)	kâğıt (TT.)
kef-gîr (Far.)	kewer (Tat.)	kevgir (TT.)
keyf (Ar.)	kip(Tat.)	keyif (TT.)
haysiyyet (Ar.)	pasiyet (Tat.)	haysiyet (TT.)
penîr (Far.)	pener (Tat.)	peynir (TT.)
birinc (Far.)	pirij (Tat.)	pirinç (TT.)
çâder-şeb (Far.)	şaşap (Tat.)	çarşaf (TT.)
çâr-yek (Far.)	şerik (Tat.)	çeyrek (TT.)
tevbe (Ar.)	tew (Tat.)	tövbe (TT.)

2.2.3. Sonda Ünsüz Düşmesi

Kazak, Kırgız ve Tatar lehçelerinde son seslerde h, n, s, r, k, l, v seslerinin düşmesini örneklendiren kelimelere sıkça rastlanmaktadır.

Kelime içinde olduğu gibi kelime sonunda da h- ve v- ünsüzlerinin düşmesini örneklendiren kelimeler bulunmaktadır. Özellikle Kırgızca'da bu şekildeki kelimelerin bir kısmında da h- ve v- ünsüzlerinin düşmesi ile ortaya çıkmış uzun ünlüler göze çarpmaktadır.

estağfirullah (Ar.)	astapıralla (Kaz.)	estağfurullah (TT.)
allah (Ar.)	alla (Kaz.)	allah (TT.)
gunâh (Far.)	küna (Kaz.)	günah (TT.)
nikâh (Ar.)	neke (Kaz.)	nikâh (TT.)

bismillah (Ar.)	pismella (Kaz.)	bismillah (TT.)
allah (Ar.)	alla (Kır.)	allah (TT.)
elhamdulillah (Ar.)	alkamdu (Kır.)	elhamdülillah(TT.)
dîv (Far.)	döö (Kır.)	dev (TT.)
i'llâllah (Ar.)	ildalda (Kır.)	illallah (TT.)
in şa' e (Ar.)	inşaalla (Kır.)	inşallah (TT.)
kulâh (Far.)	külö (Kır.)	kulah (TT.)
mekrûh (Ar.)	makröö (Kır.)	mekruh (TT.)
nikâh (Ar.)	nike (Kır.)	nikâh (TT.)
pelâv, pilâv (Far.)	paloo (Kır.)	pilav (TT.)
şâh (Far.)	şaa (Kır.)	şah (TT.)
gunâh (Far.)	künöö (Kır.)	günah (TT.)
tesbîh (Ar.)	tespe (Kır.)	tespih (TT.)
allah (Ar.)	alla (Tat.)	allah (TT.)
bismillah (Ar.)	bismilla (Tat.)	bismillah (TT.)
gunâh (Far.)	güna (Tat.)	günah (TT.)
iştihâ' (Ar.)	işta (Tat.)	iştah (TT.)
ikrâh (Ar.)	ikra (Tat.)	ikrah (TT.)
illallah (Ar.)	illalla (Tat.)	illallah (TT.)
in şâ' e (Ar.)	inşalla (Tat.)	inşallah (TT.)
kağeğ (Ar.)	kade (Tat.)	kadeh (TT.)
mâ şâ'e+allah (Ar.)	maşalla (Tat.)	maşallah (TT.)
nikâh (Ar.)	nikâ (Tat.)	nikâh (TT.)
pâdşâh (Far.)	padişa (Tat.)	padişah (TT.)
yâ+allah (Ar.)	yalllaaa (Tat.)	yallah (TT.)

Bunların dışında alıntı kelimelerde n, s, r, k, m ünsüzlerinin düştüğü kelimeler de bulunmaktadır. Bu örnekleri şu şekilde sıralayabiliriz :

dûr-bîn (Far.)	dürbi (Kaz.)	dürbün (TT.)
mıknâtîs (Ar.)	magnıt (Kaz.)	mıknatis (TT.)
mîrâs (Ar.)	mura (Kaz.)	miras (TT.)
minber (Ar.)	minbe (Kaz.)	minber (TT.)
hukûk (Ar.)	huq (Kaz.)	hukuk (TT.)

ķuşûr (Ar.)	nukus (Kır.)	kusur (TT.)
tamâm (Ar.)	tama (Kır.)	tamam (TT.)
râsuht (Far.)	rast (Tat.)	rastık (TT.)

“s” sesi genellikle kendinden sonra gelen ünsüzlerin düşmesine sebep olur. Diş eti ünsüzü olan “t” sesi de hem patlayıcı özelliğinden dolayı hem de “s” sesinin etkisiyle son seste kolaylıkla düşmektedir. Bazı kelimelerde ise ht ünsüz grubunun tonsuz patlayıcı ünsüz olan “t” nin düşmesiyle k’ya dönüştüğü görülmektedir.

bed-baht (Far.)	beybaq (Kaz.)	bedbaht (TT.)
bereket (Ar.)	bereke (Kaz.)	bereket (TT.)
dûst (Far.)	dos (Kaz.)	dost (TT.)
durust (Far.)	duris (Kaz.)	dürüst (TT.)
işâret (Ar.)	işyara (Kaz.)	işaret (TT.)
mest (Far.)	mas (Kaz.)	mest (TT.)
fursat (Ar.)	murşa (Kaz.)	fırsat (TT.)
taht (Far.)	taq (Kaz.)	taht (TT.)
baht (Far.)	bak (Kır.)	baht (TT.)
bereket (Ar.)	bereke (Kır.)	bereket (TT.)
behişt (Far.)	beyiş (Kır.)	behişt (TT.)
cemâ‘at (Ar.)	cama (Kır.)	cemaat (TT.)
dâniş-mend (Far.)	danişman (Kır.)	danişment (TT.)
der-bent (Far.)	dere (Kır.)	derbent (TT.)
dûst (Far.)	dos (Kır.)	dost (TT.)
durust (Far.)	durus (Kır.)	dürüst (TT.)
ķiyâmet (Ar.)	kayım (Kır.)	kiyamet (TT.)
mesh (Ar.)	maası (Kır.)	mest (TT.)
mest (Far.)	mas (Kır.)	mest (TT.)
naķd (Ar.)	nak (Kır.)	nakit (TT.)
taht (Far.)	tak (Kır.)	taht (TT.)
ķabâhat (Ar.)	kabaa (Tat.)	kabahat (TT.)
mest (Far.)	mes (Tat.)	mest (TT.)
cuft (Far.)	şıp (Tat.)	çift (TT.)

2.3. ÜNSÜZ TEKLEŞMESİ

Arapça ve Farsça'daki şeddeli kelimelerde iç ses ünsüzlerindeki asli ikizliğin tekleşerek kaybolması olayıdır. Bu durum kelimelerin kolay telaffuz edilebilme nedenine bağlanabilir.

dukkân (Ar.)	düken (Kaz.)	dükkân (TT.)
kuvvat (Ar.)	quvat (Kaz.)	kuvvet (TT.)
maḥabbet (Ar.)	maqabat (Kaz.)	muhabbet (TT.)
meşakḳat (Ar.)	maşaqat (Kaz.)	meşakkat(TT.)
mu'allim (Ar.)	muğalim (Kaz.)	muallim(TT.)
tevekkel (Ar.)	tâvekel (Kaz.)	tevekkel (TT.)
'izzet (Ar.)	izet (Kaz.)	izzet (TT.)
ehemmiyyet (Ar.)	aamiyat (Kır.)	ehemmiyet (TT.)
ecinnî (Ar.)	acına (Kır.)	ecinni (TT.)
elḥamdulillah (Ar.)	alkamdu (Kır.)	elhamdülillah (TT.)
bakḳâl (Ar.)	bakal (Kır.)	bakkal (TT.)
cebbâr (Ar.)	capar (Kır.)	cebbar (TT.)
dukkân (Ar.)	dükön (Kır.)	dükkân (TT.)
hişşe (Ar.)	ese (Kır.)	hisse (TT.)
'izzet (Ar.)	ızat (Kır.)	izzet (TT.)
kuvvat (Ar.)	kubat (Kır.)	kuvvet (TT.)
maḥalle (Ar.)	maala (Kır.)	mahalle (TT.)
meşakḳat (Ar.)	maşakat (Kır.)	meşakkat (TT.)
mu'allim (Ar.)	muğalim (Kır.)	muallim (TT.)
şarrâf (Ar.)	sarap (Kır.)	sarra (TT.)
deccâl (Ar.)	tacaal (Kır.)	deccal (TT.)
tevekkul (Ar.)	tobokel (Kır.)	tevekkül (TT.)
ummet (Ar.)	ümöt (Kır.)	ümmet (TT.)
cibilliyet (Ar.)	cibiliyet (Tat.)	cibilliyet (TT.)
cubbe (Ar.)	cübe (Tat.)	cübbe (TT.)
deyyûs (Ar.)	deyüz (Tat.)	deyyus (TT.)
ehemmiyyet (Ar.)	emiyyet (Tat.)	ehemmiyet (TT.)

evvel (Ar.)	evel (Tat.)	evvel (TT.)
hızr+İlyâs (Ar.)	kıdırlez (Tat.)	hıdırellez (TT.)
kuvvet (Ar.)	kuwet (Tat.)	kuvvet (TT.)
maḥabbet (Ar.)	mabet (Tat.)	muhabbet (TT.)
ḥaleb (Ar.)	malebe (Tat.)	muhallebi (TT.)
mu‘azzez (Ar.)	muaziz (Tat.)	muazzez (TT.)
muruvvet (Ar.)	murvet (Tat.)	mürüvvet (TT.)
vukıyye (Ar.)	oka (Tat.)	okka (TT.)
ta‘accub (Ar.)	tacüp (Tat.)	taaccüp (TT.)
tâkiye (Ar.)	takıya (Tat.)	takke (TT.)
temennâ (Ar.)	temane (Tat.)	temenna (TT.)
dükkân (Ar.)	tükân (Tat.)	dükkân (TT.)

2.4. ÜNSÜZ İKİZLEŞMESİ

Sözün pekiştirilmesi amacıyla herhangi bir kelime veya dil birliğinin daha vurgulu bir şekilde söylenmesi sonucu, kelime bünyesinde aslında olmayan birtakım sesler ortaya çıkmakta veya ses olayları gözlenebilmektedir ki bunlar fonetik pekiştirme unsuru sayılmaktadır.³⁶ Ünsüz ikizleşmeleri özellikle t, y, m, p ünsüzlerinde görülmektedir.³⁷ İç seste iki ünlü arasında bulunan bazı ünsüzlerin, bazen kuvvetli vurgulamalara, bazen de sebebi tam anlaşılmayan fonetik değişimlere bağlı olarak ikizleştikleri görülür.³⁸ Bu ses olayı ile ilgili kelimeler sadece Tatar Türkçesinde mevcuttur. Kazak ve Kırgız Türkçesinde ise ünsüz ikizleşmesi ile ilgili kelimelere rastlanmamaktadır.

kâfir (Ar.)	kâppîr (Tat.)	kafir (TT.)
kaṭ‘iyyen (Ar.)	kattiyen (Tat.)	katiyen (TT.)
çille (Far.)	şille (Tat.)	çile (TT.)

³⁶ Ahat Üstüner, “Türkçede Fonetik Pekiştirmeden Kaynaklanan Ünsüz İkizleşmeleri”, IV. Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri II, 24-29 Eylül 2000, TDK Yay., Ankara 2007, s. 1881.

³⁷ Fatma Özkan, *Osmaniye Tatar Ağzı*, TDK Yay., Ankara 1997, s.29.

³⁸ bk. Gülseren, *age.*, s. 103.

2.5. HECE DÜŞMESİ (Haploloji)

Bir gramer birliğinde arka arkaya gelen ve ses bakımından birbirine benzeyen iki heceden birinin bazen eridiği, düştüğü görülür. Böylece o iki hece bir hece haline gelir. İşte bu hadiseye, bir hecenin, bir ses topluluğunun düşmesi hadisesine hece düşmesi adını veriyoruz.³⁹

taḥâret (Ar.)	dâret (Kaz.)	taharet (TT.)
ḳahr (Ar.)	kâr (Kaz.)	kahır (TT.)
ḳâbiliyet (Ar.)	qabilet (Kaz.)	kabiliyet (TT.)
miknâtîs (Ar.)	magnıt (Kaz.)	mıknatıs (TT.)
ḥuḳûḳ (Ar.)	huḳ (Kaz.)	hukuk (TT.)
elḥamdulillah (Ar.)	alkamdu (Kır.)	elhamdülillah (TT.)
âheste (Far.)	asta (Kır.)	aheste (TT.)
fâtiḥa (Ar.)	bata (Kır.)	fatiha (TT.)
der+bend (Far.)	dere (Kır.)	derbent (TT.)
ḳiyâmet (Ar.)	kayım (Kır.)	kiyamet (TT.)
maşlahat (Ar.)	maslet (Kır.)	maslahat (TT.)
muşte (Far.)	muş (Kır.)	muşta (TT.)
temyîz (Ar.)	taza (Kır.)	temiz (TT.)
bahâdur (Far.)	batır (Tat.)	bahadır (TT.)
dirhem (Ar.)	drem (Tat.)	dirhem (TT.)
ehemmiyet (Ar.)	emiyet (Tat.)	ehemmiyet (TT.)
ḥızr + İlyâs (Ar.)	kıdırlez (Tat.)	hıdırellez (TT.)
keyf (Ar.)	kip (Tat.)	keyif (TT.)
ḥaleb (Ar.)	malebe (Tat.)	muhallebi (TT.)
maḥalle (Ar.)	malle (Tat.)	mahalle (TT.)
muḥârebe (Ar.)	marebe (Tat.)	muharebe (TT.)
râsuḥt (Far.)	rast (Tat.)	rastık (TT.)
seḥer (Ar.)	ser (Tat.)	seher (TT.)
tevbe (Ar.)	tew (Tat.)	tövbe (TT.)
zehr (Far.)	zer (Tat.)	zehir (TT.)

³⁹ Muharrem Ergin, *Türk Dil Bilgisi*, Bayrak Yay., İstanbul 2002, s. 52.

2.6. AYKIRILAŞMA

Kazak, Kırgız ve Tatar Türkçelerindeki Arapça-Farsça kelimelerdeki bütün -ll- akıcı ünsüz çiftleri aykırılaştırma sonucu -ld-‘ ye dönüşmüştür. Ayrıca Kazak Türkçesinde -nn- akıcı ünsüz çiftlerinin de aykırılaştırma sonucu -nd-‘ye dönüştüğü görülmektedir. Ancak Tatar Türkçesinde bu ses hadisesi sadece tek kelime de bulunmaktadır.

mevlâ (Ar.)	molda (Kaz.)	molla (TT.)
sunnet (Ar.)	sündet (Kaz.)	sünnet (TT.)
allah (Ar.)	alda (Kır.)	allah (TT.)
dellâl (Ar.)	daldal (Kır.)	tellal (TT.)
i'lâllah (Ar.)	ildalda (Kır.)	illallah(TT.)
‘illet (Ar.)	ildet (Kır.)	illet (TT.)
kelle (Far.)	kelde (Kır.)	kelle (TT.)
cellâd (Ar.)	celdat (Tat.)	cellat (TT.)

2.7. BENZEŞME

Bir kelime içinde bulunan ünsüzlerden birisinin, komşu ya da uzak öteki ünsüze, ton ve boğumlanma noktaları bakımından, benzemesi olayına ünsüz benzeşmesi adı verilir.⁴⁰ Gerçekte bütün ses olayları kolay söyleme eğiliminden kaynaklanmaktadır. İster ünlü olsun, ister ünsüz olsun bir sesin başka bir ses uyması benzeşme kuralına dayanmaktadır.⁴¹

-s- > -ç-

Bu benzeşme olayının örneği Kırgız Türkçesinde kelime başında ve bir kelime de görülmektedir. Kazak ve Tatar Türkçelerinde ise bu ses hadisesinin örneği bulunmamaktadır.

⁴⁰ bk. Gülensoy, *age.*, s. 329.

⁴¹ Fuat Bozkurt, *Türkiye Türkçesi (Türkçe Öğretiminde Yeni Bir Yöntem)*, Kapı Yay., İstanbul 2004, s. 128.

şadrenc (Far.) çatıraş (Tat.) satranç (TT.)

-n- > -l-

insân (Ar.) insal (Kaz.) insan (TT.)
meymûn (Ar.) maymıl (Kaz.) maymun (TT.)
şem‘(Ar.)+-dân (Far.) şamdâl (Kaz.) şamdan (TT.)
izn (Ar.) ızıl (Kaz.) izin (TT.)
meymûn (Ar.) maymıl (Kır.) maymun (TT.)

2.8. GÖÇÜŞME (Metatez)

Kelime içindeki komşu ve uzak seslerin yer değiştirmesi olayıdır.⁴² Göçüşme çoğu zaman açıklığı daha yüksek olan bir sesin kelime başına, daha düşük olanın kelime sonuna doğru kaynaşması şeklinde olur.⁴³ Bu ses hadisesinin Tatar Türkçesinde örneği bulunmamaktadır.

ķaranful (Ar.) qalampır (Kaz.) karanfil (TT.)
la‘net (Ar.) nâlet (Kaz.) lanet (TT.)
cinâyet (Ar.) kıyanat (Kır.) cinayet (TT.)
fetîl (Ar.) bilte (Kır.) fitil (TT.)
la‘net (Ar.) naalat (Kır.) lanet (TT.)

Göçüşme en ziyade çok heceli kelimelerde içseste karşılaştıran iki sesteşin yer değiştirmesiyle olur.⁴⁴

cevher (Ar.) kahvar (Kaz.) cevher (TT.)
deryâ (Far.) dayra (Kır.) derya (TT.)
dunyâ (Ar.) düynö (Kır.) dünya (TT.)

⁴² Hülya Kasapoğlu Çengel, *Kırgız Türkçesi Grameri Ses ve Şekil Bilgisi*, Akçağ Yay., Ankara 2005, s. 103.

⁴³ Tahsin Banguoğlu, *Türkçenin Grameri*, TDK Yay., Ankara 2007, s. 70.

⁴⁴ bk. Banguoğlu, *age.*, s. 70.

2.9. ÜNLÜ-ÜNSÜZ GÖÇÜŞMESİ

Aşağıdaki örneklerde bir ünlü-ünsüz göçüşmesi vardır. Fakat bu olay bir ünlü düşmesi(özellikle vurgusuz orta hece ünlüsü) ve bunun sonunda yan yana gelen iki ünsüzün telâffuzunu kolaylaştırmak için yeniden bir ünlü türemesi şeklinde de düşünülebilir.⁴⁵

fiṭra (Ar.)	bitir (Kaz.)	fitre (TT.)
ḳahramân (Far.)	qaharman (Kaz.)	kahraman (TT.)
meyl (Ar.)	meyli (Kaz.)	meyil (TT.)
muslim (Ar.)+âṅ (Far.)	musılman (Kaz.)	müslüman (TT.)
nukṭa (Ar.)	noṗat (Kaz.)	nokta (TT.)
inṣâf (Ar.)	nısap (Kaz.)	insaf (TT.)
isrâf (Ar.)	sırâp (Kaz.)	israf (TT.)
semâ' (Ar.)	asman (Kır.)	sema (TT.)
fiṭra (Ar.)	bitir (Kır.)	fitre (TT.)
muslim (Ar.)+âṅ (Far.)	musulman(Kır.)	müslüman (TT.)
naḳd (Ar.)	nakta (Kır.)	nakit (TT.)
inṣâf (Ar.)	nısap (Kır.)	insaf (TT.)
nukṭa (Ar.)	nokot (Kır.)	nokta (TT.)
sutûn (Far.)	ustun (Kır.)	sütun (TT.)
maṣṣaraba (Ar.)	meşerpe (Tat.)	maşrapa (TT.)
muslim (Ar.)+âṅ (Far.)	müsülman (Tat.)	müslüman (TT.)

⁴⁵ Ali Fehmi Karamanhoğlu, *Kıpçak Türkçesi Grameri*, TDK Yay., Ankara 1994, s. 22.

2.10. ÜNSÜZ DEĞİŞMELERİ

2.10.1. Tonlulaşma

p- > b-

Farsça kelimelerde, genellikle düz-geniş ünlüler yanındaki kelime başı p ünsüzü tonlularak b'ye dönüşmüştür.⁴⁶ Bu özelliğin örnekleri Kazak ve Kırgız Türkçesinde görülürken Tatar Türkçesinde görülmez.

bahâ (Far.)	bağa (Kaz.)	paha (TT.)
bâzâr (Far.)	bazar (Kaz.)	pazar (TT.)
bâdincân (Ar.)	baklacan (Kaz.)	patlıcan (TT.)
pelâv (Far.)	balav (Kaz.)	pilav (TT.)
pehlevân (Far.)	baluvan (Kaz.)	pehlivan (TT.)
pârs (Far.)	barıs (Kaz.)	pars (TT.)
penc+şenbe (Far.)	beyşenbi (Kaz.)	perşembe (TT.)
piyâz (Far.)	biyaz (Kaz.)	piyaz (TT.)
pûlâd (Far.)	bolat (Kaz.)	polat (TT.)
ḥarbûz (Far.)	darbız (Kaz.)	karpuz (TT.)
bahâ (Far.)	baa (Kır.)	paha (TT.)
pehlevân (Far.)	balban (Kır.)	pehlivan (TT.)
pârçe (Far.)	barça (Kır.)	parça (TT.)
perde (Far.)	barda (Kır.)	perde (TT.)
peydâ (Far.)	bayda (Kır.)	peyda (TT.)
peygâm-ber (Far.)	baygambar (Kır.)	peygamber (TT.)
bâzâr (Far.)	bazar (Kır.)	pazar (TT.)
perî (Far.)	beri (Kır.)	peri (TT.)
penc+şenbe (Far.)	beyşembi (Kır.)	perşembe (TT.)
peşimân (Far.)	buşman (Kır.)	pişman (TT.)

⁴⁶ bk. Başdaş-Kutlu, age., s. 45.

Kazak ve Tatar Türkçelerinde Arapça kelimelerde, kelime sonundaki p'nin tonlularak b'ye dönüştüğü de görülmektedir.

'arab (Ar.)	arab (Kaz.)	arap (TT.)
ḥatīb (Ar.)	hatib (Tat.)	hatip (TT.)

Kelime ortasında da p- > b- değişimi görülmektedir. Bu kelimelerde p- > b- değişimi esnasında bazı ses olayları gerçekleşmiştir. Bu ses olayları şu şekildedir.

Kazak Türkçesinde Arapça kelime p- > b- değişimi esnasında kelime sonunda e ünlüsünün türediği görülmektedir.

naşīb (Ar.)	nesibe (Kaz.)	nasip (TT.)
-------------	---------------	-------------

Kazak Türkçesinde Arapça kelime p- > b- değişimi esnasında kelime ortasındaki h ünsüzünün düştüğü görülmektedir.

şubhe (Ar.)	şuba (Kaz.)	şüphe (TT.)
-------------	-------------	-------------

Kazak ve Tatar Türkçelerinde Farsça kelimelerdeki p- > b- değişimi ile b'nin yanındaki yuvarlak u ünlüsünün düzleşerek ı ünlüsüne dönüştüğü dikkat çekmektedir.

ḥarbûz (Far.)	darbız (Kaz.)	karpuz (TT.)
ḥarbûz (Far.)	karbız (Tat.)	karpuz (TT.)

-k- > -g-

Tonsoz k ünsüzünün düzenli olarak tonlularak g ünsüzüne dönüşmesi olayıdır. Kırgız Türkçesinde örneği bulunmamaktadır. Kazak ve Tatar Türkçelerinde ise kelime başı ile kelime ortasında görülmektedir.

kevser (Ar.)	gavsar (Kaz.)	kevser (TT.)
miknâṭis (Ar.)	magnit (Kaz.)	mıknatis (TT.)

kemân (Far.)	gemane (Tat.)	keman (TT.)
lakab (Ar.)	lagap (Tat.)	lakap (TT.)

-k- > -ğ-

Bu ses hadisesinin Tatar Türkçesinde örneği bulunmamaktadır. Bu ses hadisesine Kazak Türkçesinde kelime başı ve kelime sonunda, Kırgız Türkçesinde ise kelime ortasında ve kelime sonunda rastlanmaktadır.

kuşûr (Ar.)	ğuzır (Kaz.)	kusur (TT.)
takâtîr (Ar.)	dağdır (Kaz.)	taktir (TT.)
reng (Far.)	ıranğ (Kır.)	renk (TT.)
şadağa (Ar.)	sadağa (Kır.)	sadaka (TT.)
takâtîr (Ar.)	tağdır (Kır.)	taktir (TT.)

-t- > -d-

Kelime başındaki t-d meselesinde eski imlâ dolayısıyla tereddüte düşülecek bir nokta vardır. Arap harflerinde t için iki harf mevcuttu. Bunlardan te harfi Türkçede umumiyetle ince kelimelerde, tı harfi ise kalın kelimelerde kullanılırdı. İşte kalın kelimelerde kullanılan bu tı harfi ise kalın kelimelerde kullanılırdı. İşte kalın kelimelerde kullanılan bu tı harfi d'ye dönüşmüş olduğu muhakkak bulunan kelimelerde de bir imlâ tarzı olarak eski yazı terk edilinceye kadar kullanılmıştır. Yani eski yazıda tı hem t, hem de d seslerinin karşılığı olarak yazılmaktaydı. Bu yüzden kalın kelimelerin başındaki t-d değişikliğini takip etmek çok güç bir hale gelmiş bulunmaktadır.⁴⁷ Kazak, Kırgız ve Tatar Türkçelerinde de alıntı kelimelerde kelime başında yer alan /t/ genellikle korunurken bazı kelimelerde /d/ ye dönüşmüştür.⁴⁸ Sadece kelime başında değil kelime ortasında ve kelime sonunda da t-d değişimine rastlanmaktadır.

ebcet (Ar.)	abcad (Kaz.)	ebcet (TT.)
takâtîr (Ar.)	dağdır (Kaz.)	taktir (TT.)

⁴⁷ Muharrem Ergin, *Türk Dil Bilgisi*, Bayrak Yay., İstanbul 2002, s. 91-92.

⁴⁸ bk. Çengel, *age.*, s. 87.

da \underline{h} l (Ar.)	daqıl (Kaz.)	tahıl (TT.)
ta \underline{h} âret (Ar.)	dâret (Kaz.)	taharet (TT.)
ten (Far.)	dene (Kaz.)	ten (TT.)
şeft-âlû (Far.)	şabdâl (Kaz.)	şeftali (TT.)
ictihâd (Ar.)	ıcdahat (Kaz.)	içtihat (TT.)
dâne (Far.)	daana (Kır.)	tane (TT.)
ta \underline{h} âret (Ar.)	daarat (Kır.)	taharet (TT.)
ta'rif (Ar.)	daarip (Kır.)	tarif (TT.)
dellâl (Ar.)	daldal (Kır.)	tellal (TT.)
tennûr (Ar.)	dandır (Kır.)	tandır (TT.)
def (Far.)	dap (Kır.)	tef (TT.)
dârçîn (Far.)	darçin (Kır.)	tarçin (TT.)
ta'yîn (Ar.)	dayın (Kır.)	tayin (TT.)
ten (Far.)	den (Kır.)	ten (TT.)
tekbîr (Ar.)	depkir (Kır.)	tekbir (TT.)
ta \underline{n} bûr (Ar.)	dombura (Kır.)	tambur (TT.)
şeft-âlû (Far.)	şabdalı (Kır.)	şeftali (TT.)
ta \underline{n} tana (Ar.)	dandana (Kır.)	tantana (TT.)
def (Far.)	dare (Tat.)	tef (TT.)
tenhâ (Ar.)	dena (Tat.)	tenha (TT.)
turbe (Ar.)	dürbe (Tat.)	türbe (TT.)
kelbetân (Ar.)	kelbedîn (Tat.)	kerpeten (TT.)

-s- > -z-

Tatar Türkçesinde bu değişimle ilgili örnekler daha fazla olmakla beraber Kazak ve Kırgız Türkçelerinde bir kelimedede göze çarpmaktadır. Kazak ve Kırgız Türkçelerinde s-z değişimi ile z'nin yanındaki yuvarlak u ünlülerini düzleşerek ı ünlüsüne dönüştüğü göze çarpmaktadır.

kuşûr (Ar.)	ğuzır (Kaz.)	kusur (TT.)
nâmûs (Ar.)	namız (Kır.)	namus (TT.)
nergis (Far.)	nargöz (Tat.)	nergis (TT.)
şifr (Ar.)	zıpır (Tat.)	sıfır (TT.)

sunbul (Ar.)

zümbül (Tat.)

sümbül (TT.)

Tatar Türkçesinde bu değişimin gerçekleştiği iki kelimedede ünsüz düşmesi meydana gelmiştir. Bu kelimeler şunlardır:

bahş (Ar.)

baz (Tat.)

bahis (TT.)

deyyûş (Ar.)

deyüz (Tat.)

deyyus (TT.)

-p- > -m

ğayb (Ar.)

kayım (Kır.)

kayıp (TT.)

pence (Far.)

mança (Kır.)

pençe (TT.)

sipârîş (Far.)

sımarîş (Tat.)

sipariş (TT.)

2.10.2. Tonsuzlaşma

Ünsüzlerin boğumlanmaları sırasında tonsuzluk niteliği kazanması tonsuzlaşma diye adlandırılır.⁴⁹

-b- > -p-

Üç lehçede de örnekleri mevcut olan bu değişimde b'nin p'ye dönüşürken yanındaki ince ünlüyü kalınlaştırdığı görülmektedir. Kalınlaşmanın olmadığı istisnai b-p değişimi örnekleri de bulunmaktadır.

belâ (Ar.)

pâle (Kaz.)

bela (TT.)

şûrbâ (Far.)

sorpa (Kaz.)

çorba (TT.)

teba'a (Ar.)

tap (Kaz.)

tebaa (TT.)

çûbân (Far.)

şopan (Kaz.)

çoban (TT.)

cebbâr (Ar.)

capar (Kır.)

cebbar (TT.)

hûṭbe (Ar.)

kutpa (Kır.)

hutbe (TT.)

cenâbet (Ar.)

cinapet (Tat.)

cenabet (TT.)

⁴⁹ bk. Coşkun, *age.*, s. 19.

murekkeb (Ar.)

morekkep (Tat.)

mürekkeb (TT.)

-d- > -t-

Alıntı kelimelerde başta, ortada ve sonda bulunan d'ler Türkçeleştirme temayülünün bir sonucu olarak tonsuzlaşarak t'ye dönüşmüştür.

pâdşâh (Far.)

patşa (Kaz.)

padişah (TT.)

tût (Far.)

tut (Kaz.)

dut (TT.)

şâd (Far.)

şat (Kaz.)

şad (TT.)

çader (Far.)

çatır (Kır.)

çadır (TT.)

şâd (Far.)

şat (Kır.)

şad (TT.)

deccâl (Ar.)

tacaal (Kır.)

deccal (TT.)

bahâdur (Far.)

batır (Tat.)

bahadır (TT.)

kaţîfe (Ar.)

katipe (Tat.)

kadife (TT.)

dükkân (Ar.)

tükân (Tat.)

dükkân (TT.)

-g- > k-, q-

Alıntı kelimelerde ön seste bulunan -g- sesi, tonsuzlaşarak -k- ve -q- ünsüzüne dönüşmektedir. Ayrıca kelime ortasında da bir örnekte bu ses değişimi görülmektedir.

ğarîp (Ar.)

kârip (Kaz.)

garip (TT.)

kâr (Far.)+keff (Ar.)

keriş (Kaz.)

gergef (TT.)

gunâh (Far.)

küna (Kaz.)

günah (TT.)

ğâzî (Ar.)

qazı (Kaz.)

gazi (TT.)

ğiybet (Ar.)

qaybat (Kaz.)

gybet (TT.)

ğayret (Ar.)

qayrat (Kaz.)

gayret (TT.)

ğalaţ (Ar.)

kalet (Kır.)

galat (TT.)

ğamm (Ar.)

kam (Kır.)

gam (TT.)

ğanîmet (Ar.)

kanimet (Kır.)

ganimet (TT.)

ğâfil (Ar.)

kapıl (Kır.)

gafil (TT.)

ğaflet (Ar.)

kapilet (Kır.)

gaflet (TT.)

ğarîb (Ar.)	karıp (Kır.)	garip (TT.)
ğark (Ar.)	kark (Kır.)	gark (TT.)
ğiybet (Ar.)	kaybat (Kır.)	gıybet (TT.)
ğayret (Ar.)	kayrat (Kır.)	gayret (TT.)
ğazel (Ar.)	kazal (Kır.)	gazel (TT.)
ğazab (Ar.)	kazap (Kır.)	gazap (TT.)
ğazâ' (Ar.)	kazat (Kır.)	gaza (TT.)
ğâzî (Ar.)	kazı (Kır.)	gazi (TT.)
kef- gîr (Far.)	kepkir (Kır.)	kevgir (TT.)
gerden (Far.)	kerden (Kır.)	gerdan (TT.)
gul (Far.)	kül (Kır.)	gül (TT.)
gul-istân (Far.)	külüstön (Kır.)	gülistan (TT.)
gunâh (Far.)	künöö (Kır.)	günah (TT.)
gurz (Far.)	kürzü (Kır.)	gürz (TT.)
ğâlibâ (Ar.)	kalîbî (Tat.)	galiba (TT.)
ğaflet (Ar.)	kaplet (Tat.)	gaflet (TT.)
ğarîb (Ar.)	karîp (Tat.)	garip (TT.)
ğurbet (Ar.)	kurbet (Tat.)	gurbet (TT.)

-ğ- > -k, q-

Kelime ortasında ve kelime sonunda meydana gelen bu ses hadisesinin üç lehçede de örneği bulunmaktadır.

çerâğ (Far.)	şıraq (Kaz.)	çırağ (TT.)
bâğ (Far.)	bak (Kır.)	bağ (TT.)
çerâğ (Far.)	çırak (Kır.)	çırağ (TT.)
legen (Far.)	eleken (Tat.)	leğen (TT.)

-m- > -p-

m ünsüzünün tonsuzlaşarak p'ye dönüşmesi hadisesidir. Bu ses hadisesinin sadece Kazak Türkçesinde örneği bulunmaktadır.

duşmân (Far.)	duşpan (Kaz.)	düşman (TT.)
tâmm (Ar.)	tap (Kaz.)	tam (TT.)

-n- > -t-

n – t değişimi Kazak ve Kırgız Türkçelerinde aynı kelimeye tek bir örnekte bulunmaktadır.

zamân (Ar.)	zamat (Kaz.)	zaman (TT.)
zamân (Ar.)	zamat (Kır.)	zaman (TT.)

-z- > -s-

Bu ses hadisesi incelenen lehçeler arasında sadece Kırgızca'da bulunmaktadır. Kelime başında ve kelime içinde görülen bu ses hadisesinin kelime sonunda örneği bulunmamaktadır.

'azrâ'îl (Ar.)	asreyil (Kır.)	azrail (TT.)
rizk (Ar.)	ırıskı (Kır.)	rızık (TT.)
zekât (Ar.)	seket (Kır.)	zekat (TT.)
surnây (Far.)	surnay (Kır.)	zurna (TT.)

2.10.3. Süreklileşme

Dildeki "kolay söyleyişe yönelme" yönündeki gelişmenin doğal sonucu olan süreklileşme, Orta Türkçe döneminden itibaren görülmektedir. Patlayıcı ünsüzlerin süreklileşmesi hadisesi, Türkiye Türkçesinin de içinde bulunduğu Güneybatı grubu Türk lehçelerinde ileri seviyeye ulaşmıştır. Doğu lehçelerinde ise patlayıcılık nispeten korunmuştur.⁵⁰

⁵⁰ bk. Başdaş-Kutlu, *age.*, s. 46.

-b- > -m-

Arapça-Farsça alıntı kelimelerde b ünsüzünün süreklileşerek m ye dönüşmesi hadisesi Kırgız ve Tatar Türkçelerinde sınırlı sayıda kelimedede bulunmaktadır. Kazak Türkçesinde ise bu ses hadisesi ile ilgili kelime örneği mevcut değildir.

şâbûn (Ar.)	samın (Kır.)	sabun (TT.)
şuḥbet (Ar.)	söömöt (Kır.)	sohbet (TT.)
tebâşîr (Far.)	temeşîr (Tat.)	tebeşîr (TT.)

-d- > -y-

Daha eski Türkçedeki d ünsüzünün Türkçe kelimelerde y'ye dönüştüğü görülür. Alıntı kelimelerde bu duruma pek rastlanmaz. Bu nedenle Kırgız ve Tatar Türkçelerinde bu ses hadisesinin örneğine hiç rastlanmazken Kazak Türkçesinde ise bir kelimedede bu hadise görülmektedir.

bed-baḥt (Far.)	beybaq (Kaz.)	bedbaht (TT.)
-----------------	---------------	---------------

-g- > -y-

kâfir (Ar.)	yawür (Tat.)	gâvur (TT.)
-------------	--------------	-------------

2.10.4. Süreksizleşme

Sürekli ünsüzlerin süreksiz ünsüzler haline gelmesi olayına süreksizleşme denir.⁵¹

-f- > -b-

Alınma kelimelerin başındaki f ünsüzü çoğunlukla süreksizleşerek b'ye dönüşmüştür.

⁵¹ bk. Buran-Oğraş, *age.*, s. 86.

faķîr (Ar.)	baqır (Kaz.)	fakir (TT.)
felâket (Ar.)	bâleket (Kaz.)	felaket (TT.)
fulân (Ar.)	bâlen (Kaz.)	falan (TT.)
fetvâ (Ar.)	bâtuva (Kaz.)	fetva (TT.)
fiŗra (Ar.)	bitir (Kaz.)	fitre (TT.)
faķaŗ (Ar.)	bakat (Kır.)	fakat (TT.)
faķîr (Ar.)	bakır (Kır.)	fakir (TT.)
fâl (Ar.)	bal (Kır.)	fal (TT.)
felâket (Ar.)	balaket (Kır.)	felaket (TT.)
farz (Ar.)	barız (Kır.)	farz (TT.)
fark (Ar.)	bark (Kır.)	fark (TT.)
fermân (Far.)	barman (Kır.)	ferman (TT.)
fâtihâ (Ar.)	bata (Kır.)	fatiha (TT.)
firiŗte (Far.)	berişte (Kır.)	ferişte (TT.)
fikr (Ar.)	bikir (Kır.)	fikir (TT.)
fetîl (Ar.)	bilte (Kır.)	fitil (TT.)
fiŗra (Ar.)	bitir (Kır.)	fitre (TT.)
fursat (Ar.)	bursat (Kır.)	fırsat (TT.)

Ayrıca birkaç kelimedede kelime içinde de f ünsüzünün b'ye dönüŗtüęü görölmektedir.

hâfiz (Ar.)	abız (Kaz.)	hafız (TT.)
ŗeft-âlû (Far.)	ŗabdâl (Kaz.)	ŗeftali (TT.)
ŗeft-âlû (Far.)	ŗabdâlî (Kır.)	ŗeftali (TT.)

-f- > -p-

Kelime başında :

fâ'ide (Ar.)	payda (Kaz.)	fayda (TT.)
faķîr (Ar.)	paqır (Kaz.)	fakir (TT.)
fânî (Ar.)	paniy (Kaz.)	fani (TT.)
farz (Ar.)	parıyz (Kaz.)	farz (TT.)

farq (Ar.)	parıq (Kaz.)	fark (TT.)
fâtiha (Ar.)	patıya (Kaz.)	fatiha (TT.)
fulân (Ar.)	pâlen (Kaz.)	falan (TT.)
fıkr (Ar.)	pikir (Kaz.)	fikir (TT.)
fîl (Ar.)	pil (Kaz.)	fil (TT.)
fitne (Ar.)	pitine (Kaz.)	fitne (TT.)
fulân (Ar.)	palan (Kır.)	falan (TT.)
fârs (Far.)+î (Ar.)	parsı (Kır.)	farisi (TT.)
fâ'ide (Ar.)	payda (Kır.)	fayda (TT.)
fiṭra (Ar.)	pitir (Kır.)	fitre (TT.)
ferrâş (Ar.)	paraş (Tat.)	faraş (TT.)
fâ'ide (Ar.)	payda (Tat.)	fayda (TT.)
fîl (Ar.)	pîl (Tat.)	fil (TT.)
fişeng (Far.)	pîşenk (Tat.)	fişek (TT.)

Kazak ve Kırgız Türkçelerinde bazı kelimelerde f ünsüzü p'ye dönüşürken yanındaki e ünlüsü kalınlaşarak a ünlüsüne dönüşmüştür.

felâket (Ar.)	pâleket (Kaz.)	felaket (TT.)
fenn (Ar.)	pân (Kaz.)	fen (TT.)
fetvâ (Ar.)	pâtüva (Kaz.)	fetva (TT.)
fenn (Ar.)	pan (Kır.)	fên (TT.)
ferâset (Ar.)	parasat (Kır.)	feraset (TT.)
fermân (Far.)	paiman (Kır.)	ferman (TT.)

Tatar Türkçesinde kelime başında f ünsüzü p'ye dönüşürken yanındaki i ünlüsü kalınlaşarak ı ünlüsüne dönüşmüştür. Bu durum bir örnekte ortaya çıkmıştır.

fır'aun (Ar.)	pırawın (Tat.)	fıravun (TT.)
---------------	----------------	---------------

Kelime ortasında :

hefte (Far.)	apta (Kaz.)	hafta (TT.)
gâfil (Ar.)	ğapıl (Kaz.)	gafil (TT.)

defter (Ar.)	depter (Kaz.)	defter (TT.)
kefil (Ar.)	kepil (Kaz.)	kefil (TT.)
ķaranful (Ar.)	qalampir (Kaz.)	karanfil (TT.)
vefâ' (Ar.)	opa (Kaz.)	vefa (TT.)
şifat (Ar.)	sıypat (Kaz.)	sıfat (TT.)
ţâ'ife (Ar.)	taypa (Kaz.)	tayfa (TT.)
hefte (Far.)	apta (Kır.)	hafta (TT.)
defter (Ar.)	depter (Kır.)	defter (TT.)
hâlîfe (ka'lfa) (Ar.)	kalpa (Kır.)	kalfa (TT.)
ġâfil (Ar.)	kapıl (Kır.)	gafil (TT.)
kâfir (Ar.)	kapır (Kır.)	kâfir (TT.)
ġaflet (Ar.)	kapilet (Kır.)	gaflet (TT.)
kefil (Ar.)	kepil (Kır.)	kefil (TT.)
nafaka (Ar.)	napaka (Kır.)	nafaka (TT.)
vefâ' (Ar.)	opaa (Kır.)	vefa (TT.)
vefât (Ar.)	opat (Kır.)	vefat (TT.)
şûfi (Ar.)	sopu (Kır.)	sofu (TT.)
şifâ' (Ar.)	şıpa (Kır.)	şıfa (TT.)
ţâ'ife (Ar.)	taypa (Kır.)	tayfa (TT.)
'arefe (Ar.)	arpe (Tat.)	arife (TT.)
kâfir (Ar.)	kâppır (Tat.)	kâfir (TT.)
ġaflet (Ar.)	kaplet (Tat.)	gaflet (TT.)
ķaranful (Ar.)	karampıl (Tat.)	karanfil (TT.)
kaţife (Ar.)	katipe (Tat.)	kadife (TT.)
munâfık (Ar.)	munapık (Tat.)	münafık (TT.)
şafâ (Ar.)	sepa (Tat.)	sefa (TT.)
şefik (Ar.)	şepiyık (Tat.)	şefik (TT.)
şeft-âlû (Far.)	şeptalî (Tat.)	şeftali (TT.)
ţûfân (Ar.)	tupan (Tat.)	tufan (TT.)
tufeng (Far.)	tüpek (Tat.)	tüfek (TT.)
zefır (Ar.)	zıpır (Tat.)	zifir (TT.)
şifr (Ar.)	zıpır (Tat.)	sıfir (TT.)

Kazak ve Kırgız Türkçelerindeki bazı kelimelerde kelime ortasında f-p değişimi esnasında p ünsüzünün yanındaki e ünlüsü kalınlaşarak a ünlüsüne dönüşmüştür.

âfet (Ar.)	apat (Kaz.)	afet (TT.)
ziyâfet (Ar.)	sıyapat (Kaz.)	ziyafet (TT.)
tefsîr (Ar.)	tâpsir (Kaz.)	tefsir (TT.)
şefâ'at (Ar.)	şapağat (Kaz.)	şefaet (TT.)
âfet (Ar.)	apat (Kır.)	afet (TT.)
cefâ (Ar.)	capaa (Kır.)	cefa (TT.)
kafe (Ar.)	kapas (Kır.)	kafes (TT.)
kiyâfet (Ar.)	kıyapat (Kır.)	kıyafet (TT.)
sefer (Ar.)	sapar (Kır.)	sefer (TT.)
şefkat (Ar.)	şapkat (Kır.)	şefkat (TT.)
tefsîr (Ar.)	tapsır (Kır.)	tefsir (TT.)
teftiş (Ar.)	taptış (Kır.)	teftiş (TT.)
ziyâfet (Ar.)	zıyapat (Kır.)	ziyafet (TT.)

Tatar Türkçesinde bu ses hadisesi ile meydana gelmiş bir kalınlaşma hadisesi dikkat çekmektedir. Sadece Tatar Türkçesinde ve bir kelimeye görülen bu ses hadisesinde ü ünlüsü kalınlaşarak u ünlüsüne dönüşmüştür.

muftî (Ar.)	muftu (Kır.)	müftü (TT.)
-------------	--------------	-------------

Kazak ve Tatar Türkçelerinde f-b değişimi esnasında p ünsüzünün yanındaki yuvarlak ünlülerin düzleştiği görülmektedir.

estağfirullah (Ar.)	astapıralla (Kaz.)	estağfurullah (TT.)
şûfî (Ar.)	sopı (Kaz.)	sofu (TT.)
eflâtûn (Ar.)	eplatin (Tat.)	eflatun (TT.)

Kırgız Türkçesinde f-p hadisesi bir kelimeye p ünsüzünün yanındaki düz ünlünün yuvarlaklaşmasına neden olmuştur.

ulfet (Ar.)

ülpöt (Kır.)

ülfet (TT.)

Kazak ve Kırgız Türkçelerindeki birer kelimedede bu ses hadisesi esnasında dar ünlülerin genişlediği görülmektedir.

ţûfân (Ar.)

topan (Kaz.)

tufan (TT.)

şifat (Ar.)

sapat (Kır.)

sıfat (TT.)

Tatar Türkçesinde, bir kelimedede ise bu değişim ile geniş ö ünlüsünün daralarak ü ünlüsüne dönüştüğü görülmektedir.

kûfte (Far.)

küpte (Tat.)

köfte (TT.)

Kelime sonunda :

eţrâf (Ar.)

atrap (Kaz.)

etraf (TT.)

elif (Ar.)

âlip (Kaz.)

elif (TT.)

harf (Ar.)

ârip (Kaz.)

harf (TT.)

inşâf (Ar.)

nısap (Kaz.)

insaf (TT.)

isrâf (Ar.)

sırap (Kaz.)

israf (TT.)

taraf (Ar.)

tarap (Kaz.)

taraf (TT.)

tavâf (Ar.)

tâvap (Kaz.)

tavaf (TT.)

elif (Ar.)

âlip (Kır.)

elif (TT.)

harf (Ar.)

arıp (Kır.)

harf (TT.)

ta'rîf (Ar.)

daarip (Kır.)

tarif (TT.)

def (Far.)

dep (Kır.)

tef (TT.)

inşâf (Ar.)

ısap (Kır.)

insaf (TT.)

isrâf (Ar.)

ısırap (Kır.)

israf (TT.)

şarrâf (Ar.)

sarap (Kır.)

sarraaf (TT.)

kenîf (Ar.)

kenep (Kır.)

kenef (TT.)

keyf (Ar.)

keyip (Kır.)

keyif (TT.)

inşâf (Ar.)

nısap (Kır.)

insaf (TT.)

şaff (Ar.)

sap (Kır.)

saf (TT.)

şadef (Ar.)

sedep (Kır.)

sedef (TT.)

taraf (Ar.)	tarap (Kır.)	taraf (TT.)
tavâf (Ar.)	toop (Kır.)	tavaf (TT.)
kaţâ'if (Ar.)	kadayıp (Tat.)	kadayıp (TT.)
kenîf (Ar.)	kenep (Tat.)	kenef (TT.)
gilâf (Ar.)	kılıp (Tat.)	kılıf (TT.)
hoş+âb (Far.)	koşap (Tat.)	hoşaf (TT.)
maşrif (Ar.)	masrap (Tat.)	masraf (TT.)
çâder+şeb (Far.)	şaşap (Tat.)	çarşaf (TT.)
çirk+ab (Far.)	şirkep (Tat.)	çirkef (TT.)
za'if (Ar.)	zayıp (Tat.)	zayıf (TT.)
cuft (Far.)	şıp (Tat.)	çift (TT.)

Kırgız Türkçesinde bir kelimeye bu ses değişimi esnasında p ünsüzünün yanındaki i'nin kalınlaşarak ı'ya dönüştüğü görülmektedir.

şerîf (Ar.)	şarıp (Kır.)	şerif (TT.)
-------------	--------------	-------------

Yine Kırgız Türkçesinde bir örnekte bu değişim ile p ünsüzünün yanında bir ü ünlüsünün türemiş olduğu görülmektedir. Burada dikkati çeken bir özellik ise şudur. Baştaki ö'nün ü'ye dönüşmesiyle ortada türeyen ünlünün de baştaki ünlü ile uyum sağlamış olmasıdır. Bu durum ünlü benzeşmesiyle ilgili bir durumdur.

'urf (Ar.)	ürüp (Kır.)	örf (TT.)
------------	-------------	-----------

Tatar Türkçesinde bu değişim esnasında p ünsüzünün yanındaki bazı seslerin düştüğü görülmektedir. Bu ses düşmeleri kelime ortasında ve kelime sonunda meydana gelmiştir.

keyf (Ar.)	kip (Tat.)	keyf (TT.)
cuft (Far.)	şıp (Tat.)	çift (TT.)
zift (Ar.)	zıp (Tat.)	zift (TT.)

-h- > -k-

Kelime başında :

Alıntı kelimelerde, kalın ünlüler yanındaki hemen bütün kelime başı hırlıtlı h ünsüzleri , k'ya dönüşmüştür.⁵²

<u>h</u> arîta (Ar.)	karta (Kaz.)	harita (TT.)
<u>h</u> âzir (Ar.)	kâzir (Kaz.)	hazır (TT.)
<u>h</u> âne (Far.)	kana (Kaz.)	hane (TT.)
<u>h</u> âcet (Ar.)	qacet (Kaz.)	hacet (TT.)
<u>h</u> âcc (Ar.)	qacı (Kaz.)	hacı (TT.)
<u>h</u> azîne (Ar.)	qazına (Kaz.)	hazine (TT.)
<u>h</u> azret (Ar.)	qazıret (Kaz.)	hazret (TT.)
<u>h</u> ayr (Ar.)	qayır (Kaz.)	hayır (TT.)
<u>h</u> aqq (Ar.)	qaqı (Kaz.)	hak (TT.)
<u>h</u> âl (Ar.)	qal (Kaz.)	hal (TT.)
<u>h</u> âliş (Ar.)	qalıs (Kaz.)	halis (TT.)
<u>h</u> amîr (Ar.)	qamır (Kaz.)	hamur (TT.)
<u>h</u> ancer (Ar.)	qancar (Kaz.)	hançer (TT.)
<u>h</u> areket (Ar.)	qareket (Kaz.)	hareket (TT.)
<u>h</u> ayşiyet (Ar.)	qasiyet (Kaz.)	haysiyet (TT.)
<u>h</u> âşş (Ar.)	qas (Kaz.)	has (TT.)
<u>h</u> asret (Ar.)	qasıret (Kaz.)	hasret (TT.)
<u>h</u> atâ' (Ar.)	qate (Kaz.)	hata (TT.)
<u>h</u> atm (Ar.)	qatım (Kaz.)	hatim (TT.)
<u>h</u> orûs (Far.)	qoraz (Kaz.)	horoz (TT.)
<u>h</u> urmâ (Far.)	qurma (Kaz.)	hurma (TT.)
<u>h</u> izr (Ar.)	qıdır (Kaz.)	hızır (TT.)
<u>h</u> âşil (Ar.)	kaasil (Kır.)	hasıl (TT.)
<u>h</u> aber (Ar.)	kabar (Kır.)	haber (TT.)
<u>h</u> alk (Ar.)	kalık (Kır.)	halk (TT.)

⁵² bk. Başdaş-Kutlu, age., s. 50.

<u>h</u> âlik (Ar.)	kalık (Kır.)	halik (TT.)
<u>h</u> âm (Far.)	kam (Kır.)	ham (TT.)
<u>h</u> amîr (Ar.)	kamır (Kır.)	hamur (TT.)
<u>h</u> âne (Far.)	kana (Kır.)	hane (TT.)
<u>h</u> ancer (Ar.)	kancar (Kır.)	hançer (TT.)
<u>h</u> arâc (Ar.)	karac (Kır.)	haraç (TT.)
<u>h</u> arâb (Ar.)	karap (Kır.)	harap (TT.)
<u>h</u> arc (Ar.)	karcı (Kır.)	harç (TT.)
<u>h</u> arîta (Ar.)	karta (Kır.)	harita (TT.)
<u>h</u> âliş (Ar.)	kas (Kır.)	halis (TT.)
<u>h</u> âşş (Ar.)	kasa (Kır.)	has (TT.)
<u>h</u> aysiyyet (Ar.)	kasiyet (Kır.)	haysiyet (TT.)
<u>h</u> aṭâ' (Ar.)	kata (Kır.)	hata (TT.)
<u>h</u> atm (Ar.)	katım (Kır.)	hatim (TT.)
<u>h</u> ayr (Ar.)	kayır (Kır.)	hayır (TT.)
<u>h</u> ayz (Ar.)	kayz (Kır.)	hayız (TT.)
<u>h</u> azîne (Ar.)	kazına (Kır.)	hazine (TT.)
<u>h</u> âce (Far.)	koco (Kır.)	hoca (TT.)
<u>h</u> âr (Far.)	kor (Kır.)	hor (TT.)
<u>h</u> orûs (Far.)	koraz (Kır.)	horoz (TT.)
<u>h</u> udâ (Far.)	kuday (Kır.)	huda (TT.)
<u>h</u> urmâ (Far.)	kurma (Kır.)	hurma (TT.)
<u>h</u> uṣûmet (Ar.)	kusmat (Kır.)	husumet (TT.)
<u>h</u> uṭbe (Ar.)	kupta (Kır.)	hutbe (TT.)
<u>h</u> aber (Ar.)	kaber (Tat.)	haber (TT.)
<u>h</u> atm (Ar.)	kadım (Tat.)	hatim (TT.)
<u>h</u> amîr (Ar.)	kamır (Tat.)	hamur (TT.)
<u>h</u> âne (Far.)	kane (Tat.)	hane (TT.)
<u>h</u> arâb (Ar.)	karap (Tat.)	harap (TT.)
<u>h</u> aşîr (Ar.)	kasır (Tat.)	hasır (TT.)
<u>h</u> aste (Far.)	kasta (Tat.)	hasta (TT.)
<u>h</u> âṭir (Ar.)	katîr (Tat.)	hatır (TT.)
<u>h</u> â'in (Ar.)	kayın (Tat.)	hain (TT.)
<u>h</u> ayr (Ar.)	kayır (Tat.)	hayır (TT.)

<u>h</u> azîne (Ar.)	kazine (Tat.)	hazine (TT.)
<u>h</u> ızr+İlyâs (Ar.)	kıdırlez (Tat.)	hıdırellez (TT.)
<u>h</u> orûs (Far.)	koraz (Tat.)	horoz (TT.)
<u>h</u> oş+âb (Far.)	koşap (Tat.)	hoşaf (TT.)
<u>h</u> urmâ (Far.)	kurma (Tat.)	hurma (TT.)
<u>h</u> uṭbe (Ar.)	kutbe (Tat.)	hutbe (TT.)

Bazı kelimelerde ise ince ünlüler yanındaki h ünsüzlerinin k'ya dönüştüğü görülmektedir. Bu değişimle birlikte incelenen lehçelerde k ünsüzünün yanındaki ünlülerin de kalınlaştığı dikkat çekmektedir.

<u>h</u> urmet (Ar.)	qurmet (Kaz.)	hürmet(TT.)
<u>h</u> idmet (Ar.)	qızmet (Kaz.)	hizmet(TT.)
<u>h</u> işşe (Ar.)	kısa (Kır.)	hisse (TT.)
<u>h</u> işâb (Ar.)	kısap (Kır.)	hesap (TT.)
<u>h</u> idmet (Ar.)	kızmat (Kır.)	hizmet(TT.)
<u>h</u> idmet (Ar.)	kızmet (Tat.)	hizmet(TT.)

Bazı kelimelerde bu değişimle birlikte k ünsüzünün yanındaki geniş ünlünün daraldığı görülmektedir.

<u>h</u> ayâl (Ar.)	qıyai (Kaz.)	hayal (TT.)
<u>h</u> irmen (Far.)	qırman (Kaz.)	harman (TT.)
<u>h</u> ayâl (Ar.)	kıyal (Kır.)	hayal (TT.)
<u>h</u> işâb (Ar.)	kısap (Kır.)	hesap (TT.)

Kelime ortasında :

Hem Arapça hem de Farsça kelimelerde rastlanan bir değişimdir. Kelime içerisindeki hırıltılı h ve gırtlak ünsüzü k, k'ya dönüşmüştür.

<u>â</u> hiret (Ar.)	aqiret (Kaz.)	ahiret (TT.)
<u>â</u> hûr (Far.)	aqır (Kaz.)	ahır (TT.)
<u>da</u> hl (Ar.)	daqıl (Kaz.)	tahıl (TT.)

maḥlûḳ (Ar.)	maqluq (Kaz.)	mahluk (TT.)
muḥtâc (Ar.)	muqtac (Kaz.)	muhtaç (TT.)
râḥat (Ar.)	raqat (Kaz.)	rahat (TT.)
rahmet (Ar.)	raqmet (Kaz.)	rahmet (TT.)
ruḥṣat (Ar.)	ruqsat (Kaz.)	ruhsat (TT.)
aḥmak (Ar.)	akmak (Kır.)	ahmak (TT.)
râḥat (Ar.)	irakat (Kır.)	rahat (TT.)
muḥtâc (Ar.)	muktaç (Kır.)	muhtaç (TT.)
muḥtaşar (Ar.)	muktasar (Kır.)	muhtasar (TT.)
ruḥṣat (Ar.)	uruksat (Kır.)	ruhsat (TT.)
aḥmak (Ar.)	akmak (Tat.)	ahmak (TT.)
dâhî (Ar.)	dakiy (Tat.)	dahi (TT.)
taḥte (Far.)	takta (Tat.)	tahta (TT.)
ṭama'(Ar.)+kâr (Far.)	tamakkâr (Tat.)	tamahkâr (TT.)

Kelime içerisindeki h ünsüzü k'ya dönüşürken bazı ses olaylarının meydana geldiği görülmektedir. Aşağıda bu ses hadiseleri ve örnekleri verilmiştir.

Bazı kelimelerde bu değişim ile birlikte ortada bir ünlünün türediği görülmektedir.

aḥmak (Ar.)	aqımaq (Kaz.)	ahmak (TT.)
baḥt (Far.)	baqıt (Kaz.)	baht (TT.)
aḥvâl (Ar.)	akıbal (Kır.)	ahval (TT.)
maḥlûḳ (Ar.)	makuluk (Kır.)	mahluk (TT.)

Bu değişimin olduğu kelimelerde kelime ortasında ve kelime sonunda bir ünsüzün türemesi de dikkat çeken bir diğer özelliktir.

muḥîṭ (Ar.)	muqıyt (Kaz.)	muhit (TT.)
iḥtimâl (Ar.)	ıqtıymal (Kaz.)	ihimal (TT.)
siḥr (Ar.)	syıkır (Kır.)	sihir (TT.)
taḥte (Far.)	taqtay (Kaz.)	tahta (TT.)
dâhî (Ar.)	dakiy (Tat.)	dahi (TT.)

Kazak Türkçesinde bu değişimin gerekleştigi bir kelimedede Şeddeli b ünsüzlerinden birinin düşmesiyle ünsüz tekleşmesi hadisesinin meydana geldiği görölmektedir.

maĥabbet (Ar.) maqabat (Kaz.) muhabbet (TT.)

Bazı kelimelerde bu değişimin olduğu kelimelerde k ünsüzünün yanındaki 'nin Ő'ye dönüşmesiyle benzeşme hadisesinin ortaya çıktığı görölmektedir.

bâĥ-e (Far.) baqşa (Kaz.) bahçe (TT.)
bâĥ-e (Far.) bakşe (Tat.) bahçe (TT.)

Bu değişimin olduğu bazı kelimelerde ince ünlülerin kalınlaştığı görölmektedir. Bu ses olayının her üç lehçede de örneği bulunmaktadır.

bâĥ-e (Far.) baqşa (Kaz.) bahçe (TT.)
merĥûm (Ar.) marqum (Kaz.) merhum (TT.)
maĥabbet (Ar.) maqabat (Kaz.) muhabbet (TT.)
muĥîĥ (Ar.) muqıyt (Kaz.) muhit (TT.)
nusha (Ar.) nusqa (Kaz.) nüsha (TT.)
rahîm (Ar.) raqım (Kaz.) rahim (TT.)
řeyĥ (Ar.) şayqı (Kaz.) şeyh (TT.)
iĥtimâl (Ar.) ıqtıymal (Kaz.) ihtimal (TT.)
âĥir (Ar.) akır (Kır.) ahir (TT.)
âĥiret (Ar.) akıret (Kır.) ahiret (TT.)
elhâmdulillah (Ar.) alkamdu (Kır.) elhamdülillah (TT.)
dahıl (Ar.) dakıl (Kır.) dahil (TT.)
ihlâş (Ar.) ıklas (Kır.) ihlas (TT.)
iĥtimâl (Ar.) ıktımal (Kır.) ihtimal (TT.)
iĥtiyâr (Ar.) ıktıyar (Kır.) ihtiyar (TT.)
merĥûm (Ar.) markum (Kır.) merhum (TT.)
nusha (Ar.) nuska (Kır.) nüsha (TT.)
siĥr (Ar.) sıykır (Kır.) sihir (TT.)

târîhî (Ar.)	tarıkı (Kır.)	tarihî (TT.)
âhiret (Ar.)	akiret (Tat.)	ahiret (TT.)
âhir (Ar.)	akır (Tat.)	ahir (TT.)
bahşîş (Far.)	bakşîş (Tat.)	bahşîş (TT.)

Kırgız Türkçesinde h-k değişiminin gerçekleştiği bir kelimedede genişleme hadisesinin meydana geldiği görülmektedir.

imtihân (Ar.)	emtikan (Kır.)	imtihan (TT.)
---------------	----------------	---------------

Kırgız Türkçesinde ise yukarıdaki olayın karşıtı bir durum ortaya çıkmıştır. Yani bu ses değişiminin gerçekleştiği bir kelimedede darlaşma olayı meydana gelmiştir.

tuhm (Far.)	tukum (Kır.)	tohum (TT.)
-------------	--------------	-------------

Tatar Türkçesinde görülen bir hadise ise düzleşme olayıdır. h-k değişiminin gerçekleştiği bir kelimedede yuvarlak u ünlüsünün düzleşerek ı ünlüsüne dönüştüğü görülmektedir.

tuhm (Far.)	tukım (Tat.)	tohum (TT.)
-------------	--------------	-------------

Kelime sonunda :

Kelime sonunda h-k değişimi gerçekleşirken bazı ses olayları meydana gelmiştir. Bunlara ayrıntılarıyla değinilecektir. Yalnız aşağıdaki iki kelimedede herhangi bir ses olayı bulunmamaktadır.

mîh (Far.)	mık (Kır.)	mıh (TT.)
mîh (Far.)	mık (Tat.)	mık (TT.)

Kazak ve Kırgız Türkçelerinde kelime sonunda meydana gelen h-k değişimi ile kimi kelimelerin sonunda bazı ünsüzlerin düştüğü görülmektedir.

taht (Far.)	taq (Kaz.)	taht (TT.)
baht (Far.)	bak (Kır.)	baht (TT.)
taht (Far.)	tak (Kır.)	taht (TT.)

Kelime sonunda gerçekleşen bu değişim ile Kırgız Türkçesinde u ünlüsünün o'ya dönüşmesiyle darlaşma olayının meydana geldiği görülmektedir.

şuḥ (Far.)	şok (Kır.)	şuh (TT.)
------------	------------	-----------

Yine Kırgız Türkçesinde bir kelimedede genişleme hadisesinin gerçekleştiği görülmektedir.

mizâḥ (Ar.)	mazak (Kır.)	mizah (TT.)
-------------	--------------	-------------

Kazak ve Kırgız Türkçesindeki bazı kelimelerde k ünsüzünün yanındaki ünlülerin kalınlaştığı görülmektedir.

terâvîḥ (Ar.)	taravıq (Kaz.)	teravih (TT.)
târîḥ (Ar.)	tarık (Kır.)	tarih (TT.)

Bazı kelimelerde ise h-k değişiminin görüldüğü kelimelerde bazı ünlülerin incelendiği görülmektedir.

terâvîḥ (Ar.)	taravıq (Kaz.)	teravih (TT.)
---------------	----------------	---------------

Kırgız Türkçesinde h-k değişiminin görüldüğü bir kelimedede ise kalınlaşma hadisesi meydana gelmiştir. Aynı kelimedede görülen bir diğer ses olayı da v-b değişimidir.

ervâḥ (Ar.)	arbak (Kır.)	ervah (TT.)
-------------	--------------	-------------

Kırgız Türkçesinde h-k değişimi ile k ünsüzünün yanında bir ünlünün türediği görülmektedir.

şeyh(Ar.)

şayık (Kır.)

şeyh (TT.)

-n- > -d-

Kırgız Türkçesinde örneği bulunmayan bu ses hadisesinin Kazak ve Kırgız Türkçelerinde birer örneği bulunmaktadır.

sunnet (Ar.)

sündet (Kaz.)

sünnet (TT.)

nem (Far.)

dım (Tat.)

nem (TT.)

-y-> -c-

Türkçede kelime başındaki y- sesi ile ilgili bazı problemler henüz çözüme kavuşmuş değildir. Kelime başındaki y-'nin asli bir ses olup olmadığı, başka bir sestem gelip gelmediği bile tartışılan konular arasındadır. Türkçe'de kelime başı y-'nin ilk şekil olma meselesi Türk lehçelerinin tarihi fonetiğinin çözüm bekleyen problemlerindedir.⁵³

Bilindiği gibi Türk dilinin bilinen en eski yazılı belgelerinde, kelime başında c bulunmamaktadır. Kaşgarlı Mahmud'un divanında belirttiğinin aksine tarihî ve yaşayan Oğuz lehçelerinde de kelime başında y yerine c kullanılmamıştır.

Yakut ve Çuvaş lehçelerinde s, Kazak Türkçesinde j ile karşılanan kelime başı y ünsüzü, Kırgız yazı dilinde c ile karşılanmaktadır. y, s, c ünsüzlerinden hangisinin eski olduğu tartışma konusudur. Bugünkü fonetik bilgilerimize göre akıcı y ünsüzünün herhangi bir sebeple c'ye dönüşmesi pek mümkün görünmektedir.

Bu durumda söz konusu ses denkleğinin y > c, y > s yönünde bir değişme mi yoksa c > y, s > y ya da s > y, s > c yönünde bir değişme olup olmadığı kesin olarak bilinmemektedir. Belki de kelime başı c, y, s eski bir ortak ünsüzden gelmektedir.

⁵³ Fatma Özkan, "Türkçede Kelime Başı y- Meselesi ve Şimşek Kelimesi Üzerine Bir Etimoloji Denemesi", IV. Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri II, 20-29 Eylül 2000, TDK Yay., Ankara 2007, s. 1345.

Kelime başı y, c denkliğinin önemli bir boyutu daha vardır. Eğer gelişme y > c yönünde değilse, Kırgız Türkçesi, iddiaların tersine, kelime başında c bulundurmeyen Yenisey kitabelerinin devamı değildir. O halde Kırgız Türkçesi, Çuvaş ve Yakut lehçeleri gibi, yazılı metinlerden takip edilemeyen dönemlerde Ortak Türkçeden ayrılmış olmalıdır. Bu durumda Kırgız Türkçesini, Kıpçak grubu lehçeleri arasında değerlendirmek de pek isabetli olmayacaktır. Değişme yabancı kökenli kelimeler için de geçerlidir.⁵⁴

Yukarıdaki kapsamlı açıklama daha çok Türkçe kelimelerdeki y > c değişimi ile ilgilidir. Açıklamada Kazak Türkçesinde y ünsüzünün j ile karşılandığını belirtmiştik. Bu durum Türkçe kelimeler için geçerli olduğundan yabancı kökenli kelimelerde kelime başında c ile karşılanan y ünsüzleri de bulunmaktadır. Bu durum Kırgız Türkçesi için de geçerlidir.

yâr (Far.)	car (Kaz.)	yar (TT.)
yetîm (Ar.)	cetim (Kaz.)	yetim (TT.)
yâkût (Ar.)	cakut (Kır.)	yakut (TT.)
yâr (Far.)	car (Kır.)	yar (TT.)
yâd (Far.)	cat (Kır.)	yat (TT.)
yezîd (Ar.)	cezit (Kır.)	yezit (TT.)

-v- > -b-

Arapça- Farsça kökenli kelimelerin içindeki sürekli v ünsüzleri düzenli olarak süreksizleşerek b'ye dönüşmüştür.⁵⁵

dîvân (Ar.)	dıban (Kaz.)	divan (TT.)
tâve (Far.)	taba (Kaz.)	tava (TT.)
şelvâr (Far.)	şalbar (Kaz.)	şalvar (TT.)
aḥvâl (Ar.)	akıbal (Kır.)	ahval (TT.)
ḥelvâ (Ar.)	alba (Kır.)	helva (TT.)
elvân (Ar.)	alban (Kır.)	elvan (TT.)

⁵⁴ bk. Başdaş-Kutlu, *age.*, s. 52-53.

⁵⁵ bk. Başdaş-Kutlu, *age.*, s. 52.

ervâh (Ar.)	arbak (Kır.)	ervah (TT.)
varak (Ar.)	barak (Kır.)	varak (TT.)
cân-âver (Far.)	canibar (Kır.)	canavar (TT.)
şelvâr (Far.)	çalbar (Kır.)	şalvar (TT.)
devâ' (Ar.)	daba (Kır.)	deva (TT.)
dîvâr (Far.)	dubal (Kır.)	duvar (TT.)
dîvâne (Far.)	dubana (Kır.)	divane (TT.)
kârbân (Far.)	kerben (Kır.)	kervan (TT.)
âvâz (Far.)	oboz (Kır.)	avaz (TT.)
şalavât (Ar.)	salabat (Kır.)	salavat (TT.)
takvâ (Ar.)	takıbaa (Kır.)	takva (TT.)
tevekkul (Ar.)	tobokel (Kır.)	tevekkül (TT.)
vâdî (Ar.)	ubada (Kır.)	vadi (TT.)
vaqt (Ar.)	ubaktı (Kır.)	vakit (TT.)
cezve (Ar.)	cezbe (Tat.)	cezve (TT.)
serv (Far.)	selbî (Tat.)	servi (TT.)

2.10.5. Ötümlüleşme ve Ötümsüzleşme

Çeşitli selik nedenlerle ötümlü ünsüzlerin ötümsüz (devoicing); ötümsüz ünsüzlerin ötümlü (voicing) ünsüzlere gelişmesidir.⁵⁶

Ses tellerini titreştirmeden oluşan ünsüzlere ötümsüz ünsüzler denir. ç, f, h, p, s, ş, t ötümsüz ünsüzlerdir.

Ses tellerini titreştirerek oluşan yumuşak ünsüzlere ötümlü ünsüzler denir. b, c, d, g, ğ, j, l, m, n, r, v, y, z ünsüzleri yumuşak ünsüz özelliği taşır.⁵⁷

-m- > -k-

Bu ses hadisesinin Kazak ve Kırgız Türkçelerinde örneği bulunmamaktadır. Tatar Türkçesinde ise sadece bir kelimedede örneği bulunmaktadır.

⁵⁶ bk. Eker, *age.*, s. 312.

⁵⁷ M. Osman Toklu, *Dilbilime Giriş*, Akçağ Yay., Ankara 2007, s. 44.

‘alâmet (Ar.) alaket (Tat.) alamet (TT.)

-b- > -q-

Kazak ve Kırgız Türkçelerinde örneği bulunmayan bu ses hadisesi Tatar Türkçesinde tek kelimele görülmektedir.

budalâ (Ar.) qudala (Tat.) budala (TT.)

-ç- > -c-

Tonsuz ç ünsüzünün Tonlu c ünsüzüne dönüşmesi hadisesi her üç lehçede de alıntı kelimelerde görülmektedir.

<u>h</u> ancer (Ar.)	qancar (Kaz.)	hançer (TT.)
‘ilâc (Ar.)	lac (Kaz.)	ilaç (TT.)
muhtâc (Ar.)	muqtac (Kaz.)	muhtaç (TT.)
tâc (Ar.)	tac (Kaz.)	taç (TT.)
ictihâd (Ar.)	ıcdahat (Kaz.)	içtihat (TT.)
bâc (Far.)	bacı (Kır.)	baç (TT.)
‘ilâc (Ar.)	ılacı (Kır.)	ilaç (TT.)
<u>h</u> ancer (Ar.)	kancar (Kır.)	hançer (TT.)
<u>h</u> arâc (Ar.)	karac (Kır.)	haraç (TT.)
<u>h</u> arc (Ar.)	karcı (Kır.)	harç (TT.)
muhtâc (Ar.)	muktac (Kır.)	muhtaç (TT.)
tâc (Ar.)	tacı (Kır.)	taç (TT.)
cihâz (Ar.)	ceyiz (Tat.)	çeyiz (TT.)
pence (Far.)	panca (Tat.)	pençe (TT.)

-ğ- > -k-

Tonlu ğ ünsüzünün tonsuz k ünsüzüne dönüşmesi hadisesi Kazak ve Kırgız Türkçelerinde görülmektedir. Tatar türkçesinde ise bu ses hadisesinin örneği bulunmamaktadır.

çerâğ (Far.)	şırağ (Kaz.)	çırağ (TT.)
bâğ (Far.)	bak (Kır.)	bağ (TT.)
çerâğ (Far.)	çırak (Kır.)	çırağ (TT.)
dimâğ (Ar.)	dımak (Kır.)	dimaç (TT.)

-h- > -m-

habs (Ar.)	mapıs (Tat.)	hapis (TT.)
------------	--------------	-------------

-h- > -g-

nohûd (Far.)	nogıt (Tat.)	nohut (TT.)
çuha (Far.)	şuga (Tat.)	çuha (TT.)

-ç- > -j-

birinc (Far.)	pirij (Tat.)	pirinç (TT.)
---------------	--------------	--------------

-z- > -ş-

zencîr (Far.)	şincir (Kaz.)	zincir (TT.)
iztirâb (Ar.)	ıştırıp (Kır.)	ıstırap (TT.)
zencîr (Far.)	şincir (Tat.)	zincir (TT.)

-t- > -r-

heybet (Ar.)	aybar (Kaz.)	heybet (TT.)
meded (Ar.)	meder (Kır.)	medet (TT.)

-h- > -ğ-

bahâ (Far.)

bağa (Kaz.)

paha (TT.)

-t- > -z-

gunbed (Far.)

kümbez (Kaz.)

kümbet (TT.)

gunbed (Far.)

kümböz (Kır.)

kümbet (TT.)

-l- > -k-

legleg (Far.)

kökek (Kaz.)

leylek (TT.)

-f- > -m-

kefen (Ar.)

kemin (Kır.)

kefen (TT.)

ittifâk (Ar.)

ıntımak (Kır.)

ittifak (TT.)

-r- > -s-

akribâ (Ar.)

asaba (Tat.)

akraba (TT.)

-ç- > -z-

rûze (Ar.)

oraza (Kaz.)

oruç (TT.)

rûze (Ar.)

orozo (Kır.)

oruç (TT.)

-k- > -d-

ḥarbûz (Far.)

darbız (Kaz.)

karpuz (TT.)

-c- > -k-

cevher (Ar.)	kahvar (Kaz.)	cevher (TT.)
cinâyet (Ar.)	kıyanat (Kır.)	cinayet (TT.)

-v- > -f-

ķahve (Ar.)	kafe (Kaz.)	kahve (TT.)
-------------	-------------	-------------

-v- > -p-

varak (Ar.)	paraq (Kaz.)	varak (TT.)
-------------	--------------	-------------

-c- > -s-

cezâ' (Ar.)	saza (Kaz.)	ceza (TT.)
-------------	-------------	------------

-h- > -l-

sâħa (Ar.)	sala (Kaz.)	saha (TT.)
------------	-------------	------------

-t- > -n-

ittfâķ (Ar.)	intımak (Kır.)	ittifak (TT.)
--------------	----------------	---------------

-z- > -ķ-

zencîr (Far.)	ķıncır (Kır.)	zincir (TT.)
---------------	---------------	--------------

2.11. DİĞER SES DEĞİŞMELERİ

-v- > -w-

Dudak ünsüzü v çift dudak ünsüzüne yani w'ye dönüşmüştür. Bu durum yalnız Tatar Türkçesine özgü bir durumdur. Diğer iki lehçede alıntı kelimelerde bu ses hadisesinin örneği bulunmamaktadır.

hevâ (Ar.)	awa (Tat.)	hava (TT.)
âvâz (Far.)	awaz (Tat.)	avaz (TT.)
heves (Ar.)	awes (Tat.)	heves (TT.)
'avret (Ar.)	awret (Tat.)	avrat (TT.)
hayvân (Ar.)	aywan (Tat.)	hayvan (TT.)
bâd (Far.)+hevâ (Ar.)	bedawa (Tat.)	bedava (TT.)
cân-âver (Far.)	canawar (Tat.)	canavar (TT.)
cevab (Ar.)	cewap (Tat.)	cewap (TT.)
ceviz (Ar.)	cewez (Tat.)	ceviz (TT.)
da'vâ (Ar.)	dawa (Tat.)	dava (TT.)
tȧabl (Ar.)	dawul (Tat.)	davul (TT.)
dîv (Far.)	dew (Tat.)	dev (TT.)
devr (Ar.)	dewîr (Tat.)	devir (TT.)
devlet (Ar.)	dewlet (Tat.)	devlet (TT.)
evlâd (Ar.)	ewlât (Tat.)	evlat (TT.)
evliyâ (Ar.)	ewliya (Tat.)	evliya (TT.)
kasvet (Ar.)	kaswet (Tat.)	kasvet(TT.)
kȧahve (Ar.)	kawe (Tat.)	kahve (TT.)
gȧavgâ (Far.)	kawga (Tat.)	kavga (TT.)
kȧavî (Ar.)	kawi (Tat.)	kavi (TT.)
kef-gîr (Far.)	kewer (Tat.)	kevgir (TT.)
kevser (Ar.)	kewser (Tat.)	kevser(TT.)
ku̇uvvet (Ar.)	kuwet (Tat.)	kuvvet (TT.)
levha (Ar.)	lewa (Tat.)	levha (TT.)
nerdubân (Far.)	merduwen (Tat.)	merdiven (TT.)

mevlâ (Ar.)	mewla (Tat.)	mevla (TT)
mevsim (Ar.)	mewsîm (Tat.)	mevsim (TT)
mevtâ (Ar.)	mewta (Tat.)	mevta (TT)
muşâvere (Ar.)	muşawre (Tat.)	müşavere(TT)
ni'met (Ar.)	nawmet (Tat.)	nimet (TT.)
nev-zâd (Far.)	newzat (Tat.)	nevzat (TT.)
pehlevân (Far.)	pelwan (Tat.)	pevlivan (TT.)
pelâw (Far.)	pîlaw (Tat.)	pilav (TT.)
fir'aun (Ar.)	pırawın (Tat.)	firavun (TT.)
sevâb (Ar.)	sawap (Tat.)	sevap (TT.)
sevdâ (Ar.)	sewda (Tat.)	sevda (TT.)
cuvâl (Far.)	şuwal (Tat.)	çuval (TT.)
taşavvur (Ar.)	tasawur (Tat.)	tasavvur (TT.)
taşvîr (Ar.)	taswer (Tat.)	tasvir (TT.)
tâve (Far.)	tawa (Tat.)	tava (TT.)
tevbe (Ar.)	tewbe (Tat.)	tövbe (TT.)
tevrât (Ar.)	tewrat (Tat.)	tevrat (TT.)
kâfir (Ar.)	yawür (Tat.)	gâvur (TT.)
zevk (Ar.)	zewk (Tat.)	zevk (TT.)

-ç- > -ş-

Patlayıcı ç ünsüzünün sızıcı ş ünsüzüne dönüşmesi hadisesi de alıntı kelimelerde rastlanan bir ses olayıdır. Bu ses hadisesi her üç lehçede sadece Farsça kelimelerde görülmektedir.

bâğ-çe (Far.)	bağşa (Kaz.)	bahçe (TT.)
bî-çâre (Far.)	beyşara (Kaz.)	biçare (TT.)
hîç (Far.)	eş (Kaz.)	hiç (TT.)
çenber (Far.)	şenber (Kaz.)	çember (TT.)
çengâl (Far.)	şengel (Kaz.)	çengel (TT.)
çûbân (Far.)	şopan (Kaz.)	çoban (TT.)
çûb (Far.)	şöp (Kaz.)	çöp (TT.)

çenâr (Far.)	şınar (Kaz.)	çınar(TT.)
çerâğ (Far.)	şıra (Kaz.)	çıra (TT.)
çerâğ (Far.)	şırağ (Kaz.)	çırağ (TT.)
şadrenc (Far.)	çatıraş (Kır.)	satranç(TT.)
bâğ-çe (Far.)	bahşe (Tat.)	bahçe (TT.)
kefçe (Far.)	kepşe (Tat.)	kepçe (TT.)
gireç (Far.)	kireş (Tat.)	kireç (TT.)
nâ-çâr (Far.)	naşar (Tat.)	naçar (TT.)
pâ-pûş (Far.)	papış (Tat.)	pabuç (TT.)
pârçe (Far.)	parşa (Tat.)	parça (TT.)
perçem (Far.)	perşem (Tat.)	perçem (TT.)
pîç (Far.)	piş (Tat.)	piç (TT.)
çâder (Far.)	şadır (Tat.)	çadır (TT.)
câme-şûy (Far.)	şamaşır (Tat.)	çamaşır (TT.)
çâre (Far.)	şare (Tat.)	çare (TT.)
çâr-şenbe (Far.)	şarşembî (Tat.)	çarşamba (TT.)
çâder-şeb (Far.)	şaşap (Tat.)	çarşaf (TT.)
çenber (Far.)	şember (Tat.)	çember (TT.)
çihre (Far.)	şere (Tat.)	çehre (TT.)
çâr-yek (Far.)	şerik (Tat.)	çeyrek(TT.)
çeşme (Far.)	şeşme (Tat.)	çeşme (TT.)
çille (Far.)	şille (Tat.)	çile (TT.)
çengâl (Far.)	şingil (Tat.)	çengel (TT.)
cuft (Far.)	şip (Tat.)	çift (TT.)
çirk-ab (Far.)	şirkep (Tat.)	çirkef (TT.)
çirkîn (Far.)	şirkîn (Tat.)	çirkin (TT.)
çûbân (Far.)	şoban (Tat.)	çoban (TT.)
cûrâb (Far.)	şorap (Tat.)	çorap (TT.)
şûrbâ (Far.)	şorba (Tat.)	çorba (TT.)
çûb (Far.)	şöp (Tat.)	çöp (TT.)
çûha (Far.)	şuga (Tat.)	çuha (TT.)
cuvâl (Far.)	şuwal (Tat.)	çuval (TT.)

-h- > -y-

Alıntı kelimelerde kelime içinde yer alan h ve h sürekli ünsüzleri, bazı kelimelerde sürekli y ünsüzüne döner.⁵⁸

mihmân (Far.)	meyman (Kaz.)	mihman (TT.)
şehîd (Ar.)	seyit (Kaz.)	şehit (TT.)
behişt (Far.)	beyiş (Kır.)	behişt (TT.)
mihmân (Far.)	meyman (Kır.)	mihman (TT.)
naşîhat (Ar.)	nasıyat (Kır.)	nasihat (TT.)
rûh (Ar.)	oroy (Kır.)	ruh (TT.)
şehîd (Ar.)	şeyit (Kır.)	şehit (TT.)
tâli‘ (Ar.)	taalay (Kır.)	talih (TT.)
zahîr (Ar.)	zayır (Kır.)	zahir (TT.)
câhil (Ar.)	cayil (Tat.)	cahil (TT.)
fehm (Ar.)	feyim (Tat.)	fehim (TT.)
ilâhî (Ar.)	ilaye (Tat.)	ilahî (TT.)
naşîhat (Ar.)	nasıyat (Tat.)	nasihat (TT.)
şâhib (Ar.)	sayip (Tat.)	sahip (TT.)
tâli‘ (Ar.)	taliy (Tat.)	talih (TT.)

-ğ- > -g-

Sızıcı ğ ünsüzünün kimi kelimelerde patlayıcı g ünsüzüne dönüştüğü görülmektedir. Bu ses hadisesinin her üç lehçede de örneği bulunmaktadır.

cuğrâfiya (Ar.)	geografiya (Kaz.)	coğrafya (TT.)
eger (Far.)	eger (Kaz.)	eğer (TT.)
legen (Far.)	legen (Kaz.)	leğen (TT.)
ciger (Far.)	ciger (Kır.)	ciğer (TT.)
eger (Far.)	eger (Kır.)	eğer (TT.)
dâğ (Far.)	dag (Tat.)	dağ (TT.)

⁵⁸ bk. Çengel, age., s. 93.

eger (Far.)	eger (Tat.)	eğer (TT.)
lağım (Ar.)	lagım (Tat.)	lağım (TT.)
mağâre (Ar.)	magara (Tat.)	mağara (TT.)

-b- > -g-

Bu ses hadisesi sadece Tatar Tükçesinde ve bir kelimedede görölmektedir.

dûr-bîn (Far.)	dürgün (Tat.)	dürbün (TT.)
----------------	---------------	--------------

-n- > -m-

ķaranful (Ar.)	qalampir (Kaz.)	karanfil (TT.)
nizâm (Ar.)	mıyzam (Kır.)	nizam (TT.)
nem (Far.)	möl (Kır.)	nem (TT.)
ķaranful (Ar.)	karampıl (Tat.)	karanfil (TT.)

-r- > -l-

İç seste titrekten akıcı ünsüze geçme⁵⁹ hadisesi olarak tanımlanabilecek bu ses olayının son seste de örnekleri bulunmaktadır. Her üç lehçede görülen bir ses hadisesidir.

żarar (Ar.)	zalal (Kaz.)	zarar (TT.)
ķaranful (Ar.)	qalampir (Kaz.)	karanfil (TT.)
dîvâr (Far.)	dubal (Kır.)	duvar (TT.)
merhem (Ar.)	malaam (Kır.)	merhem (TT.)
seyr (Ar.)	seyil (Kır.)	seyir (TT.)
żarar (Ar.)	zalal (Kır.)	zarar (TT.)
żarûrî (Ar.)	zarıl (Kır.)	zaruri (TT.)
kelbetân (Ar.)	kelpedîn (Tat.)	kerpeten (TT.)
merhem (Ar.)	melhem (Tat.)	merhem (TT.)

⁵⁹ Mustafa Öner, **Bugünkü Kıpçak Türkçesi**, TDK Yay., Ankara 1998, s. 19.

serv (Far.)	selbî (Tat.)	servi (TT.)
-l- > -r-		
kilîd (Far.)	kîrt (Tat.)	kilit (TT.)
-y- > -g-		
legleg (Far.)	legelek (Tat.)	leylek (TT.)
-c- > -j-		
mecîdiyye (Ar.)	mejdiye (Tat.)	mecidiye (TT.)
-v- > -m-		
pejvend (Far.)	pezemenk (Tat.)	pezevenk (TT.)
-j- > -c-		
ejderhâ (Far.)	acdaha (Kaz.)	ejderha (TT.)
-l- > -y-		
yâd+dest (Far.)	yades (Tat.)	lades (TT.)
-ş- > -s-		
‘âşik (Ar.)	asıq (Kaz.)	aşık (TT.)
penc+şenbe (Far.)	beysenbi (Kaz.)	perşembe (TT.)
duşmân (Far.)	duspan (Kaz.)	düşman (TT.)
nakş (Ar.)	naqıs (Kaz.)	nakış (TT.)
şeytân (Ar.)	saytan (Kaz.)	şeytan (TT.)
çâr-şenbe (Ar.)	sârsenbi (Kaz.)	çarşamba (TT.)

şecere (Ar.) sancıra (Kır.) şecere (TT.)

-t- > -k-

bâdincân (Ar.) baklacan (Kaz.) patlıcan (TT.)

-f- > -ş-

kâr (Far.)+keff (Ar.) kergiş (Kaz.) gergef (TT.)

-f- > -s-

kefen (Ar.) kesin (Kaz.) kefen (TT.)

-d- > -z-

darb (Ar.) zarp (Kır.) darp (TT.)

-n- > -c-

nişâne (Far.) cışana (Kır.) nişane (TT.)

-k- > -s-

meşel (Ar.) makal (Kır.) mesel (TT.)

-r- > -y-

penc+şenbe (Far.) beysenbi (Kaz.) perşembe(TT.)

penc+şenbe (Far.) beysenbi (Kır.) perşembe(TT.)

çâr-şenbe (Far.) çeyşembi (Kır.) çarşamba(TT.)

-m- > -b-

meyl (Ar.)	beyil (Kaz.)	meyil(TT.)
ġanîmet (Ar.)	ġanibet (Kaz.)	ganimet (TT.)
ummet (Ar.)	ümbet (Kaz.)	ümmet (TT.)
merd (Far.)	bert (Kır.)	mert (TT.)
muslim (Ar.)+âñ (Far.)	busulman (Kır.)	müslüman (TT.)

-c- > -g-

cuġrâfiya (Ar.)	geografiya (Kaz.)	coġrafya (TT.)
-----------------	-------------------	----------------

-m- > -y-

ġanîmet (Ar.)	kaniyet (Kır.)	ganimet (TT.)
---------------	----------------	---------------

-g- > -ġ-

ġazel (Ar.)	ġazal (Kaz.)	gazel (TT.)
ġiybet (Ar.)	ġaybat (Kaz.)	giybet (TT.)
ġanîmet (Ar.)	ġanibet (Kaz.)	ganimet (TT.)
ġâfil (Ar.)	ġapıl (Kaz.)	gafıl (TT.)
ġarîb (Ar.)	ġarip (Kaz.)	garip (TT.)
peygâm-ber (Far.)	payġambar (Kaz.)	peygamber (TT.)
rûzgâr (Far.)	ızġar (Kaz.)	rüzgâr (TT.)
ġavġâ (Far.)	kooġa (Kır.)	kavga (TT.)

-z- > -c-

ezel (Ar.)	ecel (Kaz.)	ezel (TT.)
ezel (Ar.)	ecel (Kır.)	ezel (TT.)
ta'zîm (Ar.)	taacım (Kır.)	tazim (TT.)

-z- > -d-

hizr (Ar.)

qıdır (Kaz.)

hızır (TT.)

-s- > -ş-

s ve ş ünsüzleri Türkçenin yakın boğumlanmalı iki sesidir. Bu ünsüzlerden s, gramer kitaplarımızda “sızıcı, sedasız, diş ünsüzü; sızıcı, diş eti-diş, katı ünsüz ve sızıcı, diş, tonsuz, katı ünsüz” biçiminde tanımlanırken ş ünsüzü, “sızıcı, sedasız, diş-damak; sızıcı, diş eti, ön damak , katı veya sızıcı, diş eti, tonsuz, katı” biçiminde tanımlanmaktadır.

Görüldüğü gibi her iki ünsüz “sızıcı, sedasız / tonsuz, katı, diş / diş eti” ünsüzüdür. Tek farklılık ş ünsüzü için bazı gramercilerin kullandığı “ön damak ve diş-damak” ifadeleridir.

Boğumlanma yerleri ve biçimleri bu kadar yakın olan iki ses arasında karışma ve değişme ihtimali her zaman mevcuttur.

Göktürk- Uygur metinleri ile Kazak, Hakas, Karakalpak, Karaim, Nogay, Yakut lehçeleri ve Türkiye Türkçesi ağızlarında görülen s / ş karşıtlığı, bu olayın Türk dili içinde önemli bir yere sahip olduğunu ve daha çok da Kıpçak- Oğuz grubunda yaygın olduğunu göstermektedir. Çağdaş Türk lehçeleri içinde ise daha çok Kıpçak grubunda görülen bu olayı bir Kıpçak Türkçesi özelliği olarak değerlendirmek de mümkündür.⁶⁰ İncelen üç lehçe içinde sadece Kazak Türkçesinde bu ses hadisesinin örnekleri ile karşılaşmaktayız.

mescid (Ar.)

meşit (Kaz.)

mescit (TT.)

furşat (Ar.)

murşa (Kaz.)

fırsat (TT.)

şadrenc (Far.)

şatıraş (Kaz.)

satranç (TT.)

⁶⁰ Ahmet Buran, “Türkçede ve Türkiye Türkçesi Ağızlarında S/Ş Meselesi”, IV. Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri II, 24-29 Eylül 2000, TDK Yay., Ankara 2007, s. 2107.

-r- > -n-

murdâr (Far.)

mundar (Kaz.)

murdar (TT.)

-ç- > -s-

çâr-şenbe (Ar.)

sârsenbi (Kaz.)

çarşamba (TT.)

şûrbâ (Far.)

sorpa (Kaz.)

çorba (TT.)

-m- > -n-

penc+şenbe (Far.)

beysenbi (Kaz.)

perşembe (TT.)

çâr-şenbe (Ar.)

sârsenbi (Kaz.)

çarşamba (TT.)

çenber (Far.)

şenber (Kaz.)

çember (TT.)

-ş- > -ç-

şelvâr (Far.)

çalbar (Kır.)

şalvar (TT.)

-p- > -k-

birinc (Far.)

kürüç (Kır.)

piring (TT.)

-s- > -p-

şadağa (Ar.)

padağa (Kır.)

sadaka (TT.)

III. BÖLÜM

1. KAZAK, KIRGIZ VE TATAR TÜRKÇELERİ İLE TÜRKİYE TÜRKÇESİNDE AYNI ŞEKİLDE KULLANILAN ARAPÇA-FARŞÇA KELİMELER

Bu çalışmada üç lehçedeki Arapça- Farsça kelimelerin ses olayları Türkiye Türkçesi dikkate alınarak karşılaştırmalı ve ayrıntılı bir şekilde verilmeye çalışılmıştır. Bunların dışında herhangi bir ses olayının bulunmadığı Türkiye Türkçesindeki ile aynı şekilde kullanılan kelimelerde bulunmaktadır. Çalışmanın bu son bölümünde üç lehçede de herhangi bir ses olayının bulunmadığı aynen Türkiye Türkçesindeki şekliyle kullanılan Arapça- Farsça kelimeler yine Türkiye Türkçesi ile karşılaştırmalı olarak sıralanacaktır.

âdem (Ar.)	adam (Kaz.)	adam (TT.)
‘azâb (Ar.)	azap (Kaz.)	azap (TT.)
âzâr (Far.)	azar (Kaz.)	azar (TT.)
âzâd (Far.)	azat (Kaz.)	azat (TT.)
âyîne (Far.)	ayna (Kaz.)	ayna (TT.)
‘ayb (Ar.)	ayıp (Kaz.)	ayıp (TT.)
‘aql (Ar.)	aqıl (Kaz.)	akıl (TT.)
âmîn (Ar.)	amin (Kaz.)	amin (TT.)
‘âr (Ar.)	ar (Kaz.)	ar (TT.)
‘arak (Ar.)	araq (Kaz.)	arak (TT.)
ârzû (Far.)	arzu (Kaz.)	arzu (TT.)
âster (Far.)	astar (Kaz.)	astar (TT.)
‘iyân (Ar.)	ayan (Kaz.)	ayan (TT.)
‘âdet (Ar.)	âdet (Kaz.)	âdet (TT.)
‘âlem (Ar.)	âlem (Kaz.)	âlem (TT.)
beyz (Ar.)	bez (Kaz.)	bez (TT.)
bereket (Ar.)	bereket (Kaz.)	bereket (TT.)
bed-ter (Ar.)	beter (Kaz.)	beter (TT.)
gul (Far.)	gül (Kaz.)	gül (TT.)

düldül (Ar.)	düldül (Kaz.)	düldül (TT.)
dîn (Ar.)	din (Kaz.)	din (TT.)
dîn (Ar.)+-dâr (Far.)	dindar (Kaz.)	dindar (TT.)
câdû (Far.)	cadı (Kaz.)	cadı (TT.)
cemâl (Ar.)	cemal (Kaz.)	cemal (TT.)
cân (Far.)	can (Kaz.)	can (TT.)
cum'a (Ar.)	cuma (Kaz.)	cuma (TT.)
cumle (Ar.)	cümle (Kaz.)	cümle (TT.)
cins (Ar.)	cins (Kaz.)	cins (TT.)
zamân (Ar.)	zaman (Kaz.)	zaman (TT.)
zarar (Ar.)	zarar (Kaz.)	zarar (TT.)
zât (Ar.)	zat (Kaz.)	zat (TT.)
zinbîl (Ar.)	zembil (Kaz.)	zembil (TT.)
zûr (Far.)	zor (Kaz.)	zor (TT.)
zîkr (Ar.)	zikir (Kaz.)	zikir (TT.)
zinhâr (Far.)	zinhar (Kaz.)	zinhar (TT.)
kâmil (Ar.)	kamil (Kaz.)	kamil (TT.)
kem (Far.)	kem (Kaz.)	kem (TT.)
kemer (Far.)	kemer (Kaz.)	kemer (TT.)
kene (Far.)	kene (Kaz.)	kene (TT.)
kerre (Ar.)	kere (Kaz.)	kere (TT.)
kerîm (Ar.)	kerim (Kaz.)	kerim (TT.)
kûse (Far.)	köse (Kaz.)	köse (TT.)
kûb (Ar.)	küp (Kaz.)	küp (TT.)
kitâb (Ar.)	kitap (Kaz.)	kitap (TT.)
qazâ' (Ar.)	qaza (Kaz.)	kaza (TT.)
qâlib (Ar.)	qalıp (Kaz.)	kalıp (TT.)
qarâr (Ar.)	qarar (Kaz.)	karar (TT.)
qasşâb (Ar.)	qasap (Kaz.)	kasap (TT.)
qitâr (Ar.)	qatar (Kaz.)	katar (TT.)
qiyâmet (Ar.)	qiyamet (Kaz.)	kıyamet (TT.)
gûze (Far.)	qoza (Kaz.)	koza (TT.)
qimâr (Ar.)	qumar (Kaz.)	kumar (TT.)
qur'ân (Ar.)	quran (Kaz.)	kuran (TT.)

ķurbân (Ar.)	qurban (Kaz.)	kurban (TT.)
ķinnâ' (Ar.)	ķina (Kaz.)	ķina (TT.)
ķiŗşâş (Ar.)	ķiŗsas (Kaz.)	ķiŗsas (TT.)
ķiŗŗa (Ar.)	ķiŗssa (Kaz.)	ķiŗssa (TT.)
lâzim (Ar.)	lazım (Kaz.)	lazım (TT.)
lâyık (Ar.)	layıq (Kaz.)	layık (TT.)
mazmûn (Ar.)	mazmun (Kaz.)	mazmum (TT.)
maķâm (Ar.)	maqam (Kaz.)	maka (TT.)
maķşad (Ar.)	maqşat (Kaz.)	maksat (TT.)
ma'ķûl (Ar.)	maqul (Kaz.)	makul (TT.)
mâl (Ar.)	mal (Kaz.)	mal (TT.)
mâle (Far.)	mala (Kaz.)	mala (TT.)
mashara (Ar.)	maskara (Kaz.)	maskara (TT.)
mât (Far.)	mat (Kaz.)	mat (TT.)
mahrûm (Ar.)	mahrum (Kaz.)	mahrum (TT.)
meded (Ar.)	medet (Kaz.)	medet (TT.)
medrese (Ar.)	medrese (Kaz.)	medrese (TT.)
mekteb (Ar.)	mektep (Kaz.)	mektep (TT.)
memleket (Ar.)	memleket (Kaz.)	memleket (TT.)
mevlâ (Ar.)	molla (Kaz.)	molla (TT.)
murâd (Ar.)	murat (Kaz.)	murat (TT.)
nâ-dân (Far.)	nadan (Kaz.)	nadan (TT.)
nâz (Far.)	naz (Kaz.)	naz (TT.)
nażar (Ar.)	nazar (Kaz.)	nazar (TT.)
namâz (Far.)	namaz (Kaz.)	namaz (TT.)
niyyet (Ar.)	niyet (Kaz.)	niyet (TT.)
nûr (Ar.)	nur (Kaz.)	nur (TT.)
pâk (Far.)	pak (Kaz.)	pak (TT.)
perde (Far.)	perde (Kaz.)	perde (TT.)
perî (Far.)	peri (Kaz.)	peri (TT.)
pîr (Far.)	pir (Kaz.)	pir (TT.)
râzî (Ar.)	razı (Kaz.)	razi (TT.)
ramazân (Ar.)	ramazan (Kaz.)	ramazan (TT.)
rahmân (Ar.)	rahman (Kaz.)	rahman (TT.)

resmî (Ar.)	resmi (Kaz.)	resmi (TT.)
rûh (Ar.)	ruh (Kaz.)	ruh (TT.)
rizk (Ar.)	rızık (Kaz.)	rızık (TT.)
şabr (Ar.)	sabır (Kaz.)	sabır (TT.)
şadağa (Ar.)	sadaka (Kaz.)	sadaka (TT.)
sâz (Far.)	saz (Kaz.)	saz (TT.)
şalavât (Ar.)	salavat (Kaz.)	salavat (TT.)
salţanat (Ar.)	saltanat (Kaz.)	saltanat (TT.)
şandûk (Ar.)	sandık (Kaz.)	sandık (TT.)
serây (Far.)	saray (Kaz.)	saray (TT.)
sebeb (Ar.)	sebeb (Kaz.)	sebeb (TT.)
seyl (Ar.)	sel (Kaz.)	sel (TT.)
sultân (Ar.)	sultan (Kaz.)	sultan (TT.)
sunnet (Ar.)	sünnet (Kaz.)	sünnet (TT.)
sirr (Ar.)	sır (Kaz.)	sır (TT.)
sirke (Far.)	sirke (Kaz.)	sirke (TT.)
ţabak (Ar.)	tabaq (Kaz.)	tabak (TT.)
tâzî (Far.)	tazı (Kaz.)	tazı (TT.)
ţâkat (Ar.)	taqat (Kaz.)	takat (TT.)
tamâm (Ar.)	tamam (Kaz.)	tamam (TT.)
tennûr (Ar.)	tandır (Kaz.)	tandır (TT.)
tîz (Far.)	tez (Kaz.)	tez (TT.)
ţılısm (Ar.)	tılsım (Kaz.)	tılsım (TT.)
ustâd (Far.)	usta (Kaz.)	usta (TT.)
umîd (Far.)	ümit (Kaz.)	ümit (TT.)
hâcc (Ar.)	hacı (Kaz.)	hacı (TT.)
hâcet (Ar.)	hacet (Kaz.)	hacet (TT.)
hayrân (Ar.)	hayran (Kaz.)	hayran (TT.)
hayvân (Ar.)	hayvan (Kaz.)	hayvan (TT.)
hayvânât (Ar.)	hayvanat (Kaz.)	hayvanat (TT.)
hayr (Ar.)	hayır (Kaz.)	hayır (TT.)
hâkim (Ar.)	hakim (Kaz.)	hakim (TT.)
hakık (Ar.)	hak (Kaz.)	hak (TT.)
hâl (Ar.)	hal (Kaz.)	hal (TT.)

hâlet (Ar.)	halet (Kaz.)	halet (TT.)
hân (Far.)	han (Kaz.)	han (TT.)
hareket (Ar.)	hareket (Kaz.)	hareket (TT.)
harâm (Ar.)	haram (Kaz.)	haram (TT.)
hâşş (Ar.)	has (Kaz.)	has (TT.)
hevâ (Ar.)	hava (Kaz.)	hava (TT.)
havz (Ar.)	havuz (Kaz.)	havuz (TT.)
h`âce (Far.)	hoca (Kaz.)	hoca (TT.)
hoş (Far.)	hoş (Kaz.)	hoş (TT.)
hurmâ (Far.)	hurma (Kaz.)	hurma (TT.)
şerâb (Ar.)	şarap (Kaz.)	şarap (TT.)
şart (Ar.)	şart (Kaz.)	şart (TT.)
şâh (Far.)	şah (Kaz.)	şah (TT.)
şerr (Ar.)	şer (Kaz.)	şer (TT.)
'ilm (Ar.)	ilim (Kaz.)	ilim (TT.)
yâ (Ar.)	ya (Kaz.)	ya (TT.)
yâkût (Ar.)	yaqut (Kaz.)	yakut (TT.)
âbâd (Far.)	abat (Kır.)	abat (TT.)
âdem (Ar.)	adam (Kır.)	adam (TT.)
'aql (Ar.)	akıl (Kır.)	akıl (TT.)
'ali (Ar.)	ali (Kır.)	ali (TT.)
amân (Ar.)	aman (Kır.)	aman (TT.)
'âr (Ar.)	ar (Kır.)	ar (TT.)
'arâz (Ar.)	araz (Kır.)	araz (TT.)
'arz (Ar.)	arz (Kır.)	arz (TT.)
'aşâ (Ar.)	asa (Kır.)	asa (TT.)
'asker (Ar.)	asker (Kır.)	asker (TT.)
âster (Far.)	astar (Kır.)	astar (TT.)
a'sâr (Ar.)	aşar (Kır.)	aşar (TT.)
'âşik (Ar.)	aşık (Kır.)	aşık (TT.)
'iyâl (Ar.)	ayal (Kır.)	ayal (TT.)
'ayb (Ar.)	ayıp (Kır.)	ayıp (TT.)
a'zâ (Ar.)	aza (Kır.)	aza (TT.)
'azâb (Ar.)	azap (Kır.)	azap (TT.)

âzâr (Far.)	azar (Kır.)	azar (TT.)
âzâd (Far.)	azat (Kır.)	azat (TT.)
bâb (Ar.)	bap (Kır.)	bap (TT.)
bâtil (Ar.)	batıl (Kır.)	batıl (TT.)
bende (Far.)	bende (Kır.)	bende (TT.)
bereket (Ar.)	bereket (Kır.)	bereket (TT.)
bed-ter (Far.)	beter (Kır.)	beter (TT.)
beyt (Ar.)	beyit (Kır.)	beyit (TT.)
bî-namaz (Far.)	beynamaz (Kır.)	beynamaz (TT.)
câm (Far.)	cam (Kır.)	cam (TT.)
cân (Far.)	can (Kır.)	can (TT.)
cinn (Ar.)	cin (Kır.)	cin (TT.)
cum'a (Ar.)	cuma (Kır.)	cuma (TT.)
çarh (Far.)	çark (Kır.)	çark (TT.)
çâr-yek (Far.)	çeyrek (Kır.)	çeyrek (TT.)
çenâr (Far.)	çınar (Kır.)	çınar (TT.)
dâr (Far.)	dar (Kır.)	dar (TT.)
dem (Far.)	dem (Kır.)	dem (TT.)
dîger (Far.)	diğer (Kır.)	diğer (TT.)
dil (Far.)	dil (Kır.)	dil (TT.)
dîn (Ar.)	din (Kır.)	din (TT.)
ezel (Ar.)	ezel (Kır.)	ezel (TT.)
'ibret (Ar.)	ibret (Kır.)	ibret (TT.)
imlâ' (Ar.)	imla (Kır.)	imla (TT.)
kadîm (Ar.)	kadim (Kır.)	kadim (TT.)
kalender (Far.)	kalender (Kır.)	kalender (TT.)
kalb (Ar.)	kalp (Kır.)	kalp (TT.)
kanâ'at (Ar.)	kanaat (Kır.)	kanaat (TT.)
qand (Ar.)	kant (Kır.)	kant (TT.)
qarâr (Ar.)	karar (Kır.)	karar (TT.)
qaşşâb (Ar.)	kasap (Kır.)	kasap (TT.)
qazâ' (Ar.)	kaza (Kır.)	kaza (TT.)
kem (Far.)	kem (Kır.)	kem (TT.)
kemer (Far.)	kemer (Kır.)	kemer (TT.)

kerîm (Ar.)	kerim (Kır.)	kerim (TT.)
hinnâ' (Ar.)	kına (Kır.)	kına (TT.)
ķirâ'at (Ar.)	kıraat (Kır.)	kıraat (TT.)
ķiyâm (Ar.)	kıyam (Kır.)	kıyam (TT.)
kelîd, kilîd (Far.)	kilit (Kır.)	kilit (TT.)
kûr (Far.)	kör (Kır.)	kör (TT.)
ķimâr (Ar.)	kumar (Kır.)	kumar (TT.)
ķur'ân (Ar.)	kuran (Kır.)	kuran (TT.)
ķuşûr (Ar.)	kusur (Kır.)	kusur (TT.)
gûgird (Far.)	kükürt (Kır.)	kükürt (TT.)
kursî (Ar.)	kürsü (Kır.)	kürsü (TT.)
lâyik (Ar.)	layık (Kır.)	layık (TT.)
maķşad (Ar.)	maksat (Kır.)	maksat (TT.)
ma'ķûl (Ar.)	makul (Kır.)	makul (TT.)
mâle (Far.)	mala (Kır.)	mala (TT.)
mashara (Ar.)	maskara (Kır.)	maskara (TT.)
mâşe (Far.)	maşa (Kır.)	maşa (TT.)
mât (Far.)	mat (Kır.)	mat (TT.)
mazmûn (Ar.)	mazmun (Kır.)	mazmun (TT.)
meded (Ar.)	medet (Kır.)	medet (TT.)
mekteb (Ar.)	mektep (Kır.)	mektep (TT.)
meşel (Ar.)	mesel (Kır.)	mesel (TT.)
meyl (Ar.)	meyil (Kır.)	meyil (TT.)
mişâl (Ar.)	misal (Kır.)	misal (TT.)
murâd (Ar.)	murat (Kır.)	murat (TT.)
muşte (Far.)	mušta (Kır.)	mušta (TT.)
mudîr (Ar.)	müdür (Kır.)	müdür (TT.)
mulk (Ar.)	mülk (Kır.)	mülk (TT.)
mumkin (Ar.)	mümkün (Kır.)	mümkün (TT.)
muşkil (Ar.)	müşkül (Kır.)	müşkül (TT.)
nâ-ĉâr (Far.)	naĉar (Kır.)	naĉar (TT.)
namâz (Far.)	namaz (Kır.)	namaz (TT.)
naşîb (Ar.)	nasip (Kır.)	nasip (TT.)
nâz (Far.)	naz (Kır.)	naz (TT.)

nazar (Ar.)	nazar (Kır.)	nazar (TT.)
nûr (Ar.)	nur (Kır.)	nur (TT.)
'umr (Ar.)	ömür (Kır.)	ömür (TT.)
pîr (Far.)	pir (Kır.)	pir (TT.)
piyâz (Far.)	piyaz (Kır.)	piyaz (TT.)
pûl (Far.)	pul (Kır.)	pul (TT.)
ramazân (Ar.)	ramazan (Kır.)	ramazan (TT.)
sâ'at (Ar.)	saat (Kır.)	saat (TT.)
şabr (Ar.)	sabır (Kır.)	sabır (TT.)
sâķiķ (Ar.)	sakit (Kır.)	sakit (TT.)
şalavât (Ar.)	salavat (Kır.)	salavat (TT.)
salţanat (Ar.)	saltanat (Kır.)	saltanat (TT.)
sebeb (Ar.)	sebeb (Kır.)	sebeb (TT.)
seyl (Ar.)	sel (Kır.)	sel (TT.)
seyyid (Ar.)	seyit (Kır.)	seyit (TT.)
sirr (Ar.)	sır (Kır.)	sır (TT.)
sultân (Ar.)	sultan (Kır.)	sultan (TT.)
şâgird (Far.)	şakirt (Kır.)	şakirt (TT.)
şâl (Far.)	şal (Kır.)	şal (TT.)
şerâb (Ar.)	şarap (Kır.)	şarap (TT.)
şart (Ar.)	şart (Kır.)	şart (TT.)
şekk (Ar.)	şek (Kır.)	şek (TT.)
şeker (Far.)	şeker (Kır.)	şeker (TT.)
şerbet (Ar.)	şerbet (Kır.)	şerbet (TT.)
şimâl (Ar.)	şimal (Kır.)	şimal (TT.)
şîrîn (Far.)	şirin (Kır.)	şirin (TT.)
şukr (Ar.)	şükür (Kır.)	şükür (TT.)
ţâķat (Ar.)	takat (Kır.)	takat (TT.)
tennûr (Ar.)	tandır (Kır.)	tandır (TT.)
tâzî (Far.)	tazı (Kır.)	tazı (TT.)
tekbîr (Ar.)	tekbir (Kır.)	tekbir (TT.)
ten (Far.)	ten (Kır.)	ten (TT.)
tîz (Far.)	tez (Kır.)	tez (TT.)
ustâd (Far.)	usta (Kır.)	usta (TT.)

vâcib (Ar.)	vacip (Kır.)	vacip (TT.)
yâ (Ar.)	ya (Kır.)	ya (TT.)
zâlim (Ar.)	zalim (Kır.)	zalim (TT.)
zamân (Ar.)	zaman (Kır.)	zaman (TT.)
zîrek (Far.)	zeyrek (Kır.)	zeyrek (TT.)
zîkr (Ar.)	zikir (Kır.)	zikir (TT.)
zil (Far.)	zil (Kır.)	zil (TT.)
zûr (Far.)	zor (Kır.)	zor (TT.)
âb+dest (Far.)	abdest (Tat.)	abdest (TT.)
âbide (Ar.)	abide (Tat.)	abide (TT.)
‘acele (Ar.)	acele (Tat.)	acele (TT.)
‘acem (Ar.)	acem (Tat.)	acem (TT.)
‘acemî (Ar.)	acemi (Tat.)	acemi (TT.)
‘aceb (Ar.)	acep (Tat.)	acep (TT.)
‘adâlet (Ar.)	adalet (Tat.)	adalet (TT.)
âdem (Ar.)	adam (Tat.)	adam (TT.)
‘aded (Ar.)	adet (Tat.)	adet (TT.)
aḥlâḳ (Ar.)	ahlak (Tat.)	ahlak (TT.)
aḥmak (Ar.)	ahmak (Tat.)	ahmak (TT.)
‘a’ile (Ar.)	aile (Tat.)	aile (TT.)
‘akl (Ar.)	akıl (Tat.)	akıl (TT.)
aḳribâ (Ar.)	akraba (Tat.)	akraba (TT.)
aḳrân (Ar.)	akran (Tat.)	akran (TT.)
‘alâka (Ar.)+dâr (Far.)	alakadar (Tat.)	alakadar (TT.)
‘alîm (Ar.)	alim (Tat.)	alim (TT.)
amân (Ar.)	aman (Tat.)	aman (TT.)
anbâr (Far.)	ambar (Tat.)	ambar (TT.)
‘amel (Ar.)	amel (Tat.)	amel (TT.)
âmennâ (Ar.)	amenna (Tat.)	amenna (TT.)
âmîn (Ar.)	amin (Tat.)	amin (TT.)
abdâl (Ar.)	aptal (Tat.)	aptal (TT.)
‘arab (Ar.)	arap (Tat.)	arap (TT.)
‘arż (Ar.)	arz (Tat.)	arz (TT.)
aşl (Ar.)	asıl (Tat.)	asıl (TT.)

'aşr (Ar.)	asır (Tat.)	asır (TT.)
'âşî (Ar.)	asi (Tat.)	asi (TT.)
'asker (Ar.)	asker (Tat.)	asker (TT.)
âster (Far.)	astar (Tat.)	astar (TT.)
'aşk (Ar.)	aşk (Tat.)	aşk (TT.)
'âşûrâ (Ar.)	aşure (Tat.)	aşure (TT.)
âteş (Far.)	ateş (Tat.)	ateş (TT.)
'iyân (Ar.)	ayan (Tat.)	ayan (TT.)
'ayb (Ar.)	ayıp (Tat.)	ayıp (TT.)
âyîne (Far.)	ayna (Tat.)	ayna (TT.)
'azab (Ar.)	azap (Tat.)	azap (TT.)
'azrâ'il (Ar.)	azrail (Tat.)	azrail (TT.)
bahâr (Far.)	bahar (Tat.)	bahar (TT.)
baht (Far.)	baht (Tat.)	baht (TT.)
baht-yâr (Far.)	bahtiyar (Tat.)	bahtiyar (TT.)
bâkilâ (Ar.)	bakla (Tat.)	bakla (TT.)
bâmiya (Ar.)	bamya (Tat.)	bamya (TT.)
bed (Far.)+du'â (Ar.)	beddua (Tat.)	beddua (TT.)
beden (Ar.)	beden (Tat.)	beden (TT.)
bekâr (Ar.)	bekâr (Tat.)	bekâr (TT.)
bel (Far.)	bel (Tat.)	bel (TT.)
bel (Ar.)+-ki (Far.)	belki (Tat.)	belki (TT.)
ber-bâd (Far.)	berbat (Tat.)	berbat (TT.)
bereket (Ar.)	bereket (Tat.)	bereket (TT.)
bed-ter (Far.)	beter (Tat.)	beter (TT.)
binâ (Ar.)	bina (Tat.)	bina (TT.)
birâder (Ar.)	birader (Tat.)	birader (TT.)
bûstân (Far.)	bostan (Tat.)	bostan (TT.)
bulbul (Ar.)	bûlbûl (Tat.)	bûlbûl (TT.)
câdde (Ar.)	cadde (Tat.)	cadde (TT.)
câdû (Far.)	cadı (Tat.)	cadı (TT.)
câhil (Ar.)	cahil (Tat.)	cahil (TT.)
câ'iz (Ar.)	caiz (Tat.)	caiz (TT.)
câm (Far.)	cam (Tat.)	cam (TT.)

câm-bâz (Far.)	cambaz (Tat.)	cambaz (TT.)
câmekân (Far.)	camekan (Tat.)	camekan (TT.)
câmi' (Ar.)	camî (Tat.)	camî (TT.)
cefâ (Ar.)	cefa (Tat.)	cefa (TT.)
cehennem (Ar.)	cehennem (Tat.)	cehennem (TT.)
celâl (Ar.)	celal (Tat.)	celal (TT.)
cemâ'at (Ar.)	cemaat (Tat.)	cemaat (TT.)
cemâl (Ar.)	cemal (Tat.)	cemal (TT.)
cem'iyet (Ar.)	cemiyet (Tat.)	cemiyet (TT.)
cenâb (Ar.)	cenap (Tat.)	cenap (TT.)
cenâze (Ar.)	cenaze (Tat.)	cenaze (TT.)
cennet (Ar.)	cennet (Tat.)	cennet (TT.)
cesâret (Ar.)	cesaret (Tat.)	cesaret (TT.)
cesûr (Ar.)	cesur (Tat.)	cesur (TT.)
cevher (Ar.)	cevher (Tat.)	cevher (TT.)
cezâ' (Ar.)	ceza (Tat.)	ceza (TT.)
cinn (Ar.)	cin (Tat.)	cin (TT.)
ciddî (Ar.)	ciddî (Tat.)	ciddî (TT.)
cihân (Far.)	cihan (Tat.)	cihan (TT.)
cihân-gîr (Far.)	cihangir (Tat.)	cihangir (TT.)
cihet (Ar.)	cihet (Tat.)	cihet (TT.)
cevân (Far.)	civan (Tat.)	civan (TT.)
cum'a (Ar.)	cuma (Tat.)	cuma (TT.)
cunbiş (Far.)	cümbüş (Tat.)	cümbüş (TT.)
cumle (Ar.)	cümle (Tat.)	cümle (TT.)
cunup (Ar.)	cünüp (Tat.)	cünüp (TT.)
cuz' (Ar.)	cüz (Tat.)	cüz (TT.)
çâr-sû (Far.)	çarşı (Tat.)	çarşı (TT.)
çeşîden (Far.)	çeşit (Tat.)	çeşit (TT.)
cufté (Far.)	çifte (Tat.)	çifte (TT.)
çûn+ki (Far.)	çünkü (Tat.)	çünkü (TT.)
dâ'imâ (Ar.)	daima (Tat.)	daima (TT.)
dâ'ir (Ar.)	dair (Tat.)	dair (TT.)
daķîka (Ar.)	dakika (Tat.)	dakika (TT.)

da'vet (Ar.)	davet (Tat.)	davet (TT.)
def'a (Ar.)	defa (Tat.)	defa (TT.)
defter (Ar.)	defter (Tat.)	defter (TT.)
derece (Ar.)	derece (Tat.)	derece (TT.)
dermân (Ar.)	derman (Tat.)	derman (TT.)
ders (Ar.)	ders (Tat.)	ders (TT.)
derd (Far.)	dert (Tat.)	dert (TT.)
deryâ (Far.)	derya (Tat.)	derya (TT.)
destân (Far.)	destan (Tat.)	destan (TT.)
destûr (Far.)	destur (Tat.)	destur (TT.)
devâm (Ar.)	devam (Tat.)	devam (TT.)
dîn (Ar.)+-dâr (Far.)	dindar (Tat.)	dindar (TT.)
dîvâne (Far.)	divane (Tat.)	divane (TT.)
diyâr (Ar.)	diyar (Tat.)	diyar (TT.)
dûlâb (Ar.)	dolap (Tat.)	dolap (TT.)
dûst (Far.)	dost (Tat.)	dost (TT.)
du'â' (Ar.)	dua (Tat.)	dua (TT.)
tût (Far.)	dut (Tat.)	dut (TT.)
dîvâr (Far.)	duvar (Tat.)	duvar (TT.)
duldul (Ar.)	düldül (Tat.)	düldül (TT.)
dunyâ (Ar.)	dünya (Tat.)	dünya (TT.)
durust (Far.)	dürüst (Tat.)	dürüst (TT.)
ebedî (Ar.)	ebedi (Tat.)	ebedi (TT.)
ecdâd (Ar.)	ecdat (Tat.)	ecdat (TT.)
ecel (Ar.)	ecel (Tat.)	ecel (TT.)
ecnebî (Ar.)	ecnebi (Tat.)	ecnebi (TT.)
edebiyât (Ar.)	edebiyat (Tat.)	edebiyat (TT.)
edeb (Ar.)	edep (Tat.)	edep (TT.)
edîb (Ar.)	edip (Tat.)	edip (TT.)
efkâr (Ar.)	efkâr (Tat.)	efkâr (TT.)
ekseriyyet (Ar.)	ekseriyet (Tat.)	ekseriyet (TT.)
elbet (Ar.)	elbet (Tat.)	elbet (TT.)
elbise (Ar.)	elbise (Tat.)	elbise (TT.)
elem (Ar.)	elem (Tat.)	elem (TT.)

elmâs (Ar.)	elmas (Tat.)	elmas (TT.)
el-vidâ' (Ar.)	elveda (Tat.)	elveda (TT.)
emânet (Ar.)	emanet (Tat.)	emanet (TT.)
emel (Ar.)	emel (Tat.)	emel (TT.)
ergavân (Far.)	erguvan (Tat.)	erguvan (TT.)
esâs (Ar.)	esas (Tat.)	esas (TT.)
eşer (Ar.)	eser (Tat.)	eser (TT.)
eşyâ (Ar.)	eşya (Tat.)	eşya (TT.)
eşrâf (Ar.)	etraf (Tat.)	etraf (TT.)
eylül (Ar.)	eylül (Tat.)	eylül (TT.)
azân (Ar.)	ezan (Tat.)	ezan (TT.)
ez-ber (Far.)	ezber (Tat.)	ezber (TT.)
eziyyet (Ar.)	eziyet (Tat.)	eziyet (TT.)
fâ'ik (Ar.)	faik (Tat.)	faik (TT.)
fâ'iz (Ar.)	faiz (Tat.)	faiz (TT.)
fakaţ (Ar.)	fakat (Tat.)	fakat (TT.)
fâl (Ar.)	fal (Tat.)	fal (TT.)
fulân (Ar.)	falan (Tat.)	falan (TT.)
fânî (Ar.)	fani (Tat.)	fani (TT.)
ferrâş (Ar.)	faraş (Tat.)	faraş (TT.)
ferfere (Ar.)	farfara (Tat.)	farfara (TT.)
fark (Ar.)	fark (Tat.)	fark (TT.)
fâtiha (Ar.)	fatiha (Tat.)	fatiha (TT.)
fâ'ide (Ar.)	fayda (Tat.)	fayda (TT.)
fâzil (Ar.)	fazıl (Tat.)	fazıl (TT.)
fazla (Ar.)	fazla (Tat.)	fazla (TT.)
fidâ (Ar.)	fedâ (Tat.)	fedâ (TT.)
fidâ (Ar.)+kâr (Far.)	fedakâr (Tat.)	fedakâr (TT.)
felâket (Ar.)	felaket (Tat.)	felaket (TT.)
felek (Ar.)	felek (Tat.)	felek (TT.)
fenn (Ar.)	fen (Tat.)	fen (TT.)
fenâ (Ar.)	fena (Tat.)	fena (TT.)
fermân (Far.)	ferman (Tat.)	ferman (TT.)
fesâd (Ar.)	fesat (Tat.)	fesat (TT.)

fıkr (Ar.)	fikir (Tat.)	fikir (TT.)
fil (Ar.)	fil (Tat.)	fil (TT.)
funduk (Ar.)	findık (Tat.)	findık (TT.)
fırsat (Ar.)	fırsat (Tat.)	fırsat (TT.)
fetil (Ar.)	fitil (Tat.)	fitil (TT.)
fitne (Ar.)	fitne (Tat.)	fitne (TT.)
fi'ât (Ar.)	fiyat (Tat.)	fiyat (TT.)
fukarâ (Ar.)	fukara (Tat.)	fukara (TT.)
ğaflet (Ar.)	gaflet (Tat.)	gaflet (TT.)
gâlib (Ar.)	galip (Tat.)	galip (TT.)
gamm (Ar.)	gam (Tat.)	gam (TT.)
gark (Ar.)	gark (Tat.)	gark (TT.)
gâyet (Ar.)	gayet (Tat.)	gayet (TT.)
gazel (Ar.)	gazel (Tat.)	gazel (TT.)
gâzî (Ar.)	gazi (Tat.)	gazi (TT.)
gerden (Far.)	gerdan (Tat.)	gerdan (TT.)
gîdâ (Ar.)	gıda (Tat.)	gıda (TT.)
gurbet (Ar.)	gurbet (Tat.)	gurbet (TT.)
gurûr (Ar.)	gurur (Tat.)	gurur (TT.)
gul (Far.)	göl (Tat.)	göl (TT.)
gul-istân (Far.)	gölistan (Tat.)	gölistan (TT.)
gulşen (Far.)	gölşen (Tat.)	gölşen (TT.)
haber (Ar.)	haber (Tat.)	haber (TT.)
hâcet (Ar.)	hacet (Tat.)	hacet (TT.)
hâdisê (Ar.)	hadise (Tat.)	hadise (TT.)
hâfiz (Ar.)	hafız (Tat.)	hafız (TT.)
hakık (Ar.)	hak (Tat.)	hak (TT.)
hakîkat (Ar.)	hakikat (Tat.)	hakikat (TT.)
hâl (Ar.)	hal (Tat.)	hal (TT.)
halk (Ar.)	halk (Tat.)	halk (TT.)
hammâm (Ar.)	hamam (Tat.)	hamam (TT.)
hân (Far.)	han (Tat.)	han (TT.)
hammâl (Ar.)	hamal (Tat.)	hamal (TT.)
hâne (Far.)	hane (Tat.)	hane (TT.)

ḥabb (Ar.)	hap (Tat.)	hap (TT.)
ḥarâm (Ar.)	haram (Tat.)	haram (TT.)
ḥareket (Ar.)	hareket (Tat.)	hareket (TT.)
ḥarem (Ar.)	harem (Tat.)	harem (TT.)
ḥaste (Far.)	hasta (Tat.)	hasta (TT.)
ḥâtira (Ar.)	hatıra (Tat.)	hatıra (TT.)
ḥattâ (Ar.)	hatta (Tat.)	hatta (TT.)
hevâ (Ar.)	hava (Tat.)	hava (TT.)
ḥavâdis (Ar.)	havadis (Tat.)	havadis (TT.)
ḥayâl (Ar.)	hayal (Tat.)	hayal (TT.)
ḥayât (Ar.)	hayat (Tat.)	hayat (TT.)
ḥaydûd (Ar.)	haydut (Tat.)	haydut (TT.)
ḥayr (Ar.)	hayır (Tat.)	hayır (TT.)
ḥayret (Ar.)	hayret (Tat.)	hayret (TT.)
ḥâzîr (Ar.)	hazır (Tat.)	hazır (TT.)
hem (Ar.)	hem (Tat.)	hem (TT.)
hemân (Far.)	hemen (Tat.)	hemen (TT.)
her (Far.)	her (Tat.)	her (TT.)
ḥisâb (Ar.)	hesap (Tat.)	hesap (TT.)
heves (Ar.)	heves (Tat.)	heves (TT.)
ḥiddet (Ar.)	hiddet (Tat.)	hiddet (TT.)
ḥişşe (Ar.)	hisse (Tat.)	hisse (TT.)
ḥâce (Ar.)	hoca (Tat.)	hoca (TT.)
ḥoş (Far.)	hoş (Tat.)	hoş (TT.)
ḥurmet (Ar.)	hürmet (Tat.)	hürmet (TT.)
ḥuṭbe (Ar.)	hutbe (Tat.)	hutbe (TT.)
‘irâk (Ar.)	ırak (Tat.)	ırak (TT.)
‘irk (Ar.)	irk (Tat.)	irk (TT.)
işrâr (Ar.)	ısrar (Tat.)	ısrar (TT.)
‘ibâdet (Ar.)	ibadet (Tat.)	ibadet (TT.)
‘ibret (Ar.)	ibret (Tat.)	ibret (TT.)
îcâb (Ar.)	icap (Tat.)	icap (TT.)
îcâd (Ar.)	icat (Tat.)	icat (TT.)
idâre (Ar.)	idare (Tat.)	idare (TT.)

iftâr (Ar.)	iftar (Tat.)	iftar (TT.)
ihtiyâc (Ar.)	ihtiyaç (Tat.)	ihtiyaç (TT.)
ikbâl (Ar.)	ikbal (Tat.)	ikbal (TT.)
illâ (Ar.)	illa (Tat.)	illa (TT.)
i'lân (Ar.)	ilan (Tat.)	ilan (TT.)
imâm (Ar.)	imam (Tat.)	imam (TT.)
îmân (Ar.)	iman (Tat.)	iman (TT.)
imdâd (Ar.)	imdat (Tat.)	imdat (TT.)
imkân (Ar.)	imkân (Tat.)	imkân (TT.)
imzâ' (Ar.)	imza (Tat.)	imza (TT.)
'inâd (Ar.)	inat (Tat.)	inat (TT.)
inkâr (Ar.)	inkâr (Tat.)	inkâr (TT.)
inkişâf (Ar.)	inkişaf (Tat.)	inkişaf (TT.)
inşâf (Ar.)	insaf (Tat.)	insaf (TT.)
insân (Ar.)	insan (Tat.)	insan (TT.)
intikâm (Ar.)	intikam (Tat.)	intikam (TT.)
irâde (Ar.)	irade (Tat.)	irade (TT.)
islâm (Ar.)	islam (Tat.)	islam (TT.)
işbât (Ar.)	ispat (Tat.)	ispat (TT.)
isti'dâd (Ar.)	istidat (Tat.)	istidat (TT.)
işâret (Ar.)	işaret (Tat.)	işaret (TT.)
işgâl (Ar.)	işgal (Tat.)	işgal (TT.)
i tâ'at (Ar.)	itaat (Tat.)	itaat (TT.)
i'tibâr (Ar.)	itibar (Tat.)	itibar (TT.)
i'tikâd (Ar.)	itikat (Tat.)	itikat (TT.)
i'tirâz (Ar.)	itiraz (Tat.)	itiraz (TT.)
jâle (Far.)	jale (Tat.)	jale (TT.)
ķabz (Ar.)	kabız (Tat.)	kabız (TT.)
ķabîle (Ar.)	kabile (Tat.)	kabile (TT.)
ķâbiliyyet (Ar.)	kabiliyet (Tat.)	kabiliyet (TT.)
ķadar (Ar.)	kadar (Tat.)	kadar (TT.)
ķader (Ar.)	kader (Tat.)	kader (TT.)
ķâđî (Ar.)	kadı (Tat.)	kadı (TT.)
ķafâ (Ar.)	kafa (Tat.)	kafa (TT.)

kaḫā (Ar.)+dār (Far.)	kafadar (Tat.)	kafadar (TT.)
kaḫes (Ar.)	kafes (Tat.)	kafes (TT.)
kāfi (Ar.)	kāfi (Tat.)	kāfi (TT.)
kāfir (Ar.)	kāfir (Tat.)	kāfir (TT.)
kaḫramân (Far.)	kahraman (Tat.)	kahraman (TT.)
kaḫ'ide (Ar.)	kaide (Tat.)	kaide (TT.)
kaḫal'a (Ar.)	kale (Tat.)	kale (TT.)
kaḫalem (Ar.)	kalem (Tat.)	kalem (TT.)
kaḫâlib (Ar.)	kalıp (Tat.)	kalıp (TT.)
kaḫamer (Ar.)	kamer (Tat.)	kamer (TT.)
kaḫanâ'at (Ar.)	kanaat (Tat.)	kanaat (TT.)
kaḫinḫâr (Ar.)	kantar (Tat.)	kantar (TT.)
kaḫânûn (Ar.)	kanun (Tat.)	kanun (TT.)
kâr (Far.)	kâr (Tat.)	kâr (TT.)
kaḫarâr (Ar.)	karar (Tat.)	karar (TT.)
kaḫarâr (Ar.)+nâme (Far.)	kararname (Tat.)	kararname (TT.)
kaḫaşşâb (Ar.)	kasap (Tat.)	kasap (TT.)
kaḫâsim (Ar.)	kasım (Tat.)	kasım (TT.)
kaḫaḫrân (Ar.)	katran (Tat.)	katran (TT.)
kaḫayb (Ar.)	kayıp (Tat.)	kayıp (TT.)
kaḫazâ (Ar.)	kaza (Tat.)	kaza (TT.)
keḫbâb (Ar.)	kebab (Tat.)	kebab (TT.)
keḫeder (Ar.)	keḫeder (Tat.)	keḫeder (TT.)
kel (Ar.)	kel (Tat.)	kel (TT.)
kelâm (Ar.)	kelam (Tat.)	kelam (TT.)
kelime (Ar.)	kelime (Tat.)	kelime (TT.)
kemâl (Ar.)	kemal (Tat.)	kemal (TT.)
kemer (Far.)	kemer (Tat.)	kemer (TT.)
kenâr (Far.)	kenar (Tat.)	kenar (TT.)
keḫpâze (Far.)	keḫpaze (Tat.)	keḫpaze (TT.)
keḫrâmet (Ar.)	keḫramet (Tat.)	keḫramet (TT.)
kâr+ḫâne (Far.)	keḫrhane (Tat.)	keḫrhane (TT.)
keḫrem (Ar.)	keḫrem (Tat.)	keḫrem (TT.)
keḫrâste (Far.)	keḫreste (Tat.)	keḫreste (TT.)

kerîm (Ar.)	kerim (Tat.)	kerim (TT.)
kârbân (Far.)	kervan (Tat.)	kervan (TT.)
kâşki (Far.)	keşke (Tat.)	keşke (TT.)
kettân (Ar.)	keten (Tat.)	keten (TT.)
tîz+âb (Far.)	kezzap (Tat.)	kezzap (TT.)
hinnâ (Ar.)	kına (Tat.)	kına (TT.)
ķismet (Ar.)	kısmet (Tat.)	kısmet (TT.)
ķiṭ'a (Ar.)	kıta (Tat.)	kıta (TT.)
ķiyâfet (Ar.)	kıyafet (Tat.)	kıyafet (TT.)
ķiyâmet (Ar.)	kıyamet (Tat.)	kıyamet (TT.)
ķiyâs (Ar.)	kıyas (Tat.)	kıyas (TT.)
ķiymet (Ar.)	kıymet (Tat.)	kıymet (TT.)
kibâr (Ar.)	kibar (Tat.)	kibar (TT.)
kibrît (Ar.)	kibrit (Tat.)	kibrit (TT.)
kîn (Far.)	kin (Tat.)	kin (TT.)
kirâ' (Ar.)	kira (Tat.)	kira (TT.)
kitâb (Ar.)	kitap (Tat.)	kitap (TT.)
ķubbe (Ar.)	kubbe (Tat.)	kubbe (TT.)
ķudret (Ar.)	kudret (Tat.)	kudret (TT.)
ķimâr (Ar.)	kumar (Tat.)	kumar (TT.)
ķimâr (Ar.)+bâz (Far.)	kumarbaz (Tat.)	kumarbaz (TT.)
ķumâş (Ar.)	kumaş (Tat.)	kumaş (TT.)
humbere (Far.)	kumbara (Tat.)	kumbara (TT.)
ķur'ân (Ar.)	kur'an (Tat.)	kur'an (TT.)
ķurbân (Ar.)	kurban (Tat.)	kurban (TT.)
ķurnâs (Far.)	kurnaz (Tat.)	kurnaz (TT.)
ķusķus (Ar.)	kuskus (Tat.)	kuskus (TT.)
ķuşûr (Ar.)	kusur (Tat.)	kusur (TT.)
ķuṭb (Ar.)	kutup (Tat.)	kutup (TT.)
kufr (Ar.)	küfür (Tat.)	küfür (TT.)
kutub (Ar.)+ hâne (Far.)	kütüphane (Tat.)	kütüphane (TT.)
lâf (Far.)	laf (Tat.)	laf (TT.)
laṭîf (Ar.)	latif (Tat.)	latif (TT.)
laṭîfe (Ar.)	latife (Tat.)	latife (TT.)

leke, lekke (Far.)	leke (Tat.)	leke (TT.)
lâşe (Far.)	leş (Tat.)	leş (TT.)
letâfet (Ar.)	letafet (Tat.)	letafet (TT.)
lezzet (Ar.)	lezzet (Tat.)	lezzet (TT.)
lisân (Ar.)	lisan (Tat.)	lisan (TT.)
luğme (Ar.)	lokma (Tat.)	lokma (TT.)
lûle (Far.)	lüle (Tat.)	lüle (TT.)
mâ+cerâ (Ar.)	macera (Tat.)	macera (TT.)
ma'den (Ar.)	maden (Tat.)	maden (TT.)
mahkeme (Ar.)	mahkeme (Tat.)	mahkeme (TT.)
maḥlûḳât (Ar.)	mahlukat (Tat.)	mahlukat (TT.)
mahrûm (Ar.)	mahrum (Tat.)	mahrum (TT.)
maḥsûl (Ar.)	mahsul (Tat.)	mahsul (TT.)
maḥsûş (Ar.)	mahsus (Tat.)	mahsus (TT.)
maḳâle. (Ar.)	makale (Tat.)	makale (TT.)
bekere (Ar.)	makara (Tat.)	makara (TT.)
miḳaşş (Ar.)	makas (Tat.)	makas (TT.)
maḳ'ad (Ar.)	makat (Tat.)	makat (TT.)
maḳbûl (Ar.)	makbul (Tat.)	makbul (TT.)
maḳşad (Ar.)	maksat (Tat.)	maksat (TT.)
mâl (Ar.)	mal (Tat.)	mal (TT.)
mâle (Far.)	mala (Tat.)	mala (TT.)
ma'nâ (Ar.)	mana (Tat.)	mana (TT.)
ma'nevî (Ar.)	manevi (Tat.)	manevi (TT.)
manḳal (Ar.)	mangal (Tat.)	mangal (TT.)
mâni'(Ar.)	mani (Tat.)	mani (TT.)
manṭiḳ (Ar.)	mantik (Tat.)	mantik (TT.)
manzara (Ar.)	manzara (Tat.)	manzara (TT.)
manzûme (Ar.)	manzume (Tat.)	manzume (TT.)
maraz (Ar.)	maraz (Tat.)	maraz (TT.)
meşel (Ar.)	masal (Tat.)	masal (TT.)
maşhara (Ar.)	maskara (Tat.)	maskara (TT.)
maşrif (Ar.)	masraf (Tat.)	masraf (TT.)
ma'sûm (Ar.)	masum (Tat.)	masum (TT.)

mâşe (Far.)	maşa (Tat.)	maşa (TT.)
maţba‘a (Ar.)	matbaa (Tat.)	matbaa (TT.)
mâye (Far.)	maya (Tat.)	maya (TT.)
meymûn (Ar.)	maymun (Tat.)	maymun (TT.)
mecbûr (Ar.)	mecbur (Tat.)	mecbur (TT.)
mecbûriyet (Ar.)	mecburiyyet (Tat.)	mecburiyyet (TT.)
meclis (Ar.)	meclis (Tat.)	meclis (TT.)
mecmû‘a (Ar.)	mecmua (Tat.)	mecmua (TT.)
mecnûn (Ar.)	mecnun (Tat.)	mecnun (TT.)
medeniyet (Ar.)	medeniyet (Tat.)	medeniyet (TT.)
meded (Ar.)	medet (Tat.)	medet (TT.)
medrese (Ar.)	medrese (Tat.)	medrese (TT.)
mekân (Ar.)	mekân (Tat.)	mekân (TT.)
mekteb (Ar.)	mektep (Tat.)	mektep (TT.)
mektûb (Ar.)	mektup (Tat.)	mektup (TT.)
melâ‘ike (Ar.)	melaike (Tat.)	melaike (TT.)
melek (Ar.)	melek (Tat.)	melek (TT.)
memleket (Ar.)	memleket (Tat.)	memleket (TT.)
memnûn (Ar.)	memnun (Tat.)	memnun (TT.)
me‘mûr (Ar.)	memur (Tat.)	memur (TT.)
menfa‘at (Ar.)	menfaat (Tat.)	menfaat (TT.)
mer‘â (Ar.)	mera (Tat.)	mera (TT.)
merâk (Ar.)	merak (Tat.)	merak (TT.)
merâm (Ar.)	meram (Tat.)	meram (TT.)
mercan (Ar.)	mercan (Tat.)	mercan (TT.)
merdâne (Ar.)	merdane (Tat.)	merdane (TT.)
mârid (Ar.)	meret (Tat.)	meret (TT.)
merhamet (Ar.)	merhamet (Tat.)	merhamet (TT.)
merkeb (Ar.)	merkep (Tat.)	merkep (TT.)
merkez (Ar.)	merkez (Tat.)	merkez (TT.)
mermer (Ar.)	mermer (Tat.)	mermer (TT.)
merd (Far.)	mert (Tat.)	mert (TT.)
mertebe (Ar.)	mertebe (Tat.)	mertebe (TT.)
mesâfe (Ar.)	mesafe (Tat.)	mesafe (TT.)

meşelâ (Ar.)	mesela (Tat.)	mesela (TT.)
mes'ele (Ar.)	mesele (Tat.)	mesele (TT.)
meslek (Ar.)	meslek (Tat.)	meslek (TT.)
meşakķat (Ar.)	meşakkat (Tat.)	meşakkat (TT.)
meş'ale (Ar.)	meşale (Tat.)	meşale (TT.)
bîşe (Far.)	meşe (Tat.)	meşe (TT.)
meşgûl (Ar.)	meşgul (Tat.)	meşgul (TT.)
meşgûlîyyet (Ar.)	meşguliyet (Tat.)	meşguliyet (TT.)
meşhûr (Ar.)	meşhur (Tat.)	meşhur (TT.)
mevcûd (Ar.)	mevcut (Tat.)	mevcut (TT.)
mevcûdiyyet (Ar.)	mevcudiyet (Tat.)	mevcudiyet (TT.)
meydân (Ar.)	meşdan (Tat.)	meşdan (TT.)
mey-hâne (Far.)	meyhane (Tat.)	meyhane (TT.)
mezâr (Ar.)	mezar (Tat.)	mezar (TT.)
mezheb (Ar.)	mezhep (Tat.)	mezhep (TT.)
mişr (Ar.)	mısır (Tat.)	mısır (TT.)
mizrâķ (Ar.)	mızrak (Tat.)	mızrak (TT.)
mikdâr (Ar.)	miktar (Tat.)	miktar (TT.)
millet (Ar.)	millet (Tat.)	millet (TT.)
minber (Ar.)	minber (Tat.)	minber (TT.)
minnet (Ar.)	minnet (Tat.)	minnet (TT.)
mîrâş (Ar.)	miras (Tat.)	miras (TT.)
mişâl (Ar.)	misal (Tat.)	misal (TT.)
miskîn (Ar.)	miskin (Tat.)	miskin (TT.)
mevlâ (Ar.)	molla (Tat.)	molla (TT.)
mu'cize (Ar.)	mucize (Tat.)	mucize (TT.)
muħît (Ar.)	muhit (Tat.)	muhit (TT.)
muħtâc (Ar.)	muhtaç (Tat.)	muhtaç (TT.)
muķâbele (Ar.)	mukabele (Tat.)	mukabele (TT.)
muķadder (Ar.)	mukadder (Tat.)	mukadder (TT.)
muķaddes (Ar.)	mukaddes (Tat.)	mukaddes (TT.)
muķâyese (Ar.)	mukayese (Tat.)	mukayese (TT.)
mûm (Far.)	mum (Tat.)	mum (TT.)
murâd (Ar.)	murat (Tat.)	murat (TT.)

musakḳâ (Ar.)	musakka (Tat.)	musakka (TT.)
musallaṭ (Ar.)	musallat (Tat.)	musallat (TT.)
muşîbet (Ar.)	musibet (Tat.)	musibet (TT.)
nusha (Ar.)	muska (Tat.)	muska (TT.)
muşamma‘(Ar.)	muşamba (Tat.)	muşamba (TT.)
mu‘teber (Ar.)	muteber (Tat.)	muteber (TT.)
maṭbah (Ar.)	mutfak (Tat.)	mutfak (TT.)
muṭlaḳ (Ar.)	mutlak (Tat.)	mutlak (TT.)
muzaffer (Ar.)	muzaffer (Tat.)	muzaffer (TT.)
mûbarek (Ar.)	mûbarek (Tat.)	mûbarek (TT.)
mu‘ezzîn (Ar.)	müezzîn (Tat.)	müezzîn (TT.)
muhr (Far.)	mühür (Tat.)	mühür (TT.)
mujde (Far.)	müjde (Tat.)	müjde (TT.)
mulk (Ar.)	mülk (Tat.)	mülk (TT.)
mulkiyyet (Ar.)	mülkiyyet (Tat.)	mülkiyyet (TT.)
munâsebet (Ar.)	münasebet (Tat.)	münasebet (TT.)
murâca‘at (Ar.)	müracaat (Tat.)	müracaat (TT.)
musâ‘ade (Ar.)	müsaade (Tat.)	müsaade (TT.)
muşkil (Ar.)	müşkül (Tat.)	müşkül (TT.)
muşterek (Ar.)	müşterek (Tat.)	müşterek (TT.)
mutemâdiyen (Ar.)	mütemadiyen (Tat.)	mütemadiyen (TT.)
muzâkere (Ar.)	müzakere (Tat.)	müzakere (TT.)
nabz (Ar.)	nabız (Tat.)	nabız (TT.)
nâ-dîde (Far.)	nadide (Tat.)	nadide (TT.)
nâdir (Ar.)	nadir (Tat.)	nadir (TT.)
nafaḳa (Ar.)	nafaka (Tat.)	nafaka (TT.)
nâ‘il (Ar.)	nail (Tat.)	nail (TT.)
na‘l (Ar.)	nal (Tat.)	nal (TT.)
nâm (Far.)	nam (Tat.)	nam (TT.)
namâz (Far.)	namaz (Tat.)	namaz (TT.)
nâmûs (Ar.)	namus (Tat.)	namus (TT.)
na‘na‘(Ar.)	nane (Tat.)	nane (TT.)
nân+kûr (Far.)	nankör (Tat.)	nankör (TT.)
nâr, enâr (Far.)	nar (Tat.)	nar (TT.)

nâz (Far.)	naz (Tat.)	naz (TT.)
naẓar (Ar.)	nazar (Tat.)	nazar (TT.)
naẓm (Ar.)	nazım (Tat.)	nazım (TT.)
nebât (Ar.)	nebat (Tat.)	nebat (TT.)
nebâtât (Ar.)	nebatat (Tat.)	nebatat (TT.)
necât (Ar.)	necat (Tat.)	necat (TT.)
nedîm (Ar.)	nedim (Tat.)	nedim (TT.)
nedret (Ar.)	nedret (Tat.)	nedret (TT.)
nefes (Ar.)	nefes (Tat.)	nefes (TT.)
nefret (Ar.)	nefret (Tat.)	nefret (TT.)
netîce (Ar.)	netice (Tat.)	netice (TT.)
nihâyet (Ar.)	nihayet (Tat.)	nihayet (TT.)
ni'met (Ar.)	nimet (Tat.)	nimet (TT.)
nîsân (Ar.)	nisan (Tat.)	nisan (TT.)
nişâb (Ar.)	nisap (Tat.)	nisap (TT.)
nisbet (Ar.)	nispet (Tat.)	nispet (TT.)
niyyet (Ar.)	niyet (Tat.)	niyet (TT.)
nizâm (Ar.)	nizam (Tat.)	nizam (TT.)
nuksân (Ar.)	noksan (Tat.)	noksan (TT.)
nuқта (Ar.)	nokta (Tat.)	nokta (TT.)
nûh (Ar.)	nuh (Tat.)	nuh (TT.)
nûr (Ar.)	nur (Tat.)	nur (TT.)
nusha (Ar.)	nûsha (Tat.)	nûsha (TT.)
bâdincân (Ar.)	patlıcan (Tat.)	patlıcan (TT.)
bâzâr (Far.)	pazar (Tat.)	pazar (TT.)
penbe (Far.)	pembe (Tat.)	pembe (TT.)
perde (Far.)	perde (Tat.)	perde (TT.)
peydâ (Far.)	peyda (Tat.)	peyda (TT.)
peygâm-ber (Far.)	peygamber (Tat.)	peygamber (TT.)
pûst (Far.)	post (Tat.)	post (TT.)
pûl (Far.)	pul (Tat.)	pul (TT.)
puşt (Far.)	puşt (Tat.)	puşt (TT.)
rahmân (Ar.)	rahman (Tat.)	rahman (TT.)
rahmet (Ar.)	rahmet (Tat.)	rahmet (TT.)

raḡam (Ar.)	rakam (Tat.)	rakam (TT.)
'arakî (Ar.)	rakı (Tat.)	rakı (TT.)
ramazân (Ar.)	ramazan (Tat.)	ramazan (TT.)
râzî (Ar.)	razı (Tat.)	razı (TT.)
receb (Ar.)	recep (Tat.)	recep (TT.)
reh-ber (Far.)	rehber (Tat.)	rehber (TT.)
rekât (Ar.)	rekât (Tat.)	rekât (TT.)
rende (Far.)	rende (Tat.)	rende (TT.)
reng (Far.)	renk (Tat.)	renk (TT.)
revâ (Far.)	reva (Tat.)	reva (TT.)
rezîl (Ar.)	rezil (Tat.)	rezil (TT.)
rizḡ (Ar.)	rızık (Tat.)	rızık (TT.)
recâ (Ar.)	rica (Tat.)	rica (TT.)
ri'âyet (Ar.)	riayet (Tat.)	riayet (TT.)
rûḡ (Ar.)	ruh (Tat.)	ruh (TT.)
rutbe (Ar.)	rûtbe (Tat.)	rûtbe (TT.)
ru'yâ (Ar.)	rüya (Tat.)	rüya (TT.)
rûzgâr (Far.)	rüzgâr (Tat.)	rüzgâr (TT.)
şabr (Ar.)	sabır (Tat.)	sabır (TT.)
şadaḡa (Ar.)	sadaka (Tat.)	sadaka (TT.)
sâde (Far.)	sade (Tat.)	sade (TT.)
şâdik (Ar.)	sadık (Tat.)	sadık (TT.)
şâhib (Ar.)	sahip (Tat.)	sahip (TT.)
şahne (Ar.)	sahne (Tat.)	sahne (TT.)
sâḡ (Ar.)	sak (Tat.)	sak (TT.)
sakaḡ (Ar.)	sakat (Tat.)	sakat (TT.)
şamîmî (Ar.)	samimi (Tat.)	samimi (TT.)
şamîmîyet (Ar.)	samimiyet (Tat.)	samimiyet (TT.)
şan'at (Ar.)	sanat (Tat.)	sanat (TT.)
şandûḡ (Ar.)	sandık (Tat.)	sandık (TT.)
şâniye (Ar.)	saniye (Tat.)	saniye (TT.)
serây (Far.)	saray (Tat.)	saray (TT.)
sâ'at (Ar.)	saat (Tat.)	saat (TT.)
saḡr (Ar.)	satır (Tat.)	satır (TT.)

saşûr (Ar.)	satır (Tat.)	satır (TT.)
sâye-bân (Far.)	sayvan (Tat.)	sayvan (TT.)
sâz (Far.)	saz (Tat.)	saz (TT.)
şebât (Ar.)	sebat (Tat.)	sebat (TT.)
sebeb (Ar.)	sebeb (Tat.)	sebeb (TT.)
secde (Ar.)	secde (Tat.)	secde (TT.)
şafâ (Ar.)	sefa (Tat.)	sefa (TT.)
safâlet (Ar.)	sefalet (Tat.)	sefalet (TT.)
seyl (Ar.)	sel (Tat.)	sel (TT.)
selâm (Ar.)	selam (Tat.)	selam (TT.)
selâmet (Ar.)	selamet (Tat.)	selamet (TT.)
sene (Ar.)	sene (Tat.)	sene (TT.)
seped (Far.)	sepet (Tat.)	sepet (TT.)
ser-best (Far.)	serbest (Tat.)	serbest (TT.)
ser+mâye (Far.)	sermaye (Tat.)	sermaye (TT.)
ser-sâm (Far.)	sersem (Tat.)	sersem (TT.)
serd (Far.)	sert (Tat.)	sert (TT.)
şervet (Ar.)	servet (Tat.)	servet (TT.)
şinf (Ar.)	sınıf (Tat.)	sınıf (TT.)
şirât (Ar.)	sırat (Tat.)	sırat (TT.)
sufre (Ar.)	sofra (Tat.)	sofra (TT.)
zuķâķ (Ar.)	sokak (Tat.)	sokak (TT.)
su'âl (Ar.)	sual (Tat.)	sual (TT.)
sulţân (Ar.)	sultan (Tat.)	sultan (TT.)
şûret (Ar.)	surat (Tat.)	surat (TT.)
şûret (Ar.)	suret (Tat.)	suret (TT.)
sulâle (Ar.)	sülale (Tat.)	sülale (TT.)
sunbul (Far.)	sümbül (Tat.)	sümbül (TT.)
sunnet (Ar.)	sünnet (Tat.)	sünnet (TT.)
şahşyyet (Ar.)	şahsiyet (Tat.)	şahsiyet (TT.)
şâ'ir (Ar.)	şair (Tat.)	şair (TT.)
şâl (Far.)	şal (Tat.)	şal (TT.)
şelvâr (Far.)	şalvar (Tat.)	şalvar (TT.)
şân (Ar.)	şan (Tat.)	şan (TT.)

şabb (Ar.)	şap (Tat.)	şap (TT.)
şerâb (Ar.)	şarap (Tat.)	şarap (TT.)
şarkî (Ar.)	şarkı (Tat.)	şarkı (TT.)
şart (Ar.)	şart (Tat.)	şart (TT.)
şebbûy (Far.)	şebboy (Tat.)	şebboy (TT.)
şehir (Far.)	şehir (Tat.)	şehir (TT.)
şeker (Far.)	şeker (Tat.)	şeker (TT.)
şemsiyye (Ar.)	şemsiye (Tat.)	şemsiye (TT.)
şerr (Ar.)	şer (Tat.)	şer (TT.)
şerbet (Ar.)	şerbet (Tat.)	şerbet (TT.)
şeref (Ar.)	şeref (Tat.)	şeref (TT.)
şerî'at (Ar.)	şeriat (Tat.)	şeriat (TT.)
şeş (Far.)	şeş (Tat.)	şeş (TT.)
şîre (Far.)	şıra (Tat.)	şıra (TT.)
şikâyet (Ar.)	şikâyet (Tat.)	şikâyet(TT.)
şubât (Ar.)	şubat (Tat.)	şubat (TT.)
şu'be (Ar.)	şube (Tat.)	şube (TT.)
şükran (Ar.)	şükran (Tat.)	şükran (TT.)
şukr (Ar.)	şükür (Tat.)	şükür (TT.)
tabak (Ar.)	tabak (Tat.)	tabak (TT.)
tabaka (Ar.)	tabaka (Tat.)	tabaka (TT.)
tabî'î (Ar.)	tabii (Tat.)	tabii (TT.)
tabî'at (Ar.)	tabiat (Tat.)	tabiat (TT.)
tahsîl (Ar.)	tahsil (Tat.)	tahsil (TT.)
tâkât (Ar.)	takat (Tat.)	takat (TT.)
takâzâ (Ar.)	takaza (Tat.)	takaza (TT.)
takdîr (Ar.)	takdir (Tat.)	takdir (TT.)
takşîm (Ar.)	taksim (Tat.)	taksim (TT.)
takşîrât (Ar.)	taksirat (Tat.)	taksirat (TT.)
takvîm (Ar.)	takvim (Tat.)	takvim (TT.)
taleb (Ar.)	talep (Tat.)	talep (TT.)
talebe (Ar.)	talebe (Tat.)	talebe (TT.)
talk (Ar.)	talk (Tat.)	talk (TT.)
tâmm (Ar.)	tam (Tat.)	tam (TT.)

tamâm (Ar.)	tamam (Tat.)	tamam (TT.)
tennûr (Ar.)	tandır (Tat.)	tandır (TT.)
dâne (Far.)	tane (Tat.)	tane (TT.)
tañtana (Ar.)	tantana (Tat.)	tantana (TT.)
tañraf (Ar.)	taraf (Tat.)	taraf (TT.)
târîh (Ar.)	tarih (Tat.)	tarih (TT.)
tâs (Ar.)	tas (Tat.)	tas (TT.)
tañbîk (Ar.)	tatbik (Tat.)	tatbik (TT.)
tañbîkât (Ar.)	tatbikat (Tat.)	tatbikat (TT.)
ta'tîl (Ar.)	tatil (Tat.)	tatil (TT.)
tây (Far.)	tay (Tat.)	tay (TT.)
ta'yîn (Ar.)	tayin (Tat.)	tayin (TT.)
tâze (Far.)	taze (Tat.)	taze (TT.)
tâzî (Far.)	tazî (Tat.)	tazî (TT.)
tebrîk (Ar.)	tebrik (Tat.)	tebrik (TT.)
tecribe (Ar.)	tecrübe (Tat.)	tecrübe (TT.)
tehluke (Ar.)	tehlike (Tat.)	tehlike (TT.)
tekbîr (Ar.)	tekbir (Tat.)	tekbir (TT.)
teklîf (Ar.)	teklif (Tat.)	teklif (TT.)
tekrâr (Ar.)	tekrar (Tat.)	tekrar (TT.)
telef (Ar.)	telef (Tat.)	telef (TT.)
dellâl (Ar.)	tellal (Tat.)	tellal (TT.)
tenbel (Far.)	tembel (Tat.)	tembel (TT.)
ten (Far.)	ten (Tat.)	ten (TT.)
tenkîd (Ar.)	tenkit (Tat.)	tenkit (TT.)
terbiye (Ar.)	terbiye (Tat.)	terbiye (TT.)
terceme (Ar.)	tercüme (Tat.)	tercüme (TT.)
terk (Ar.)	terk (Tat.)	terk (TT.)
tesellî (Ar.)	teselli (Tat.)	teselli (TT.)
teşekkur (Ar.)	teşekkür (Tat.)	teşekkür (TT.)
teşkilât (Ar.)	teşkilat (Tat.)	teşkilat (TT.)
tîz (Far.)	tez (Tat.)	tez (TT.)
tılısm (Ar.)	tılsım (Tat.)	tılsım (TT.)
terâş (Far.)	tıraş (Tat.)	tıraş (TT.)

tervende (Far.)	turfanda (Tat.)	turfanda (TT.)
turbe (Ar.)	türbe (Tat.)	türbe (TT.)
ufk (Ar.)	ufuk (Tat.)	ufuk (TT.)
umûr (Ar.)	umur (Tat.)	umur (TT.)
ustâd (Far.)	usta (Tat.)	usta (TT.)
usturre (Far.)	ustura (Tat.)	ustura (TT.)
umîd (Far.)	ümit (Tat.)	ümit (TT.)
ummet (Ar.)	ümme (Tat.)	ümme (TT.)
'uryân (Ar.)	üryan (Tat.)	üryan (TT.)
vâcib (Ar.)	vacip (Tat.)	vacip (TT.)
vâdî (Ar.)	vadi (Tat.)	vadi (TT.)
vaţan (Ar.)	vatan (Tat.)	vatan (TT.)
vazîfe (Ar.)	vazife (Tat.)	vazife (TT.)
vaz'iyet (Ar.)	vaziyet (Tat.)	vaziyet (TT.)
vidâ' (Ar.)	veda (Tat.)	veda (TT.)
vefât (Ar.)	vefat (Tat.)	vefat (TT.)
verem (Ar.)	verem (Tat.)	verem (TT.)
vesvese (Ar.)	vesvese (Tat.)	vesvese (TT.)
vicdân (Ar.)	vicdan (Tat.)	vicdan (TT.)
vîrân (Far.)	viran (Tat.)	viran (TT.)
yâ+hû (Ar.)	yahu (Tat.)	yahu (TT.)
ya'nî (Ar.)	yani (Tat.)	yani (TT.)
yâr (Far.)	yar (Tat.)	yar (TT.)
yâsin (Ar.)	yasin (Tat.)	yasin (TT.)
zafer (Ar.)	zafer (Tat.)	zafer (TT.)
zâhîre (Ar.)	zahire (Tat.)	zahire (TT.)
zamân (Ar.)	zaman (Tat.)	zaman (TT.)
zanbak (Ar.)	zambak (Tat.)	zambak (TT.)
zarar (Ar.)	zarar (Tat.)	zarar (TT.)
zarf (Ar.)	zarf (Tat.)	zarf (TT.)
zarûret (Ar.)	zaruret (Tat.)	zaruret (TT.)
zarûrî (Ar.)	zaruri (Tat.)	zaruri (TT.)
zât (Ar.)	zat (Tat.)	zat (TT.)
zâten (Ar.)	zaten (Tat.)	zaten (TT.)

zebânî (Ar.)	zebani (Tat.)	zebani (TT.)
zebûr (Ar.)	zebur (Tat.)	zebur (TT.)
zekâ' (Ar.)	zekâ (Tat.)	zekâ (TT.)
zekât (Ar.)	zekât (Tat.)	zekât (TT.)
zekî (Ar.)	zeki (Tat.)	zeki (TT.)
zelzele (Ar.)	zelzele (Tat.)	zelzele (TT.)
zemzem (Ar.)	zemzem (Tat.)	zemzem (TT.)
zerre (Ar.)	zerre (Tat.)	zerre (TT.)
zunbe (Far.)	zimba (Tat.)	zimba (TT.)
zidd (Ar.)	zıt (Tat.)	zıt (TT.)
ziyâ' (Ar.)	ziya (Tat.)	ziya (TT.)
ziyâde (Ar.)	ziyade (Tat.)	ziyade (TT.)
ziyâfet (Ar.)	ziyafet (Tat.)	ziyafet (TT.)
ziyân (Far.)	ziyan (Tat.)	ziyan (TT.)
ziyân-kâr (Far.)	ziyankar (Tat.)	ziyankar (TT.)
ziyâret (Ar.)	ziyaret (Tat.)	ziyaret (TT.)
zînet (Ar.)	ziynet (Tat.)	ziynet (TT.)
zûr (Far.)	zor (Tat.)	zor (TT.)
zulmet (Ar.)	zulmet (Tat.)	zulmet (TT.)
surnây (Far.)	zurna (Tat.)	zurna (TT.)

IV. BÖLÜM

SONUÇ

Bu çalışmanın esasını Kazak, Kırgız ve Tatar Türkçelerindeki Arapça-Farsça kelimelerin ses değişimleri ve bunların Türkiye Türkçesi ile karşılaştırılmasının teşkil ettiği daha önce de belirtilmişti. Arapça-Farsça kelimelerdeki ses değişimleri ünlüler ve ünsüzler açısından ayrıntılı olarak değerlendirilmiş ve bu değerlendirmeler neticesinde bazı sonuçlara ulaşılmıştır. Bu sonuçlar aşağıda maddeler halinde sıralanmıştır.

1. Özellikle bazı ses olaylarının hem kelime içinde hem kelime ortasında hem de kelime sonunda görüldüğü dikkat çekmektedir.
2. Bazı ses olayları her seste ayrı ayrı meydana geldiğinden bu seslere özgü değişimler bu seslerin ayrı ayrı başlıklar şeklinde verilmesiyle oluşturulmuştur.
3. Ayrıca bazı ses olaylarının meydana geldiği kelimelerde buna ek olarak aynı kelimede farklı ses olaylarının da mevcut olduğu görülmektedir. Bu tür ses olayları ve birbirlerine olan etkileri çalışmada ayrıntılı olarak verilmeye çalışılmıştır.
4. Çalışmanın konusunu teşkil eden lehçelere ait sözlüklerde kullanılan farklı sesler bulunmaktadır. Dolayısıyla her lehçenin kendine özgü harfleri ile ilgili ses değişimleri sadece o lehçe üzerinden ele alınmıştır.
5. Özellikle kimi ses değişimleri her üç lehçe de mevcut olmadığından bu şekildeki ses olaylarının örneklendirilmesinde bu değişimle ilgili olmayan lehçeye yer verilmemiştir.
6. Çalışmanın sonunda ise incelenen üç lehçenin sözlüklerinin taranması ile elde edilen Arapça-Farsça kelimelerden herhangi bir ses olayı bulunmayanlar, Türkiye Türkçesindeki ile aynı şekilde kullanılanlar yine Türkiye Türkçesi esas alınarak sıralanmıştır.

KAYNAKÇA

ALMAK, Demet, **Azerbaycan Türkçesindeki Arapça-Farsça Kelimelerin Fonetik Değişiklikleri (Türkiye Türkçesi İle Karşılaştırılması)**, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri 2006.

BOZKURT, Fuat, **Türkiye Türkçesi (Türkçe Öğretiminde Yeni Bir Yöntem)**, İstanbul, Kapı Yay., 2004.

BOZKURT, Fuat, **Türklerin Dili**, Ankara, Kültür Bakanlığı Yay., 2002.

BANGUOĞLU, Tahsin, **Türkçenin Grameri**, Ankara, TDK Yay., 2007.

BURAN, Ahmet, “Türkçede ve Türkiye Türkçesi Ağızlarında S/Ş Meselesi”, **IV. Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri II, 24-29 Eylül 2000**, Ankara, TDK Yay., 2007 s.2107-2112.

BURAN, Ahmet-ALKAYA, Ercan, **Çağdaş Türk Lehçeleri**, Ankara, Akçağ Yay., 2. Baskı 2001.

BURAN, Ahmet-OĞRAŞ, Şerife, **Elazığ İli Ağızları**, Elazığ, Elazığ Valiliği Elazığ Kültür Kurultayı Yay., 2003.

BAŞDAŞ, Cahit-KUTLU, Abdülmukaddes, **Kırgız Türkçesi Grameri**, Diyarbakır, Dicle Üniversitesi Yay., 2004.

CEYLAN, Emine, **Çuvaşça Çok Zamanlı Ses Bilgisi**, Ankara, TDK Yay., 1997.

CHUMILOVSKA, Danuta, “Çağdaş Türk Edebiyatındaki Lehçe Çeviri Problemleri”, **V. Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri I, 20-26 Eylül 2004**, Ankara, TDK Yay., 2004, s.573-580.

COŞKUN, Volkan, **Özbek Türkçesi Grameri**, Ankara, TDK Yay., 2000.

COŞKUN, Mustafa Volkan, “Kazak Türkçesindeki Ünlü ve Ünsüzler”, V. **Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri I**, 20-26 Eylül 2004, Ankara, TDK Yay., 2004, s.667-676.

ÇENGEL KASAPOĞLU, Hülya, **Kırgız Türkçesi Grameri (Ses ve Şekil Bilgisi)**, Ankara, Akçağ Yay., 2005.

DEVELLİOĞLU, Ferit, **Osmanlıca-Türkçe Lügat**, Ankara, Aydın Kitabevi Yay., 2001.

DEMİR, Nurettin-YILMAZ, Emine, **Türk Dili El Kitabı**, Ankara, Grafiker Yay., 2005.

ERGİN, Muharrem, **Türk Dil Bilgisi**, İstanbul, Bayrak Yay., 2002.

EKER, Süer, **Çağdaş Türk Dili**, Ankara, Grafiker Yay., 2006.

GÜLSEREN, Cemil, **Malatya İli Ağzları**, Ankara, TDK Yay., 2000.

GÜLENSOY, Tuncer, **Türkçe El Kitabı**, Ankara, Akçağ Yay., 2000.

HENGİRMEN, Mehmet, **Türkçe Temel Dilbilgisi**, Ankara, Engin Yay., 2002.

Kazak Türkçesi Sözlüğü, Çev. Oraltay Hasan-Yüce Nuri-Pınar Saadet, İstanbul, Türk Dünyası Araştırmaları Yay., 1984.

Kırgız Türkçesi Sözlüğü, C. I-II, Yaz. K.K. Yudahin, Çev. Abdullah Taymas, Ankara, Türk Dil Kurumu Yay., 1998.

Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü (Komisyon), C. I-II, Ankara, Kültür Bakanlığı Yay., 1991.

KARAMANLIOĞLU, Ali Fehmi, **Kıpçak Türkçesi Grameri**, Ankara, TDK Yay., 1994.

SAĞIR, Mukim, “Ses Olaylarını Oluşturan Nedenler ve Anadolu Ağızları”, **IV. Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri II, 24-29 Eylül 2000**, Ankara, TDK Yay., 2007, s.1535-1544.

ÖZÇELİK, Sadettin, **Urfa Merkez Ağzı**, Ankara, TDK Yay., 1997.

ÖZKAN, Fatma, **Osmaniye-Tatar Ağzı**, Ankara, TDK Yay., 1997.

ÖZKAN, Fatma, “Türkçede Kelime Başı y- Meselesi ve Şimşek Kelimesi Üzerine Bir Etimoloji Denemesi”, **IV. Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri II, 24-29 Eylül 2000**, Ankara, TDK Yay., 2007, s.1345-1354.

ÖNER, Mustafa, **Bugünkü Kıpçak Türkçesi**, Ankara, TDK Yay., 1998.

ŞALVA, Gabeskria, “Farsça Ünlülerin Türk Dilindeki Akisleri”, **IV. Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri I, 24-29 Eylül 2000**, Ankara, TDK Yay., 2007, s.619-624.

Tatar Türkçesi Sözlüğü, Çev. Altay Kerim-Leyla Kerim, Editura Kriterion Yay., 1996.

TOKLU, M. Osman, **Dilbilime Giriş**, Ankara, Akçağ Yay., 2007.

Türkçe Sözlük, Ankara, TDK Yay., 2005.

UYGUR, Ceyhun Vedat, **Karakalpak Türkçesi Grameri**, Denizli, Bilal Ofset Basım, 2001.

ÜSTÜNER, Ahat, “Türkçede Fonetik Pekiştirmeden Kaynaklanan Ünsüz İkizleşmeleri”, **IV. Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri II, 24-29 Eylül 2000**, Ankara, TDK Yay., 2007, s.1881-1892.

ÖZ GEÇMİŞ

1983 Kars Merkez’de doğdu.

1994 Halit Paşa İlköğretim okulunun ilkokulu bölümünü bitirdi.

1997 Halit Paşa İlköğretim okulunun orta bölümünü bitirdi.

2001 Kars Cumhuriyet Lisesini Bitirdi.

2006 Kafkas Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünden mezun oldu.

2006 Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yeni Türk Dili Anabilim Dalı Türk Dili ve Edebiyatı Bilim Dalında Yüksek Lisans sınavını kazandı.